

**AZERBAYCAN CUMHURİYETİ EĞİTİM BAKANLIĞI**

**AZERBAYCAN DEVLET İKTİSAT ÜNİVERSİTESİ**

**YÜKSEK LİSANS MERKEZİ**

*Elyazması hukukunda*

**Yaqube Rüstemova İlqar kızının**

**TÜRKİYE RUSYA İLİŞKİLERİ EKSENİNDE SURİYE KRİZİ**

**Konusunda**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**İhtisasın şifresi ve adı:**

**060213\_Uluslararası İlişkiler**

**İhtisaslaşma:**

**“Uluslararası İlişkiler ve Diplomasi”**

**Tez Danışmanı:**

**Yüksek Lisans Programının**

**Rehberi:**

**Dr. Memmedli Elşen**

**Doç.Dr. Ferruh Tuzcuoğlu**

**BAKÜ – 2017**

**AZERBAYCAN CUMHURİYETİ EĞİTİM BAKANLIĞI**

**AZERBAYCAN DEVLET İKTİSAT ÜNİVERSİTESİ**

**TÜRK DÜNYASI İŞLETME FAKÜLTESİ**

**TÜRKİYE RUSYA İLİŞKİLERİ EKSENİNDE SURİYE KRİZİ**

**Konusunda**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**Hazırlayan**

**RÜSTEMOVA Yaqube**

**Tez danışmanı**

**Dr. Elşen MEMMEDLİ**

**BAKÜ - 2017**

## ÖZET

**Türk-Rus İlişkileri bulundukları bölgelerin kaderini belirlemesi açısından da etkili olmuştur. Türkiye-Rusya ilişkilerinin başlıca dinamikleri jeopolitik rekabet ve aynı zamanda Sovyetler Birliği'nin dağılmasından bu yana gelişen iş birliği alanlarıdır. Bununla birlikte iki ülke arasındaki ilişkiler tarihin genel akışında rekabetçi bir seyir izlemektedir.İlişkilerin bu hareket zemininde gerçekleşmesi, sık sık krizlerin yaşanmasına sebep olmuştur . Kökü tarihsel geçmişe dayanan Türkiye ve Rusya ilişkileri, iki ülkenin yakın coğrafi konumları sebebiyle bazen işbirliği, bazen de rekabet ekseninde gelişmiştir. Soğuk Savaş'ın etkisiyle farklı kutuplarda yer alan Türkiye ve Rusya arasındaki ilişkiler 1990'ların sonuna kadar inişli çıkışlı bir seyr izlerken, 2000'li yıllarla birlikte her iki ülkede yaşanan iktidar değişimi ilişkiler de altın dönemin başlamasını sağlamıştır. Bu çalışma ile öncelikle Türk-Rus İlişkilerinin tarihsel perspektiften incelemiştir. Türkiye ile Rusya, Soğuk Savaş sonrası inişli çıkışlı bir seyir izlemiştir.Enerji, ticaret ve turizm ilişkilerri iki ülke arasında önemli işbirliğine sahip alanlardır. İki devlet aeasındaki ilişkilerin dönüşümü ve giderek ivme kazanması Arap Baharı sonucu Suriye de yaşanan gelişmelerden olumsuz etkilenmiştir. Suriye iç savaşı sırasında Türkiye ve Rusya'nın izlediği farklı politikalar, iki ülkenin "çok boyutlu ortaklık" seviyesinde ilerleyen ilişkilerini sekteye uğratmıştır. 2015 yılında yaşanan jet krizi Türkiye ile Rusya arasındaki iş birliği alanlarını tehdidi altına almıştır. Hem Türkiye hem de Rusya'nın işbirliği alanlarından istifade edebilmesi krizleri nasıl**

**yönetebilmelerine bağlıdır. Bu çalışmanın amacı Türkiye ve Rusya'nın özellikle Arap Baharı ve sonrasında Suriye'de izledikleri politikalarını incelemektir.**

*Anahtar Kelimeler: Türkiye, Rusya, Suriye, Suriye Krizi, Arab Baharı, ekonomik ilişkiler, siyasi ilişkiler, enerji ilişkileri, krizin etkileri; bölgesel, küresel, Uçak Krizi*

## **ABSTRACT**

**Turkish-Russian relations have also been influential in determining the fate of the regions they are in. The main dynamics of Turkey-Russia relations are geopolitical competition and the fields of business unity that have developed since the collapse of the Soviet Union. Nevertheless, the relations between the two countries are following a competitive course in the general flow of history. The fact that relations have taken place on the basis of this movement has led to frequent crises. The relations between Turkey and Russia, which are based on the historical past, have sometimes developed in cooperation and sometimes in the direction of competition owing to the close geographical location of the two countries. The relations between Turkey and Russia in different poles under the influence of the Cold War followed a steep course until the end of the 1990s, and with the 2000s, the relations of power change in both countries provided the beginning of the golden period. This study first examined the historical perspective of Turkish-Russian relations. Turkey and Russia have followed a trajectory following the Cold War. Energy, trade and tourism relations are important co-operation areas between the two countries. The transformation of relations in the two states and the increasing acceleration of the Arab Spring have been adversely affected by the developments in Syria. The different policies followed by Turkey and Russia during the Syrian Civil War brought about the relations of the two countries moving at the level of "multi-dimensional partnership". The jet crisis in 2015 threatened the business alliance**

**between Turkey and Russia. The fact that both Turkey and Russia can benefit from the cooperation fields depends on how they can manage crises. The aim of the study is to examine the policies of Turkey and Russia, especially in Arab Spring and in Syria.**

***Keywords:*** *Turkey, Russia, Syria, Syrian Crisis, Arab Spring, Economic Relations, Political Relations, Energy Relations, Crisis Effects: Regional, Global, Aircraft Crisis*

## İÇİNDEKİLER

|                  |    |
|------------------|----|
| ÖZET .....       | i  |
| ABSTRACT .....   | ii |
| KISALTMALAR..... | vi |
| GİRİŞ .....      | 1  |

### Birinci Bölüm

#### SSCB SONRASITÜRKİYE RUSYA İLİŞKİLERİ

|                                                        |    |
|--------------------------------------------------------|----|
| 1.1. Türkiye-Rusya Siyasi ilişkileri .....             | 4  |
| 1.1.1. 1990`lar boyunca Türkiye-Rusya ilişkileri ..... | 4  |
| 1.1.2. İlişkilerde Sorunlu Alanlar .....               | 9  |
| 1.1.3. 2000`ler Türkiye-Rusya ilişkileri .....         | 18 |
| 1.2. Türkiye-Rusya Ekonomik ilişkileri .....           | 23 |

|                                                                |    |
|----------------------------------------------------------------|----|
| 1.2.1. Turizm .....                                            | 29 |
| 1.2.3. Türkiye ve Rusya arasındaki Kurumsal Mekanizmalar ..... | 32 |
| 1.3. Enerji ilişkileri .....                                   | 36 |
| 1.3.1. Doğal Gaz .....                                         | 36 |
| 1.3.2. Petrol .....                                            | 39 |
| 1.3.3. Nükleer Enerji .....                                    | 40 |

## **İKİNCİ BÖLÜM**

### **BÜTÜN BOYUTLARIYLA SURİYE KRİZİ**

|                                             |    |
|---------------------------------------------|----|
| 2.1. Suriye Krizinin Ortaya Çıkışı .....    | 43 |
| 2.1.1. Suriye İç Savaşı'nın Aktörleri ..... | 47 |
| 2.1.1.1. İktidar Yanlısı Kesim .....        | 47 |
| 2.1.1.2. Suriye Muhalifetinin Yapısı .....  | 48 |
| 2.2. Krizin Bölgesel Etkileri .....         | 53 |
| 2.2.1. İran'nın Suriye Politikası .....     | 53 |



|                                                   |    |
|---------------------------------------------------|----|
| 2.2.2. Körfez Ülkelerinin Suriye Politikası ..... | 55 |
| 2.3. Krizin Küresel Etkileri .....                | 57 |
| 2.3.1. AB'nin Suriye Politikası .....             | 57 |
| 2.3.2. ABD'nin Suriye Politikası .....            | 59 |
| 2.3.3. Çin'in Suriye Politikası .....             | 61 |

## ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

|                                                              |    |
|--------------------------------------------------------------|----|
| 3.1. Türkiye'nin Suriye Politikası .....                     | 62 |
| 3.2. Rusya'nın Suriye Politikası .....                       | 67 |
| 3.3. Türkiye Rusya'nın Krize Yönelik Çatıştığı Alanlar ..... | 78 |
| 3.3.1. Uçak Krizi .....                                      | 80 |
| Sonuç .....                                                  | 83 |

## KISALTMALAR

|         |                                                  |
|---------|--------------------------------------------------|
| AB      | Avrupa Birliği                                   |
| SSCB    | Sovet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği           |
| ABD     | Amerika Birleşik Devletleri                      |
| IMO     | İnternational Maritime Organization              |
| TİKA    | Türkiye İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı         |
| TÜRKSOY | Uluslararası Türk Kültürü Teşkilatı              |
| ÜDİK    | Üst Düzey İşbirliği Konseyi                      |
| KEK     | Karma Ekonomik Komisyon                          |
| NATO    | Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü                  |
| DTÖ     | Dünya Ticaret Örgütü                             |
| OSPG    | Ortak Strateji ve Planlama Grubu                 |
| EPDK    | Enerji Piyasa ve Düzenleme Kurumu                |
| ÖSO     | Özgür Suriye Ordusu                              |
| SUK     | Suriye Ulusal Konseyi                            |
| SMDK    | Suriye Muhatifet ve Devrim Güçlününin Koalisyonu |
| KİK     | Körfez İşbirliği Konseyi                         |



## GİRİŞ

Tarih boyunca Türk-Rus İlişkileri, diğer halklarla olan ilişkilerinden daha farklı bir yere oturmaktadır. İki ülke arasında yerleştikleri coğrafi konumdan dolayı rekabetçilik söz konusudur. Bu durum Osmanlı-Rus Çarlığı ilişkilerinden başlayarak, günümüze kadar devam etmektedir. Bu rekabet kendini Ortadoğu'ya kadar taşımış ve Suriye İç Savaşı'nda da göstermiştir.

Türk-Rus genel ilişkilerine bakıldığında yakınlaşma dönemleri de yaşamıştır. Fakat ilişkilerdeki bu yakınlaşma kısa dönemlere kapsamaktadır. İki ülke arasındaki ilişkiler ekonomik, ticari ve askeri alanlarda gerçekleşmiştir. Politik anlamda ise bir yakınlık söz konusu olmamıştır. Bunun yanı sıra Türk-Rus İlişkilerinde dönem dönem krizler yaşanmış fakat ticari ilişkiler kuvvetli tutmaya çalışılmıştır.

İlişkilerin çıkar ortaklığına sahip olması iki ülkeni stratejik ortak olarak nitelendirmektedir. Türk-Rus ilişkileri henüz ilişkiler stratejik ortaklık kapsamında değerlendirilecek duruma gelmemiştir. İki ülke arasındaki ilişkiler realist teori bakımından değerlendirilmelidir.

Suriye iç savaşı ve uçak krizi ikili ilişkileri derinden etkilemiştir. Ancak ilişkiler tekrar aynı boyuta ulaşmıştır. Türkiye-Rusya ilişkilerinin iki ülkeye de kazanç sağlaması ikili ilişkilerin dikkatli bir şekilde yönetilmesine bağlıdır.

Arap Baharıyla Suriye de ortaya çıkan karışık durum Türk-Rus ilişkilerini de doğrudan etkilemiş ve bu iki önemli aktörün Ortadoğu ve Suriye politikalarında derin farklılıkları ortaya çıkarmıştır. İlişkilerin

derinleştirilmesi risklere rağmen her alanda ciddi ilerlemeler kaydedilmiştir.Bölgenin sorunlarına birlikte çözüm üretebilecek kapasiteye ulaşmıştır.

Çalışmada Türkiye Rusya ilişkileri ekseninde Suriye krizi ele alınmış,daha önce SSCB dağıldıktan sonraki dönem Türk-Rus ilişkileri incelenmiş,Suriye Krizin ortaya çıkma nedenleri ve küresel ve bölgesel etkilerine değinilmiştir.

Çalışma özet, giriş, altı bölüm, sonuç ve kaynakçadan ibaret olmaktadır.

Birinci bölüm SSCB dağıldıktan sonraki dönem Türkiye Rusya ilişkileri incelenmiştir.İlişkiler politic ve ekenomic başlıklar altında araştırılmışdır.Politic ilişkilere 1990`lı ve 2000`li yıllar başlığı altında değinilmiştir. 1990 yıllar ilişkiler de en sorunlu olduğu yıllar olarak bilinmektedir. Bu dönem içerisinde iki ülke arasındaki hem ticari-ekonomik ilişkiler, hem de politik ilişkiler farklı bir yön izlemiştir. İşbirliği ve rekabetin tanıklık ettiği bu döneme ekonomik ilişkiler damgasını vurmuştur. 1991`den itibaren sürekli gelişme gösteren ticari-ekonomik işbirliği ikili ilişkilerin gelişmesinde önemli bir yer tutmuştur. Bu dönem politik ilişkiler ekonomik ilişkilerin gölgesinde kalmış ve ekonomik ilişkiler seviyesine çıkamamıştır. Ancak, 2000 yıllarda politik ilişkilerde hızlı bir gelişme yaşandığını görmekteyiz. Bunun göstergesi ticaret hacm ve liderler arasında gerçekleşen birçok üst düzey ziyaretir. Vizelerin rejimi ve nükleer işbirliğine dair atılan karşılıklı imzalar bu gelişmenin en önemli örneklerindendir. İki ülke ilişkileri Soğuk Savaş sonrası “yakın komşuluk”, “işbirliği”, “stratejik ortaklık” çerçevesinde geliştirilmektedir.Aynı zamanda

Arab Baharı'nın başlaması ve Suriye Krizinin ortaya çıkmasıyla ikili ilişkilerdeki gerilimler ve Uçak krizleriyle ilgili bilgiler verilmiştir.

Ekonomik ilişkiler başlığı altında ise ortak işbirliği alanlarına dokunulmuş, ticaret, turizm, enerji gibi ortak işbirliği alanları incelenmiştir.

İkinci bölümde Suriye Krizi incelenmiştir. Arab Baharı'nın başlamasıyla ayaklanmaların başlaması, muhalifet gruplarla iktidar güçleri arasında yaşanan silahlı çatışmaların iç savaşa dönüşmesi konuları ele alınmıştır. Bölümde krizin küresel ve bölgesel etkileri gösterilmiştir. Aynı zamanda bölge devletleri ve diğer büyük küresel devletlerin Suriye Krizine karşı politikaları izlenmiştir.

Üçüncü bölümde ise Suriye Krizi'ne hem Türkiye hem de Rusya'nın politik davranışları ile ilgili bilgiler verilmiş ve her iki ülkenin Suriye Krizi üzerindeki farklı politikaları incelenmiştir. Bu politikaları doğuran çıkar çatışmaları ile ilgili bilgiler verilmiştir. Aynı zamanda Türkiye-Rusya arasındaki Suriye Krizi'ne ilişkin Uçak krizi ve sonuçları değerlendirilmiştir.

Sonuç da ise iki ülke arasındaki ekonomik işbirliği mi, politik rekabet mi sorusuna cevap bulmaya çalışılmıştır.

Araştırma zamanı konuyla birbiriyle ilgili kitaplardan, dergilerde yayınlanan makalelerden ve internet kaynaklarından istifade edilmiştir. Tercih edilen kaynakların mümkün olduğu kadar birincil kaynaklar olmasına dikkat edilmiştir. İnternet kaynakları olarak genellikle dış politika kurumlarının resmi sayfalarında yer alan bilgiler, akademik çalışmaların yer aldığı sayfalar ve birincil veriler tercih edilmiştir.

## BİRİNCİ BÖLÜM

### SSCB SONRASI TÜRKİYE RUSYA İLİŞKİLERİ

#### 1.1.TÜRKİYE-RUSYA POLİTİK İLİŞKİLERİ

##### 1.1.1.1990’LAR BOYUNCA TÜRKİYE-RUSYA İLİŞKİLERİ

1990’ların başlarında Sovyetler Birliği’nin dağılmasının ardından, Türk-Rus ilişkilerine çelişkili bir dönem tanıklık etmekteydi. 1990’lar boyunca iki ülke arasındaki bölgesel rekabet, bazı önemli alanlarda olası ortaklık fırsatlarının değerlendirilmesinin önüne geçmiştir<sup>1</sup>.

SSCB’nin dağılmasının ardından iki ülke arasındaki çelişkili durumlardan biri Boğzaların Statüsüne ilişkin sorun idi. Bilindiği gibi Türk Boğazları’nın hukuksal statüsü önce 1923 tarihli Lozan Boğazlar Sözleşmesi ile, sonra da 1936 tarihli Möntrö Boğazlar Sözleşmesi ile düzenlenmiştir.<sup>2</sup>

1990’ların başlarında Sovyetler Birliği’nin dağılmasının ardından, Türk-Rus ilişkilerindeki SSCB döneminden kalma gergin hava birkaç yıl süreyle etkisini kaybetmiştir. Rusya, her şeyden önce SSC’nin dağılmasıyla kendi içinde çetin sorunlarla uğraşmak zorunda kalmıştır. Bir yandan eski

---

<sup>1</sup> Erhan Büyükkıncı, “Türk Rus İlişkilerinin Değerlendirilmesi: Güvenlik Sorunsalından Çok Boyutlu Derinliğe Geçiş”, E. Büyükkıncı & E. Bacanlı (Der.), Sovyetler Birliği’nin Dağılmasından Yirmi Yıl sonra Rusya Federasyonu: Türk Dilli Halklar ve Türkiye ile İlişkiler, (Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 2012), ss. 788-804.

<sup>2</sup> TPAO Resmî İnternet Sayfası, <http://www.tpao.gov.tr> ve S. Bölükbaşı, “The Controversy Over the Caspian Sea Mineral Resources: Conflicting Perceptions, Clashing Interests”, Europe-Asia Studies, Cilt 50, No.3, 1998, ss.397-414; R. G. Lawson, “BTC Pipeline Completed, Ready to Move New Crude Supplies”, Oil & Gas Journal, Cilt 103, No.24, 2005, s.61-65; N. Pamir, Bakü-Ceyhan Boru Hattı: Orta Asya ve Kafkasya’da Bitmeyen Oyun, Ankara, ASAM, 1999; E. Karagiannis, Energy and Security in the Caucasus, Londra, Routledge Curzon, 2002

birliğini korumaya çalışma çabası, diğer yandan Kafkaslar ve Orta Asya bölgelerinde patlak veren etnik çatışmalar, Rusya'nın ilgi ve enerjisini kendi iç meselelerine çekmiştir.

Bunun dışında Gorbaçov sonrasında iktidara gelen Batı yanlısı reformcular, genel olarak Batı dünyasına yakın bir çizgi izleme gayreti içerisinde olmuşlardır. Bunun bir yansıması olarak da, Türkiye'ye yönelik daha pozitif bir bakış açısı benimsenmiş ve 1992 yılında Türkiye ile bir Dostluk, İyi Komşuluk ve İşbirliği Antlaşması imzalamakta tereddüt etmemiştir.<sup>3</sup>

Türkiye açısından da, komünizmin çöküşü ile Rus baskısı belirgin bir biçimde azalmıştır. Sovyetlerin dağılması güvenlik kaygıları bakımından ülkede memnuniyetle karşılanmıştır. Dünya iki kutuplu sistemden, ABD önderliğinde tek kutuplu bir sisteme doğru evrilirken, tarihsel olarak Batı Bloğu'nda yer alan Türkiye'nin Rusya'ya yönelik güvenlik endişesi belirgin bir biçimde azalmıştır<sup>4</sup>.

Diğer yandan Rusya ile hızla gelişen ticari ilişkiler, Rusya'yı Türkiye'nin en önemli ticari partneri konumuna getirmiştir. Resmi ticaret, kayıt dışı “bavul ticareti” ile birlikte ele alındığında, iki ülke arasında yılda yaklaşık 800 milyon dolar ile 1 milyar dolar arasında bir ticaret hacmi

---

<sup>3</sup> Duygu Sezer & Vitaly Naumkin, “Turkey and Russia: Regional Rivals”, Policywatch 268, The Washington Institute for Near East Policy, 30 Eylül 1997, (<http://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/turkey-and-russia-regional-rivals>) Erhan Büyükkıncı, “Türk-Rus İlişkilerinin Değerlendirilmesi: Güvenlik Sorunsalından Çok Boyutlu Derinliğe Geçiş”, s. 801.

<sup>4</sup> YILMAZ, Muzaffer Ercan (2005). “UN Peacekeeping in the Post-Cold War Era”, International Journal on World Peace, 12 (2): 15-18.



gerçekleşmiştir <sup>5</sup>. Bu, Türkiye'nin 1990'lı yıllarda ticarete ulaştığı en yüksek rakamlar olarak gerçekleşmiştir.

1990'lı yılların ortalarına kadar Türk-Rus ilişkilerinin genel olarak olumlu bir seyir izlediğini, Soğuk Savaş dönemine kıyasla ikili ilişkilerin önemli ölçüde geliştiğini görmek mümkündür. 1992 yılında Türkiye ve Rusya arasında Dostluk, İyi Komşuluk ve İşbirliği Antlaşması imzalanabilmiştir<sup>6</sup>. İlki Ekim 1992'de İstanbul'da düzenlenen Türk zirvelerinin ikincisinin Ocak 1994'te Azerbaycan'da yapılmasına Rusya karşı çıkmış, neticede bu zirve de İstanbul'da gerçekleşmiştir.

1990'lı yılların ikinci yarısına doğru Türk-Rus ilişkilerinde bazı sıkıntılar baş göstermeye başlamıştır. Bunlar, Rusya'da gerçekleşen yönetim değişikliği ve mentalite değişikliğinin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Soğuk Savaş sonrası iktidara gelen Batı yanlısı reformcuların başarısızlıkları, ülkenin iç savaşlar sonucu kaos ortamına sürüklenmesi, dizginlenemeyen ekonomik krizler gibi etkenler, “Yeni Avrasyacılar” olarak anılan bir grubu iktidara taşımıştır. Bu grubun iktidara gelmesiyle Batı'ya olan ilgi azalmış, ilgi odağı Kafkaslar ve Güney Asya bölgelerine doğru kaymıştır. Bu çerçevede Rus dış politikasında 1993 yılı başlarından “Yakın Çevre” doktrini kabul edilmiştir. Bu doktrine göre Rus güvenliği Rusya Federasyonu'nun sınırlarından değil, eski Sovyetler Birliği sınırlarından başlamaktadır. Yine aynı doktrin çerçevesinde, Kafkaslar ve

---

<sup>5</sup> BÜYÜKAKINCI, Erhan (2004). “Soğuk Savaş Sonrasında Türkiye-Rusya İlişkileri”. Faruk Sönmezoğlu (der.), Türk Dış Politikası Analizi, 3. Baskı, İstanbul: Der Yayınları. Erişim tarihi:15.06.2016

<sup>6</sup> SÖNMEZOĞLU, Faruk (2006). Türk Dış Politikası, İstanbul: Der Yayınları Erişim tarihi:04.03.2017

Güney Asya'ya yönelik olarak, Rusya'nın bu bölgelerde ekonomik yönden diğer ülkelerden daha imtiyazlı olması gerektiği görüşü benimsenmiştir<sup>7</sup>.

Rusya, Yakın Çevre doktrini hayata geçirebilmek için Kafkaslar ve Güney Asya'daki etnik çatışmaları kullanmış, bu çatışmalara müdahalede bulunmuş ve teşvik etmiştir. Bu bağlamda Rus askerleri 1993 yılından başlayarak Ermenistan, Gürcistan, Azerbaycan ve daha bir çok yere girmişlerdir. Aynı bölgede etnik ve dinsel bağlarını kullanarak etki alanını genişletme arzusunda olan Türkiye bu gelişmelerden rahatsız olmuştur. Aynı zamanda Sovyetlerin dağılmasından sonra Rusya ile sınırı kalmayan Türkiye'nin, bölgeye Rus askerleri konuşlanması, Türkiye açısından bir güvenlik endişesi de doğurmuştur.

Yeni Avrasyacıların Türkiye'nin hasım komşusu Suriye'ye silah desteği sağlamaları, 1995 yılında Kıbrıs Rum Kesimi'ne Türkiye'nin güneyini vurabilecek menzilde S300 füzeleri satmaları, Yunanistan ile yakın ilişki içerisinde olmaları, Türk-Rus ilişkilerinde Türkiye'yi rahatsız eden gelişmeler olarak ortaya çıkmıştır. Ancak bu gelişmeler dahi, iki ülke arasındaki ticari ilişkileri ciddi düzeyde etkilememiştir. Rusya, 1990'lı yılların ikinci yarısı ve aynı zamanda sonrasında da Türkiye'nin en büyük ticari partnerlerinden biri olmaya devam etmiştir.<sup>8</sup>

Aynı zamanda Türkiye'nin Kafkaslar ve Orta Asya politikası Rusya'yı rahatsız etmekteydi. 1991 yılında SSCB'nin çöküşü, Türkiye'nin dış politikasına önemli etkiye bulundu. Varşova Paktı'nın dağılmasından

---

<sup>7</sup> TUNÇER, İdil (1998). "Rusya Federasyonu'nun Yeni Güvenlik Doktrini: Yakın Çevre ve Türkiye", İstanbul: Boyut Yayınları.

<sup>8</sup> Kamalov, İlyas. Komşuluktan Stratejik İşbirliğine: Türk-Rus İlişkileri. Rapor No: 18. ORSAM, Mayıs Erişim tarihi:09.11.2016

sonra Türkiye, bölgede ortaya çıkan jeopolitik boşluğu doldurmak için tüm güçlerini seferber etti. 1991’den başlayarak Türkiye bu bölgelerde gücünü artırmaya çalışıyor, bu ülkeler için “model” ülke rolünü oynamaya çalışıyordu. 1993 yılı Kasım ayında Rusya, “Ulusal Güvenlik Doktrini”ni yürürlüğe koydu. “Yakın Çevre” doktrini ile Kafkaslar ve Orta Asya’yı kendisinin nüfuz alanı olarak ilan etmekteydi.<sup>9</sup> Bununla da eski SSCB topraklarında rakip bir ülke görmek istemediğini belli etti. 1993 yılından itibaren Rusya ve Türkiye arasındaki rekabet arttı.

Soğuk Savaş 1991’de sona ermiş olsa da bölgesel güç mücadelesi ve iç siyasette ayrılıkçı hareketler ile karşı karşıya kalan her iki ülkedeki siyasi kadrolar, gerilim, çatışma ve rekabet gibi eski paradigmalara hareket etmeye devam etmişlerdir. Bu nedenle 1990’lar boyunca Kafkaslar’da ve Karadeniz’de çıkar çatışmaları sürmüştür.<sup>10</sup>

Fakat, Türkiye ve Rusya, ekonomik ilişkilerle politik ilişkilere yön vermeye çalıştılar. 1990’lı yıllardaki ikili ilişkilerde ekonomi faktörü önemli rol oynamıştır. Bunla da iki ülke birbirine yakınlaştırmış, aynı zamanda karşılıklı görüşmeler yoluyla politik sorunlar düzene sokulmasında önemli rol oynamıştır. 25 Mayıs 1992’de Türkiye ve Rusya arasında “Türkiye ile Rusya Federasyonu Arasındaki İlişkilerin Esasları Hakkında Antlaşma” imzalanmıştır. 1992’nin ilk altı ayında Türk ve Rus Dışişleri Bakanları karşılıklı ziyaretlerde bulunmuş, Türkiye Cumhurbaşkanı ve Başbakanı Moskova’yı 1996’ya kadar dört kez ziyaret

---

<sup>9</sup> Ömer Göksel İşyar, “Rusya Federasyonu ile İlişkiler,” Türk Dış Politikası (1919- 2008), ed. Haydar Çakmak (Ankara: Barış Platin Kitap, 2008), 807

<sup>10</sup> Fyodor Lukyanov, USAK-İOS “Turkey-Russia Relations” Çalıştayı, 19 Şubat 2013. Erişim tarihi: 23.04.2016

etmiştir. Bu yoğun diplomatik trafik sonucunda 1992-1996 yılları arasındaki kısa dönemde, Türkiye ve Rusya arasında bilim ve teknik, eğitim, kültür, ekonomik işbirliği ve karşılıklı silahlı kuvvetler personeli değişim programları gibi konuları kapsayan 15 anlaşma ve protokol imzalanmıştır.

11

“Mavi Akım” doğalgaz boru hattı, skeri-teknik ilişkiler ve Avrasya ölçeğinde işbirlikleri de gelişmekteydi. 1995 yılından itibaren Türkiye, Rusya ile ticari-ekonomik ilişkilerini daha da arttırmaya, aynı zamanda politik ilişkilerini de düzene koymaya başladı.<sup>12</sup>

Sonuç olarak ekonomik ilişkilerdeki gelişmeler politik ilişkilere de olumlu katkıda bulunmuştur.

### **1.1.2.İLİŞKİLERDE SORUNLAR ALANLAR**

#### **BOĞAZLARIN STATÜSÜNE İLİŞKİN SORUNLAR**

Soğuk Savaş sonrası Türkiye, Boğaz trafiğini düzenlemek ve Boğazlar üzerindeki trafik yükünü hafifletmek amacıyla 1994 yılında bir Boğazlar ve Marmara Bölgesi Deniz Trafik Düzeni Hakkında Tüzük hazırlamış ve yürürlüğe koymuştur. Anılan tüzüğe göre, tüzükte tanımlanan “büyük” ve “tehlikeli yük” taşıyan gemilerdeki petrol gemileri bu kapsamdadır. Ayrıca geçişine izin verilecek, biri geçiş yaparken bir diğeri bekletilebilecektir. Ayrıca Boğazlar, yapım-onarım, suç takibi, bilimsel ve

---

<sup>11</sup> Şener Aktürk, “Turkish-Russian Relations after the Cold War (1992-2002)”, Turkish Studies, Cilt: 7, Sayı: 3, s. 340.

<sup>12</sup> Türkiye-Rusya Federasyonu Avrasya Stratejik Diyalog Toplantısı, 20-22 Ocak 2003, Ankara, der. Nazım Cafersoy (Ankara: Avrasya-Bir Vakfı, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi, 2003), 45

sportif faaliyetler, şiddetli hava muhalefeti ve benzeri mücbir sebeplerden dolayı geçici olarak deniz trafiğine kapatılabilecektir. <sup>13</sup>

Bunların dışında Türkiye, tüzüğü yayınlarken Rusya'yı, Bakü-Tiflis-Ceyhan petrol boru hattının yapımını kabullenmeye zorlamayı da hedeflemiştir. Türkiye'nin, Bakü-Tiflis-Ceyhan petrol boru hattının kurulmasına ilişkin önemli beklentileri bulmaktaydı. Türkiye Orta Doğu petrolü ve Rus doğalgazına olan bağımlılığın azalacağı beklentisindeydi. Aynı zamanda bu yeni hat sayesinde Türk Cumhuriyetleri'nin Rusya'ya bağımlılıklarının azalacağı, Türkiye'ye yönelik bağımlılıklarının ise artacağı ümit edilmiştir. Türkiye, aynı zamanda bu hat aracılığıyla petrol taşımacılığına ilişkin Boğazlar üzerindeki trafik yükünü azaltmayı da hedeflemiştir. <sup>14</sup>

Bu düzenlemeyi Möntrö Sözleşmesine aykırı bulan Rusya, 19 Nisan 1994 tarihinde Türkiye'ye bir nota vermiştir. Aynı zamanda Uluslararası Denizcilik Örgütüne (IMO) de uluslararası hukuka aykırılık iddiasıyla şikayette bulunmuştur. <sup>15</sup> Novorossisk Limanı'ndan yüklenecek petrolün Karadeniz ve Boğazlar'dan geçerek Batı piyasalarına aktarılmasını isteyen Rusya, Boğazlar üzerinde ticaret gemilerine ilişkin herhangi bir sınırlamayı çıkarlarına uygun bulmamaktaydı.

Türkiye, Rusya'nın itirazları karşısında 1994 Tüzüğü'nü revize etme gereği duymuştur. Yeni tüzük 6 Kasım 1998'de Türk Boğazları Deniz Trafik

---

<sup>13</sup> [http://www.shodb.gov.tr/Kanunlar/kanun\\_den\\_trafi](http://www.shodb.gov.tr/Kanunlar/kanun_den_trafi) Erişim tarihi:19.01.2016

<sup>14</sup> Andrey Kortunov, USAK-İOS "Turkey-Russia Relations" Çalıştay, 19 Şubat 2013

<sup>15</sup> Sonuçta Türkiye 1994 Tüzüğü'nün teknik eksiklikleri ve sakıncaları ile RF'nin itirazlarının da dikkate alındığı 6 Kasım 1998 tarihli yeni tüzüğü yayımlayarak yürürlüğe koymuştur. Bkz. Mensur Akgün ve Turan Aydın, Türkiye-Rusya İlişkilerindeki Yapısal.

Tüzüğü adıyla yayınlanmıştır. Bu tüzük, eskisine kıyasla daha esnek ve daha çok geçiş serbestisi tanıyan bir düzenleme getirmiştir.<sup>16</sup> Bununla da Rusya ve Karadeniz’e kıyısı olan diğer devletlerin itirazları önemli ölçüde azalmıştır.

Türkiye’nin Boğazlar’dan ticaret gemilerinin geçişi konusundaki kararlı tavrı, Rusya’nın petrol taşımacılığı alanında alternatif güzergahlar arayışına girmesine de neden olmuştur. Bu bağlamda Novorossisk limanından yüklenecek petrolün Bulgaristan’ın Burgaz Limanı’na taşınması, oradan da kurulacak bir petrol boru hattı aracılığıyla Yunanistan’ın Ege Denizi kıyısındaki Alexandroupolis Limanı’na ulaştırılması, bu şekilde Batı pazarlarına aktarılması gündeme gelmiştir. Bulgaristan ve Yunanistan’ın da bu hatta destek vermekteydi.

### **1.1.3.Çeçenistan ve PKK Sorunu**

Türk-Rus ilişkilerindeki bir diğer sorunlu alan, Türkiye’de kimi çevrelerin Rusya’ya karşı Çeçen bağımsızlık mücadelesini desteklemesi, buna karşın Rusya’nın da PKK kartını kullanmasıdır.

SSCB’nin dağılmasının hemen ardından Cehar Budayev önderliğinde Çeçen-İnguş Özerk Cumhuriyeti 1 Kasım 1991’de yılından itibaren Rusya Federasyonu’ndan bağımsızlığını ilan etmiştir. Rusya ise bağımsızlık ilanını tanımamıştır.<sup>17</sup> Çünkü her şeyden önce Çeçenistan, önemli petrol ve

---

<sup>16</sup> <http://www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/5193.htm>. Erişim tarihi:13.02.2016

<sup>17</sup> Kolobov, Kornilov, Özbay, Çağdaş Türk, 218-254; Fatih Özbay, Ermeni Diasporası ve Türkiye-Rusya İlişkileri, Stratejik Rapor No:5 (İstanbul: TASAM Yayınları, Nisan 2005); Mitat Çelikpala, “Türkiye’de

doğalgaz rezervlerine sahiptir ve bu nedenle de Rusya, bu ülkenin kendi denetiminden çıkmasını istememiştir. Bölge aynı zamanda , Orta Asya'dan Karadeniz'e uzanan petrol boru hatlarının geçiş güzergahındadır ve Rusya enerji nakil hatları üzerindeki kontrolünü kaybetmek istememekteydi. Rusya öte yandan da, Çeçen bağımsızlık hareketinin Rusya Federasyonu içinde bulunan diğer etnik gruplar için de olumsuz bir örnek teşkil edeceğinden endişe etmiştir.

İşte tüm bu nedenlerden dolayı, Çeçenistan bağımsızlığını tanımaya yanaşmayan Rusya'ya karşı 1995 sonbaharında bağımsızlık savaşı başlatmıştır. Rusya'nın iddialarına göre bu savaşta Türkiye Çeçenleri desteklemiştir. Ancak bu iddılar Türk resmi makamlarınca reddedilmiş ve sorunu Rus iç sorunu olarak görüldüğü bildirilmiştir. Fakat bu açıklamalar Rusya'yı tatmin etmekten uzak kalmıştır. Rusya, Çeçenistan'da kendilerine karşı savaşanlar arasında Türk gönüllülerin olduğunu ve Türkiye'nin izni ya da en azından göz yumması sonucu gönüllülerin bölgeye gittiklerini iddia etmiştir. Ayrıca Rusya silah ve lojistik desteğin de Türkiye kanalı ile geldiği iddialarında bulunmuştur. Bunların yanı sıra Rusya, Çeçenistan sorunu ile ilgili Rusya karşıtı eylemlerin Türkiye'de yeterince cezalandırılmadığından şikayetçi olmuştur. bunun nedeni ise 1996'da Avrupa Feribotu'nu kaçıranlar ve Swissotel baskını yapanlar Türkiye'de az sayılabilecek cezalara çarptırılmışlar, hatta bunların çoğu hapis hanesinden kaçmışlar, ya da kaçırılmışlardır.

---

Kafkas Diasporası ve Türk Dış Politikasına Etkileri,” Uluslararası İlişkiler Cilt 2 No 5 (Bahar 2005): 71-108.

Birinci Çeçen savaşı 1996 yılı Ocak ayında Rusya'nın Çeçenistan'ın başkenti Grozni'ye girmesiyle başlamıştır. Fakat Rusya bölgede tam hakimiyeti sağlayamamıştır. Çeçenler bu kez dağlık bölgelerde gerilla savaşına başlamışlardır. 21 Nisan 1996 tarihinde Çeçen Lider Budayev'in Ruslar tarafından öldürülmesinin ardından Rus ve Çeçen yetkililer Moskova'da bir araya gelerek çatışmayı sona erdiren ortak bildiri yayınlamışlardır. Rus askerleri bildiri sonucu Çeçenistan'dan çekilmişlerdir. Ancak bu gelişmeler ülkeler arasında barışı sağlayamamıştır. Rusya, 1999 yazında ikinci Çeçen savaşını başlatmış ve 2000 yılı başlarında tekrar Grozni'yi ele geçirmiştir.

İkinci Çeçen savaşı esnasında ve sonrasında da yine Rusya, Türkiye'nin el altından Çeçenistan'ı desteklemeye devam ettiği iddialarını ileri sürmüştür. Budayev'in öldürülmesinin ardından isminin Türkiye'de bazı park ve meydanlara verilmesi, bu iddiaları güçlendirmiştir. Rusya, aynı zamanda Çeçenistan'a Türkiye üzerinden silah ve savaşan geçişine dair kanıtlar sunmakta, bunu önlemek için Türkiye'den aktif tedbirler almasını istemektedir. Fakat Türk resmi çevreleri bugüne kadar söz konusu destek iddialarını hep reddetmişlerdir. Resmi söylemler sürekli olarak Çeçen sorununun bir Rus iç sorunu olduğu, Rusya'nın toprak bütünlüğünün korunması gerektiği yönünde olmuştur. Putin, Aralık 2004'te Türkiye'yi ziyareti esnasında Çeçen sorununu yeniden gündeme getirmiş ve Türkiye'nin Kafkas derneklerinin hareket yeteneği üzerindeki kontrolünü artırmasını talep etmiştir. Bu talep Türkiye'den olumlu yankı bulmuştur.

Türkiye, Çeçen mücadelesine destek vermediğini resmi düzeyde defalarca dile getirse de, Rusya, bu konuda pek ikna olmamıştır. Buna



karşılık oynadığı kart ise PKK desteği olmuştur. Türkiye, Rusya'nın düşüncesine göre, Çeçenleri desteklediği sürece, Rusya da PKK'ya destek vermiştir. Bunun sonucu olarak da,Çeçen bağımsızlığı ilanından sonra, “sürgündeki Kürt Parlamentosu” Rus ulusal meclisi Duma'nın desteğiyle Moskova'da toplanmıştır. 1996 ve 1997 yıllarında bir sıra PKK toplantısının Moskova'da yapılmasına destek veren Duma,Türkiye'yi Kürtlere karşı soykırım uygulamakla suçlamıştır<sup>18</sup>. Abdullah Öcalan 1998 sonbaharında Rusya'ya gittiğinde, Duma kendisine sığınma hakkı verilmesine yeşil ışık yakmıştır.

Rusya'da yönetim çevreleri PKK konusunda daha temkinli davranmışlar.Türkiye ile 1995 yılında imzaladıkları terörizm ve ayrılıkçılığa karşı antlaşmalara ters düşmemeye çalışmışlardır. Başbakan Yardımcısı ve Dışişleri Bakanı Tansu Çiller'in 17 Aralık 1996'da Moskova'da “Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile RF Hükümeti Arasında Terörizmle Mücadele Alanında İşbirliğine İlişkin Memorandum”u imzalamasıyla yeni bir mesafe kat edilmiştir.<sup>19</sup> Ancak Duma tarafından PKK'ya verilen desteğin Rus yönetim çevrelerinin onayı dışında gerçekleştiğini söylemek güçtür. Sonuc olarak Türkiye Çeçenistan sorunu karşısında daha ihtiyatlı davrandıkça, Rusya'nın da PKK'ya destek konusunda daha pasif bir tavır takındığı görülmektedir.<sup>20</sup>

---

<sup>18</sup> “Chernishev Calls for Mutual Confidence Between Turkey & Russia: ‘Neither Side Should Play Ethnic Cards’”, TDN, 17 Mart 1994.

<sup>19</sup> Resmî Gazete, 23 Mayıs 1997. Gezi değerlendirmeleri için bkz. Sedat Sertoğlu, “2’nci Rusya Seferi”, Sabah, 18 Aralık 1996; “Turkey and Russia Underline Respect for Territorial Integrity”, TDN, 19 Aralık 1996. Semih İdiz, “Russian Ambassador Kuznetsov: Ties with Turkey Are ‘Stable’ Despite Problems Which Need to be Controlled”, TDN, 13 Aralık 1996.

<sup>20</sup> A.g.e., s. 357.

#### 1.1.4.Kafkaslar ve Orta Asya’da Güç Mücadelesi

Türk-Rus ilişkilerindeki bir başka sorunlu alan, her iki ülkenin de etki alanını genişletme yönünden Kafkaslar ve Orta Asya bölgelerinde çatışmalarıdır. Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra söz konusu bölgelerde bazı Müslüman ve Türk kökenli halklar ve devletler ortaya çıkmıştır<sup>21</sup>. Kafkaslarda çoğunluğu Müslüman Çeçenler, Acarlar, Abhazlar, Dağıstanlılar, Orta Asya’da ise Türkmenler, Özbekler, Kırgızlar ve Kazaklar bunlar arasındadır. Türkiye, SSCB dağıldıktan sonra bu halklar ve onların yoğunlukta bulunduğu devletler üzerinde etkisini genişletme arzusunda olmuştur.<sup>22</sup>

Türkiye, bölge ülkeleriyle ilişkileri geliştirmek için bazı kurumsal düzenlemelere de gitmiştir. 1992 yılında Dışişleri Bakanlığı çerçevesinde Türk İşbirliği ve Kalkınma Ajansı (TİKA) kurulmuştur. Aynı yıl bölgeye yönelik yatırımları finanse etmek için Türk Eximbank tesis edilmiş ve Milli Eğitim Bakanlığı ve Türk Kültür ve Sanatları Ortak Yönetimi (TÜRKSOY)’nin kuruluşu izlemiştir.

Bunun yanı sıra 30-31 Ekim 1992’de Türk Cumhuriyetleri’nin katılımıyla ilk “Türk Zirvesi” İstanbul’da toplanmıştır. Somut anlamda başarılı sonuçlar alınamasa da, Türk zirveleri yapılmaya devam edilmiştir. Başta ABD olmak üzere Batılı ülkeler de Türkiye’nin bu girişimlerini açık ya da üstü kapalı şekilde desteklemişlerdir. Çünkü Türkiye, hem

---

<sup>21</sup> Oktay Fırat Tanrısever, USAK-İOS “Turkey-Russia Relations” Çalıştayı, 19 Şubat 2013

<sup>22</sup> KAMER, K. (2011). “Büyük Güçlerin Kafkasya Politikları”, (Ed.) VELİEV C. ve ASLANLI A., Berikan Yayınevi, 313-343, Ankara.

Müslüman hem de Batı türü bir siyasal ve ekonomik yapılanmaya sahip “model ülke” olarak değerlendirilmiştir.<sup>23</sup>

Tüm bu gelişmeler Rusya tarafından endişeyle izlenmiştir. Rusya, aralarında Türk ve Müslüman ülkelerin de bulunduğu ardıl devletlerin bağımsızlıklarını tanısa da, eski Sovyet sınırlarını kendi “arka bahçesi” olarak görmeye devam etmiştir. Bu tutum, 1992 sonlarında “Yakın Çevre” doktrininin kabul edilmesiyle daha da belirgin bir hal almıştır.

Sonuç itibariyle Türkiye ile Sovyetler Birliği’nden kopan Türk ve/veya Müslüman ülkeler arasındaki ilişkiler beklenenin çok altında kalmıştır. Türkiye, eğitim, ulaşım, telekomünikasyon ve enerji nakil hatları konusunda başarılı çalışmalar yapmış, ancak bunlar da genel dış ilişkiler ağı içerisinde küçük faaliyetler olarak kalmıştır. Dolayısıyla aslında Rusya’nın endişe ettiği gibi bir “Türk birliği” ya da “Türk ortak pazarı” gerçekleşmemiş, tam aksine Avrasya Ekonomik Topluluğu 2000 yılında Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan ve Beyaz Rusya’nın katılımıyla Rusya ile kurulmuştur.<sup>24</sup>

Ancak Türkiye’nin, Rusya’nın aksi yönde çabalarına rağmen gerçekleştirdiği en önemli başarı, Bakü-Tiflis-Ceyhan petrol boru hattının 2005 yılında hizmete açılması olmuştur. Azerbaycan petrollerinin büyük bir kısmını Akdeniz üzerinden Batı pazarlarına taşıyan, hatta gelecekte Kazak petrolleri ve Türkmen doğalgazını da taşıması muhtemel bu hattın

---

<sup>23</sup> Osman Metin Öztürk, Rusya Federasyonu Askerî Doktrini, Ankara, ASAM, 2000; Cengiz Erişen, “Rusya Federasyonu’nda Ulusal Güvenlik Yaklaşımı ve Askerî Doktrinler”, Erhan Büyükkakıncı (der.), Değişen Dünyada Rusya ve Ukrayna, Ankara, Phoenix, 2004, ss. 165–194.

<sup>24</sup> Türkiye Cumhuriyeti ile Rusya Federasyonu Arasında Avrasya’da İşbirliği Eylem Planı: İkili İşbirliğinden Çok Boyutlu Ortaklığa, 16 Kasım 2001, [http://www.turkey.mid.ru/relat\\_2\\_t.html](http://www.turkey.mid.ru/relat_2_t.html). Erişim tarihi:14.06.2016

kurulmasına Rusya şiddetle karşı çıkmıştır. Çünkü tek alternatifi n kendi nakil hatları olarak varlığını devam ettirmesi Rusya'nın çıkarınaydı. Rusya, Rus petrol şirketi LU KOIL 1994 yılında Azebeycan petrollerini işletecek konsorsiyuma dahil olduktan sonra yeni bir hattın inşası yerine, kendi denetimindeki mevcut hatları önermiştir<sup>25</sup>. Bu öneri, maliyet düşüklüğü nedeniyle Türkiye dışında konsorsiyumun diğer üyeleri tarafından da destek görmüştür. Ancak Türkiye, yeni hat konusunda ısrarcı olarak önerisini kabul ettirmeyi başarmıştır. Rusya'nın bu alandaki tekeli riskli bulan ABD de Türkiye'yi desteklemiştir.

Türkiye'nin, Bakü-Tiflis-Ceyhan petrol boru hattının kurulmasında önemli beklentileri olmuştur. En önemlisi ise Orta Doğu petrolü ve Rus doğalgazına olan bağımlılığın azalacağı beklentisinde bulunmuştur. Yeni hat sayesinde Türk Cumhuriyetleri'nin de Rusya'ya bağımlılıklarının azalacağı, Türkiye'ye yönelik bağımlılıklarının artacağı ümit edilmiştir. Türkiye, bu hat aracılığıyla Boğazlar üzerindeki trafik yükünü azaltmayı hedeflemiştir. Nihayet Türkiye bu hattın önemli bir gelir elde etmeyi de ummuştur<sup>26</sup>.

Türkiye'nin bu beklentilerinin ne oranda gerçekleştiği yönünde net bir cevap olmasa da bu hat sayesinde bölgedeki etkinliğinin giderek arttığı bir gerçektir. Türk-Rus ilişkilerinin geleceğini bölgesel bağlamda Balkanlar değil, Kafkaslar ve Orta Asya bölgeleri belirleyecek

---

<sup>25</sup> [http://www.bbc.co.uk/turkish/europe/story/2005/11/051117\\_bluestream\\_pipeline.shtml](http://www.bbc.co.uk/turkish/europe/story/2005/11/051117_bluestream_pipeline.shtml). Erişim tarihi:18.05.2016

<sup>26</sup> Amanda Paul, "Turkey-Russia Relations: A Very Pragmatic Affair", Today's Zaman, 11 Aralık 2012, (<http://www.todayszaman.com/columnist-300874-turkey-russia-relations-a-verypragmatic-affair.html>).

gözükmektedir. Bugün her iki ülke de mevcut durumu kabullenmiş görünmektedir.

### **1.1.5.2000'LER TÜRKİYE-RUSYA İLİŞKİLERİ**

2000'li yıllardan başlayarak iki ülke arasındaki ilişkilerde “kazan-kazan” anlayışı ve ortaklık vizyonunu öne çıkarmaya başlamıştır.1990'lı yılların rekabet merkezli ilişkiler artık 2000'li yılların ortaya çıkarttığı fırsatların yardımıyla karşılıklı ilişkiler bölgesel ve küresel ölçekte yeniden şekillenmeye başlamıştır.<sup>27</sup>

Türkiye’de de Adalet ve Kalkınma Partisi’nin iktidara gelmesi Türk-Rus ilişkilerini olumlu yönde etkiledi. Turizm, ekonomi, enerji alanlarında işbirliği öne çıkmıştır.<sup>28</sup>

Rusya, bölgesel anlamda büyük bir güçtür. Türkiye’nin izlemeye başladığı politika yaklaşımında, hem küresel hem bölgesel açıdan Rusya, ilk sırada yer almaktadır.

2000’lerin başından bu yana Türkiye-Rusya ilişkileri önemli bazı dönüm noktalarından geçmiştir. Bu bağlamda, Amerika’nın 2003 yılındaki Irak işgali ve 2008 Ağustosunda patlak veren Rusya-Gürcistan Savaşı’nın iki ülke ilişkilerine önemli katkısı olmuştur.

---

<sup>27</sup> Çelikpala, a.g.m., s. 280.

<sup>28</sup> Sami Kohen, “Rusya ile Ortaklık”, Milliyet, 26.10.2000; Hikmet Bila, “TürkiyeRusya”, Cumhuriyet, 25.10.2000; Fikret Bila, “Kasyanov’un Ziyareti”, Milliyet, 26.10.2000; Mehmet Ali Birand, “Competition and Cooperation With Russia”, Turkish Daily News, 26.10.2000.

2001 yılında gerçekleşen 11 Eylül saldırıları ve Türkiye'nin 2003 yılında 1 Mart Tezkeresi ile Irak Savaşı'na karşı çıkması, Türk-Rus ilişkileri bağlamında belirleyici olmuştur. 11 Eylül saldırıları sonrası, hem Ankara hem de Moskova uluslararası terörizme karşı savaşımaya hazır olduklarını belirtmişti.<sup>29</sup> İki ülkeyi yakınlaştıran bir diğer önemli gelişme, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin ABD askerlerinin Irak Savaşı için Türkiye topraklarını kullanmasını Mart 2003'te reddetmesi olmuştur. Bununla da Türkiye Rusya'nın gözünde, ulusal çıkarları gerektirdiğinde müttefiklerine karşı çıkabilen bağımsız bir dış politika aktörü olarak görülmüştür.<sup>30</sup>

2002 Ocak 12-14'deki ülke arasında "Askeri Alanda İşbirliğine İlişkin Çerçeve ve Askeri Personel Eğitim İşbirliği Anlaşması" imzalandı.<sup>24</sup> Ekim 2002'de Recep Tayyip Erdoğanın Moskova'ya gerçekleştirdiği ziyarette dönemin Devlet Başkanı Putin ve Başbakan Kasyanov ile görüşte Irak krizi sırasında hem Ankara hem de Moskova Irak'ın toprak dokunulmazlığından yana olduklarını açıklamışlardı. Rusya'da Putin döneminin başlaması, aynı zamanda Türkiye'de AKP'nin iktidara gelmesi Türk-Rus ilişkilerine ivme kazandırmaya başladı.<sup>31</sup>

İki ülke ilişkilerinin 2004-2005 yıllarında, anlaşmalarla çizilen çerçevenin sonuçlarının alınmaya başlandı.<sup>32</sup> İkili siyasi perspektiften

---

<sup>29</sup> : [http://www.turkey.mid.ru/relat\\_2\\_t.html](http://www.turkey.mid.ru/relat_2_t.html). Erişim tarihi:15.05.2017

<sup>30</sup> Fiona Hill & Omer Taspinar, "Rassiya i Turtsiya na Kavkaze", Politika, 20 Kasım 2011, (<http://www.politika-magazine.ru/78/245-rossija-i-turtsija-na-kavkaze.html>). Erişim tarihi:15.05.2017

<sup>31</sup> Igor Torbakov, "The Georgia Crisis And Russia-Turkey Relations", The Jamestown Foundation, s. 5, (<http://www.jamestown.org/uploads/media/GeorgiaCrisisTorbakov.pdf>); Gareth Winrov, "Turkey, Russia and the Caucasus: Common and Diverging Interests", Chatham House Briefing Paper, Kasım 2009, s. 6.

<sup>32</sup> Çelikpala, "1990'lardan Günümüze...", s. 282-283.

bakıldığında 2005 yılı ilişkilerin ivme kazandığı yıl olmuştur. Türkiye ve Rusya arasındaki diplomatik trafik 2000'lerin başından itibaren yoğunlaşmaya başlamıştır. Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin'in 2000 yılında Başkan olarak seçilmesinin ardından Aralık 2004'te Ankara'yı ziyaret etmiştir. Putin, SSCB'nin dağılmasından sonra Türkiye'yi ziyaret eden ilk Rus devlet başkanı olmuştur. Türkiye'nin dönem Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan'ın Moskova'yı Ocak 2005'te ziyaretiyle ise ikili ilişkiler yeni bir aşamaya ulaşmıştır. Bu ziyaretlerde ilk kez daha önce Annan Planı ile ilgili Yunanistan ve Kıbrıs'tan yana tavır alan Putin, bu tutumunu değiştirerek Annan Planı'na desteğini ifade etti ve KKTC'ye ekonomik tecridin adil olmadığını belirtti. Erdoğan aynı yıl içinde Rusya'ya iki ziyaret daha gerçekleştirip Putin ile görüştü.<sup>33</sup>

Ağustos 2008'de gerçekleşen Rusya-Gürcistan Savaşı da bölgesel iki ülke arasındaki ilişkileri doğrudan etkilemiştir. Gürcistan Savaşı sırasında Türkiye, Montreux Anlaşması'nın (Montreux Anlaşması'na göre "Karadeniz güçlerine ait olmayan savaş gemileri, amaçları ne olursa olsun Karadeniz'de 21 günden uzun bir süre kalamaz) şartlarına uygun davranmış ve teknik gerekler karşılanmadığından ABD'ye ait iki büyük geminin Boğazlar üzerinden Karadeniz'e girmesini engellemiştir. Gürcistan Savaşı süresince Türkiye'nin izlediği politikalar bölgesel krizleri bölgesel dinamikler doğrultusunda çözüme eğiliminde olduğunu göstermiştir.<sup>34</sup>

---

<sup>33</sup> Suat Kınıkloğlu, "Türk-Rus Gelişkilerin Anatomisi", Avrasya Dosyası, Türk Dünyası- Çin, Sayı 1, 2006, s. 101.

<sup>34</sup> USAK Gürcistan Krizi Değerlendirme Raporu, No: 08-03, (<http://www.usak.org.tr/dosyalar/rapor/tAN1vx8M96fa0KRSuxTSIHF9aC4HvU.pdf>). Erişim tarihi:12.08.2017

Aynı zamanda iki ülke arasındaki ekonomik ilişkilerin hacminde önemli bir artış gözlemlenmiştir. İki ülke arasındaki ortak işbirliği alanları ekonomiyle de sınırlı değildir; güvenlik, kültür ve eğitim alanlarında yeni fırsat pencereleri mevcuttur. Ancak rekabet sisteminin doğasından kaynaklanan ve göz ardı edilemez bir faktör olarak önemini korumaktadır<sup>35</sup>.

Suriye krizi 2012 yılında derinleşmeye başlaması iki ülke arasındaki ilişkileri de etkilemeye başladı. 2012 Ekim ayında Rus yolcu uçağı, Türk hava sahasında iken Ankara'ya inişe zorlandı. Uçak Moskovadan Şam'a getmekteydi. Uçakta bulunan bazı askeri haberleşme el konulmuş daha sonar uçağın kalkmasına izin verilmiştir. Bu gelişme Türkiye-Rusya ilişkilerini çok da etkilemedi.<sup>36</sup>

2014 yılında Ukrayna krizi patlak vermesi Türkiye'nin tepkisine neden oldu. Ukrayna krizi sonucu NATO üyesi ülkeleri Rusya'ya yaptırım uygularken Türkiye yaptırıma katılmadı.<sup>37</sup>

Ukrayna'da yaşanan kriz ve Suriye Krizi'ndeki fikir farklılıklarına rağmen, Putin, 2014 aralık ayında 5. ÜDİK toplantısı için Ankara'ya geldi. Bu toplantıda, Rusya' Güney Akım projesinin iptal edileceğı ve Türkiye'den geçecek Türk Akımı projesi üzerinde durulduğı açıklandı.

Türkiye'nin dış politikasındaki Kıbrıs Sorunu, ikili ilişkilerin bağlamında değerlendirilmesi gereken önemli bir konudur. Rusya'nın

---

<sup>35</sup> İlter Turan, USAK-İOS "Turkey-Russia Relations" Çalıştay, 19 Şubat 2013

<sup>36</sup> Amanda Paul, "Turkey-Russia Relations: A Very Pragmatic Affair", Today's Zaman, 11 Aralık 2012, (<http://www.todayszaman.com/columnist-300874-turkey-russia-relations-a-verypragmatic-affair.html>). Erişim tarihi:15.06.2017

<sup>37</sup> "Pasol Rassii v Ankare atvetil na vaprosı o predstoyashem visite V. Putina v Turtsiyu", RusOrient, 30 Kasım 2012, (<http://rusorient.ru/page.php?vrub=rm&vparid=24&vid=5843>). Erişim tarihi:15.06.2017



Yunanistan ve Güney Kıbrıs ile ekonomik ilişkileri bulunmaktadır. Bu da durumu Türkiye'nin aleyhine çevirmektedir. Rusya'nın yatırımlarının büyüklüğünün yanı sıra Rus işadamlarının burayı offshore olarak kullanmaktadır. Aynı zamanda Rusya, Güney Kıbrıs'ın askeri tedarikçisi konumundadır. Yani Kıbrıs Sorunu da Türk-Rus ilişkilerinin sorunlu bir noktasıdır<sup>38</sup>.

2015 Eylül ayında Cumhurbaşkanı Erdoğan, Moskova'yı ziyaretinde Suriye krizi ve enerji konuları konuşmalarda önemli rol oynamıştır.

2015 Eylül ayında Erdoğan-Putin arasında yeni bir görüşme yapıldı. Rusya bu görüşme sonrası Suriye'ye askeri müdahaleye başladı. Bu gerginliklere rağmen siyasi ilişkiler, Rusya'nın Suriye'ye askeri müdahalesiyle yeni döneme girdi. Rus uçakları Suriye'yi bombalamaya başladı. Bu bombalamalar sonucu Türk hava sahasını ihlal edilmesi iki ülke arasında gerginliğe neden oldu.

Kasım 2015'te Antalya'daki G-20 zirvesinde iki ülke arasında görüşme gerçekleştirdi. Antalya'daki Erdoğan-Putin görüşmesinden 10 gün sonra, Türk hava sahasını ihlal eden Rus uçağını düşürüldü. Bunun sonucu pilot hayatını kaybetti. 24 Kasım 2015 yılında Rusya'nın Su-24 tipi savaş uçağını sınır ihlal etdimesi nedeniyle Türk F-16 jetleri tarafından düşürülmesi, Türkiye – Rusya ilişkilerinde büyük bir krize neden olmuştur. Kriz sonrası Rusya Devlet Başkanı Putin “sırtımızdan bıçaklandık” şeklindeki açıklamaları ile iki ülke arasındaki stratejik

---

<sup>38</sup> Oktay Fırat Tanrısever, USAK-IOS “Turkey-Russia Relations” Çalıştayı, 19 Şubat 2013.

ortaklığı rafa kaldıracak tutumlar göstermiştir.<sup>39</sup> Bu gelişmeden sonra Medvedev, Türkiye'ye yönelik yaptırım emri Verdi. Putin de Rus vatandaşlarına Türkiye'ye gitmemelerini söyledi.

Aynı zamanda uçak krizi iki ülke arasındaki ticari ilişkileri de önemli boyutta etkilemiştir. Rusya Türkiye'ye karşı sert yaptırımlar uygulama yoluna gitmiştir.<sup>40</sup>

## **1.2.TÜRKİYE –RUSYA EKONOMİK İLİŞKİLERİ**

### **1.2.1.TİCARET**

Türkiye, 25 Şubat 1991'de Rusya Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti ile bir anlaşma daha imzalamıştır. Anlaşma taraflar arasındaki iyi niyetin bir ifadesi olmuş ve Rusya ile Türkiye arasında Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından devam edecek ekonomik işbirliğine giden yolu hazırlamıştır.

Türkiye ve Rusya açısından 1990'lardan 2000'lerin başlarına kadar geçen süre, iktisadi krizlerin patlak verdiği bir dönem olmuştur. İktisadi açıdan ortaya çıkan bu istikrarsız tablonun bir çok nedeni bulunmaktadır.<sup>41</sup>

Rus ekonomisinin devlet kontrolünden piyasa ekonomisine geçmesi ülke için ekonomik açıdan ciddi sonuçlar doğurmuştu. “Şok terapi” olarak

---

<sup>39</sup> BBC (2015c), “Erdoğan: Rus uçağı olduğunu bilseydik farklı davranırdık” [http://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/11/151126\\_erdogan\\_rusya\\_suriye](http://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/11/151126_erdogan_rusya_suriye) Erişim tarihi:31.05.2016

<sup>40</sup> BBC (2015e), “Rusya Devlet Başkanı Putin, Türkiye'ye yönelik ekonomik yaptırımları imzaladı” [http://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/11/151128\\_rusya\\_turkiye\\_yaptiriml](http://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/11/151128_rusya_turkiye_yaptiriml) ar Erişim tarihi: 01.06.2016

<sup>41</sup> Murat Çemrek, “Rusya-Türkiye İlişkileri”, Siyaseti, Ekonomisi, Güvenliği, Dış Politikaları ve Stratejik İlişkileriyle: Yeni Rusya, SDE Yayınları, Ankara, Haziran 2010, s. 96.

bilinen iktisadi reformlar ekonomik ve sosyal çöküşe neden olmuştur. Bunun yanı sıra 1980'lerin ikinci yarısından itibaren düşüşe geçen petrol fiyatları, enerji sektöründe yaşanan yapısal krizler sistemin ihtiyaç duyduğu ekonomik kaynağın oluşturulmasında yeterli olamamıştır. 1997 yılında Asya'da yaşanan finansal krizi müteakip yeniden daralması, Rusya'nın siyasal ve toplumsal yapısı için ikinci büyük darbe olmuştur. Ekonomini 1998 yılında %5 oranında küçülmüştür.

Türk ekonomisi de istikrarsız bir dönem geçirmekteydi. Gerçekleştirilemeyen yapısal reformlar ve ülke içi ve dışında yaşanan siyasi ve iktisadi kırılganlıklar, Türk ekonomisini krizlerle karşı karşıya bırakmıştır.<sup>42</sup>

Her iki ülkede de yaşanan ekonomik krizlerden doğan istikrarsızlık, karşılıklı ticareti olumsuz etkilemiştir. Rusya ve Türkiye arasındaki ticaret hacmi, 1996'dan 2000 yılına 3.4 milyar dolardan 4.5 milyar dolara yükselmiştir. 2001 yılında başlayan iyileşme sonucu olarak , 2008 yılına gelindiğinde 38 milyar dolara ulaşmıştır. Fakat bu dönemde patlak veren küresel finansal ve ekonomik kriz, bir yıl içerisinde ticaret hacmini 22.6 milyar dolara kadar düşürmüştü. 2009 sonrasında ise hem Türkiye hem de Rusya'da toparlanmanın hızlı bir şekilde gerçekleşmesiyle ikili ticarete yeniden yukarı yönlü bir hareketlenme başlamıştır. Bununla da, 2012 yılındaki ticaret hacmi yeniden 2008 yılı rakamlarına yaklaşmıştır.<sup>43</sup>

---

<sup>42</sup> Dimitar Bechev, "Putin's Visit Rekindles the Russia-Turkey Affair", 4 Aralık 2012, (<http://globalpublicsquare.blogs.cnn.com/2012/12/04/putins-visit-rekindles-the-russia-turkey-affair/>). Erişim tarihi:05.01.2016

<sup>43</sup> Seçin Nükleer Santral İçin Türkiye'ye gidiyor", Haberrus, 18 Şubat 2010, (<http://haberrus.com/yasam/2069-Secin-nukleer-santral-icin-Turkiyeye-gidiyor.html>). Erişim tarihi:18.08.2016

İki ülke arasındaki ticaret hacmi hızlı bir şekilde yükselmiş olsa da ticaret açığının Türkiye aleyhine gerçekleşmesi neden olmuştur. 1990'lar boyunca dengeli bir ticari ilişkisi gözlemlenmesine rağmen, 2000'lerden itibaren ticari açığın giderek büyümesi görülmektedir. 2009 yılı itibariyle Türkiye ve Rusya arasındaki ticari dengede Türkiye'nin payı %14'e kadar gerilemiştir. Zaman içinde dengeler Rusya lehine değişmiştir. Bunun nedenleri olarak; 1998'de imzalanan Mavi Akım Anlaşması 2005 yılında hayata geçirilmiş, Rusya'dan ithal edilen doğal gaz miktarı artmış Türkiye'nin doğal gaz faturası yükselmiş, doğal gaz ve petrol fiyatları, 2002 yılından sonra yukarı yönlü bir seyir izlemiştir.<sup>44</sup> Türkiye'nin önemli enerji tedarikçilerinden biri olan Rusya'ya ödediği fatura da bu bağlamda artış göstermiştir. Aynı zamanda piyasa ekonomisine geçiş sürecinde ciddi mesafeler kaydeden Rusya'da pazar daha rekabetçi bir hal almıştır. Buna sebepden de Türkiye, özellikle Çin ve Almanya gibi aktörlerle daha fazla rekabet ortamına girmek zorunda kalmıştır.

2009 sonrası dönemde dış ticaretteki bu dengesizlik Türkiye'nin lehine olacak şekilde değişmeye başlamıştır. Türkiye'nin dış ticaretteki payı aşamalı olarak %20'lere kadar yükselirken, ticaret hacmi 2008 değerlerine yaklaşmıştır. 2010-2012 döneminde Türk-Rus ticaretinde bir toparlanma süreci gözlemlense de dikkat edilmesi gereken husus 2008'deki tepe noktasının henüz aşılamamış olmasıdır.<sup>45</sup>

---

<sup>44</sup> "İşbirliği Enerji Odaklı", Radikal, 11 Ocak 2005

<sup>45</sup> Rakamlar, bilgiler ve karşılaştırma için bkz. T.C. Moskova Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği Resmî İnternet Sayfası, "Rusya Federasyonu'nun Genel Ekonomik Durumu ve Türkiye ile Ekonomik ve Ticari İlişkileri", Temmuz 2006, [http://www.dtmos.ru/pic/files\\_6/file\\_11.pdf](http://www.dtmos.ru/pic/files_6/file_11.pdf). Erişim tarihi: 21.07.2016

2012 yılındaiki ülke arasındaki ticari ilişkilerin hacmi 33,3 milyar dolara ulaşmıştır.

Türkiye Rusya'nın beşinci büyük dış ticaret ortağıdır. 2013 yılının sonuçlarına göre ikili ticaret hacmi 33 milyar doları bulmuştur.

2014 yılı Türkiye Rusya arasındaki ithalat tutarı 25,3 milyar dolardır. Bu tutarla Rusya, Türkiye ithalatında birinci sırada bulunmaktadır. 2014 yılında Rusya'ya yapılan ihracat tutarı ise 5,9 milyar dolardır. Bu tutarla Rusya,Türkiye ihracatında altıncı sırada yer alıyor. 2015 yılı ilk 9 aylık verilerinde ise Rusya'ya ihracatın değeri 2,7 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Rusya'dan ithalat ise 15,8 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Rusya ile Türkiye arasındaki ekonomik ilişkiler son iki yıl verilerine bakıldığında yaklaşık %22 oranında bir gerileme görülmektedir. Bu gerilemede Rusya'da yaşanan ekonomik krizin etkisi olmuştur.<sup>46</sup>

2015 Eylül ayında Cumhurbaşkanı Erdoğan, Moskova'yı ziyaret ederek Putin'le görüştü. Görüşmede, ağırlıklı olarak Suriye krizi ve enerji konuları konuşuldu.Erdoğan-Putin görüşmesinden kısa bir süre sonra, Rusya Suriye'ye askeri müdahaleye başlaması ekonomik ilişkileri de etkiledi.<sup>47</sup>

Rusya'nın Eylül 2015'te Suriye'ye askeri müdahalede bulunmasıyla yiki ülke arasındaki ilişkileri etkiledi.24 Kasım 2015'te Suriye sınırında Türk hava sahasını ihlal eden Rus uçağını düşürüldü ve pilot hayatını

---

<sup>46</sup> "Rusya'ya İhracat Hızlanacak", Zaman, 20 Kasım 2012,([http://www.zaman.com.tr/ekonomi-rusyaya-ihracat-hizlanacak\\_2018079.html](http://www.zaman.com.tr/ekonomi-rusyaya-ihracat-hizlanacak_2018079.html)). Erişim tarihi:29.09.2016

<sup>47</sup> BAŞBAKANLIK BASIN YAYIN VE ENFORMASYON DAİRESİ BAŞKANLIĞI (2007) "Rusya-Türkiye Askeri ilişkileri" <http://www.byegm.gov.tr/turkce/haber/rusya-trkiye-asker-likler/23777> Erişim tarihi:30.12.2016

kaybetti.Bunun ardından Medvedev, Türkiye'ye yönelik yaptırım emri verdi. Putin ise Rus vatandaşlarına Türkiye'ye gitmeme çağrısı yaptı. Türk vatandaşlarının ocaktan itibaren tekrar vize zorunluluğu getirildi.<sup>48</sup>

Aynı zamanda uçak krizi iki ülke arasındaki ticari ilişkileri de önemli boyutta etkilemiştir.Rusya Türkiye'ye karşı sert yaptırımlar uygulama yoluna gitmiştir.Türkiyede üretilen belirli ürünlerin Rusya'ya ihracatı sıkı kontrole tabi tutulmuş,Türkiye merkezli firmaların Rusya'daki faaliyetleri kısıtlanmıştır.1 Ocak 2016 yılından itibaren iki ülke arasındaki vizesiz seyahat uygulaması ve Rus turizm şirketlerinin Türkiye'deki tatil paket satışlarının yanı sıra charter uçuşlar da durdurulmuştur.

Türkiye'nin Rusya'ya olan giyim ve gıda ürünleri, inşaat malzemeleri ihracatı önemli bir yer tutmaktadır. Fakat iki ülke arasında uçak krizi, her iki taraf için de ciddi zarar anlamına gelmektedir.Karşılıklı ekonomik çıkarlar iki ülke arasındaki ilişkilerde, kriz öncesine dönülmesini gerektirdiğini ortaya koymaktadır. Rusya, ilan ettiği ambargolar sebebiyle kaybettiklerinin yerini doldurmak adına Türkiye gibi geniş alternatiflere sahip değildir. Rusya Türkiye'den yaptığı ithalatla, sebze-meyve, giyim, tekstil, inşaat malzemeleri talebinin büyük bir bölümün karşılamaktadır. Ambargoların uzun sürmesi durumunda bütün bu kategori ürünler Rusya'ya Azerbaycan, Gürcistan ve Orta Asya ülkeleri üzerinden ihraç edilecektir. Aksi durumda piyasada derinden hissedilen kıtlık sebebiyle ciddi fiyat artışlarından dolayı enflasyonun yükselişi kaçınılmaz olacaktır.

---

<sup>48</sup> BBC (2015e), "Rusya Devlet Başkanı Putin, Türkiye'ye yönelik ekonomik yaptırımları imzaladı" [http://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/11/151128\\_rusya\\_turkiye\\_yaptirimlar](http://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/11/151128_rusya_turkiye_yaptirimlar) Erişim tarihi:01.06.2016

Uçak krizinden sonra iki ülke arasındaki ticaret hacmi yüzde 60,5 azalarak 737 milyon dolara geriledi.

Kriz dönemi, haziran ayında Erdoğan'ın Putin'e gönderdiği mektupla son buldu. Mektupta Erdoğan, Putin'e, düşürülen Rus uçağı ile ilgili derin üzüntü duyduğunu ilettili ve hayatını kaybeden pilotla ilgili taziyelerini sundu. Rusya icraata geçti ve Türkiye ile ilişkilerin normalleştirmeye başladı. Rus vatandaşlarına Türkiye'ye tur satışı yasağı kaldırıldı.<sup>49</sup>

Erdoğan ile Putin arasındaki ilk yüz yüze görüşme 9 Ağustos 2016'da Rusya'nın St. Petersburg şehrinde gerçekleşti. Normalleşme Türkiye'nin 24 Ağustos 2016'da başlattığı Fırat Kalkanı Operasyonu ile de devam etti.<sup>50</sup> Türkiye-Rusya ilişkilerinde normalleşmenin önemli adımlarından biri ise, 3 Eylül 2016'da Çin'de yapılan G-20 Zirvesi'nde atıldı. Zirve çerçevesinde bir araya gelen Erdoğan ve Putin, enerjiden ticarete bir dizi önemli konu hakkında ikili görüşme yaptı. Rusya Genelkurmay Başkanı Valeri Gerasimov, 16 Eylül 2016'da Ankara'ya resmi bir ziyarette bulunurken<sup>51</sup>, Türkiye Genelkurmay Başkanı Hulusi Akar da 1 Kasım 2016'da Rusya'yı ziyaret etti. Normalleşme yönünde bir başka önemli adım da Rusya Devlet Başkanı Putin'in 10 Ekim 2016'da 23. Dünya Enerji Kongresi'ne katılmak üzere İstanbul'a gelmesi oldu<sup>52</sup>. 1 Aralık 2016'da Rusya Dışışleri Bakanı Sergey Lavrov Rus-Türk Ortak Stratejik Planlama Grubu'nun toplantısına katılmak için Antalya'yı ziyaret etti.

---

<sup>49</sup> BBC (2016d), "Kremlin: Erdoğan özür diledi" [http://www.bbc.com/turkce/haberler/2016/06/160624\\_erdogan\\_rusya](http://www.bbc.com/turkce/haberler/2016/06/160624_erdogan_rusya) Erişim tarihi: 01.01.2017

<sup>50</sup> Can Acun ve Ömer Özkızılcık, "Aleppo's fall and the Role of Russian, Iranian, and YPG forces", New Turkey, 14 Aralık 2016.

<sup>51</sup> "Rusya Genelkurmay Başkanı Gerasimov Ankara'da", TRT Haber, 15 Eylül 2016.

<sup>52</sup> "Erdoğan-Putin zirvesi sonrası liderlerden ortak açıklama!", Sabah, 10 Ekim 2016.

## 1.2.2.TURİZM

Türkiye-Rusya ilişkilerinde turizm, iki farklı kültürün birbirini daha iyi tanımaları adına önemli mesafelerin alındığı bir sektör olmuştur.İki toplum arasındaki karşılıklı olumsuz algılar her geçen yıl artan ziyaretlerle daha pozitif bir imaja evrilmiştir.Türk-Rus ilişkilerinde turizmin inkişafı iki ülke arasındaki siyasi ve ekonomik ilişkileri de olumlu yönde etkilemişti. Türkiye'nin son yıllarda turizmden elde ettiği yüksek orandaki gelirler, Türk yöneticilerin Rus yetkililerle görüşmelerinde turizmi öncelikli gündem konusu olarak değerlendirmelerine yol açmıştır.Turizm sektörü aynı zamanda her iki ülke için karşılıklı kazanımlar alanı olarak değerlendirilmektedir. Turizm alanında yakalanan ilişkilerdeki bu ivme 2011 yılında vizelerin kaldırılmasına da yol açmıştır.

Son yıllarda,Türkiye'ye gelen yabancı ziyaretçiler arasında Rus turistler artış göstermeye başlamıştır.2003-2012 yıllarında Türkiye'ye gelen yabancı ziyaretçiler arasında Rusya'dan gelenlerin sayısı yüksek bir oranla 2.81 kat artmıştır.Rus turiztlerin sayı aynı dönemde %9.13'ten %11.33'e çıkmıştır. Ülkeyi ziyaret eden yabancıların kişi başına ortalama harcamasının geçen yıl 798 dolar73 olarak gerçekleştiği göz önüne alındığında, Türkiye'nin Rus turistlerden kazandığı gelir miktarının yaklaşık 3 milyar dolar olduğu tahmin edilmektedir.<sup>53</sup>

Rus turist sayısındaki artışın küresel ekonomik krize rağmen gerçekleşmesi dikkat çeken konulardan biridir. 2009 yılında bir önceki yıla

---

<sup>53</sup> Türkiye İstatistik Kurumu, "Turizm İstatistikleri Revize Sonuçları", , Haber Bülteni, 14 Şubat 2013



göre küçük bir düşüş yaşasada, kısa bir zaman içerisinde Rus turist sayısı yeniden artışa geçmiştir.

Rusya, Almanya'dan sonra Türkiye'ye en fazla turist gönderen ikinci ülke konumunda bulunmaktadır. 2012 yılında Türkiye'ye gelen Alman turist sayısı 5 milyonun biraz üzerinde seyrederken, Rus ziyaretçi sayısı 3.6 milyona ulaşmıştır.<sup>54</sup> 40 özellikle 2011 Nisan'ında karşılıklı turistik ziyaretlerde vize muafiyetinin yürürlüğe girmesiyle birlikte, Türkiye'den Rusya'ya gelen turist sayısında %79'luk bir artış gözlemlenirken, bu ülkeyi ziyaret eden Türk vatandaşlarının toplam sayısı %55'ten fazla artmıştır. 2013 yılının sonuçlarına göre Türkiye'ye tatile giden Rus turist sayısı 4 milyon kişi bulmuştur.<sup>55</sup>

2014 yılında Türkiye'ye 35,9 milyon yabancı turist gelmiş ve bu sayının 4,5 milyonu Rus turistlerden oluşmaktadır. Yurt dışına turist olarak giden Türk sayısı 2014 yılında 8,4 milyon kişidir ve bunların 143.448'i Rusya'ya gitmiştir.<sup>56</sup>

Turizm alanındaki ikili ilişkilerde önemli bir diğer yönü ise, turistik amaçlı ziyaretlerden ziyade iş görüşmeleri çerçevesinde şekillenen Türk iş adamlarının bu seyahatleri Rusya'da devasa oranlarda yatırımların gerçekleşmesine zemin yaratmasıdır. Bu nedenle Rusya, Türkiye ilişkilerinde turizm ve yatırım sektörleri birlikte değerlendirilmektedir. Türk

---

<sup>54</sup> 2012 Yılı Sınır Giriş-Çıkış İstatistikleri", T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü,

<sup>55</sup> "Turizm İstatistikleri Revize Sonuçları, 2001-2012", Haber Bülteni, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), 14 Şubat 2013, (<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=15845>).

<sup>56</sup> <http://www.tuik.gov.tr/> Erişim tarihi: 18/03/2016

müteahhitlerin 2012 yılında Rusya’da üstlendikleri işlerin proje bedelinin 3.64 milyar dolar olmuştur.<sup>57</sup>

2013 yılının Ocak-Eylül döneminde Rus ekonomisine yapılan Türk yatırımlar hacmi 413,3 milyon doları, aynı dönem içinde Türk ekonomisine yapılan Rus yatırımlar hacmi ise 845,8 milyon dolar bulmuştur.2015 yılında Rus vatandaşlarının Türk emlak sektörüne yatırımları 300 milyon dolar ulaşmıştır.

Fakat 24 Kasım 2015 yılında Rus uçağının düşürülmesi ticari ilişkileri de etkiledi.Rusya devlet Başkanı Putin rus vatandaşlarına Türkiye’ye getmeme çağırısı yaparken Ocak 2016 yılından itibaren iki ülke arasındaki vizesiz seyahat uygulaması ve Rus turizm şirketlerinin Türkiye’deki tatil paket satışlarının yanı sıra charter uçuşlar da durdurulmuştur.<sup>58</sup>

2016 haziran ayında Erdoğan'ın Putin'e gönderdiği mektupla son bulması sonucu Rus vatandaşlarına Türkiye’ye tur satışı yasağı kaldırıldı.

---

<sup>57</sup> “İnşaatSektörü Analizi”, Türkiye Müteahhitler Birliği, Ocak 2013, ss. 19-20, ([http://www.tmb.org.tr/arastirma\\_yayinlar/tmb\\_bulten\\_ocak2013.pdf](http://www.tmb.org.tr/arastirma_yayinlar/tmb_bulten_ocak2013.pdf)).

<sup>58</sup> "Türkiye-Rusya uçak krizi: 10 günde neler yaşandı?" BBC Türkçe, 4 Aralık 2015, [http://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/12/151204\\_rusya\\_krizin\\_10\\_gunu](http://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/12/151204_rusya_krizin_10_gunu) Eri.im tarihi:08,02.2016

### 1.2.3.Türkiye ve Rusya Arasındaki Kurumsal Mekanizmalar

#### Karma Ekonomik Komisyon (KEK)

Türkiye ve Rusya arasında ortak kurumsal mekanizmalar oluşturulması 1960'lara dayanmaktadır.İlk olarak 25 Mart 1967 tarihinde Sovyetler Birliği ile Türkiye Cumhuriyeti arasında Ekonomik ve Teknik İşbirliği Anlaşması, ardından ise 1975 yılında ekonomik düzeyde işbirliğini sürdürmeyi hedefleyen çeşitli anlaşmalar imzalanmıştır. Anlaşmanın 6. maddesine göre taraflar Hükümetlerarası Türk-Sovyet Ekonomik İşbirliği Karma Komisyonu'nun kurulmasını kararlaştırmıştır.<sup>59</sup> Komisyon ilk kez Aralık 1976'da Moskova'da toplanmıştır.<sup>60</sup> 1976 yılından 1989'a kadar komisyon toplamda 12 kez bir araya gelmiştir.<sup>61</sup>

Türkiye, 25 Şubat 1991'de Rusya Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti ile bir anlaşma daha imzalamıştır.<sup>62</sup> Anlaşma, taraflar arasındaki iyi niyetin bir ifadesi olmuş ve Rusya ile Türkiye arasında Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından ekonomik işbirliğine giden yol hazırlamıştır. Taraflar Mayıs 1992'de KEK adında bir komisyonun kurulmasına ilişkin anlaşma imzaladılar. Komisyonun temel görevi, özel şirketleri ve ticari çevreleri teşvik yoluyla karşılıklı ticareti geliştirecek yeni yollar bulmak olarak belirlenmiştir. 1999 yılında Moskova'da

---

<sup>59</sup> Resmi Gazete, Sayı: 15407, 9 Kasım 1975,(<http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/15407.pdf>). Erişim tarihi:23.01.2016

<sup>60</sup> Resmi Gazete, Sayı: 15407, 9 Kasım 1975,(<http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/15407.pdf>). Erişim tarihi:23.01.2016

<sup>61</sup> Resmi Gazete, Sayı: 20372, 14 Aralık 1989,(<http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/20372.pdf>) Erişim tarihi:23.01.2016

<sup>62</sup> Resmi Gazete, Sayı: 20887, 31 Mayıs 1991,(<http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/20887.pdf>). Erişim tarih:23.01.2016

gerçekleştirilen toplantıda Türk tarafı, Rusya'nın Dünya Ticaret Örgütü'ne (DTÖ) üyeliğine destek vermiş aynı zamanda Rusya'ya yapılacak 350 milyon dolar değerindeki yatırımlar için Eximbank kredilerini açıklamıştır. Türkiye, bu mekanizmada Rusya ile geliştirdiği diyaloga paralel olarak Rusya'nın DTÖ'ye üyeliği ile ilgili önemli bir destekçisi haline gelmiştir.<sup>63</sup>

KEK toplantıları , 2000'den sonra sıklaştırmaya başlamış,1992-2013 yıllarında 12 kez bir araya gelmiştir. Görüşmeler süresince taraflar, esas olarak doğal gaz ticareti, elektrik üretiminde işbirliği, demir-çelik sanayiinde atılacak adımlar, ulaşım, maden, teknoloji, turizm ve sağlık sektörlerini ilgilendiren sorunları ele almaktadır.<sup>64</sup>

Rusya Devlet Başkanı Dmitri Medvedev'in 11-12 Mayıs 2010 tarihinde Türkiye'ye yaptığı ziyarette KEK onuncu kez muhtemel işbirliği alanlarını görüşmek üzere toplanmıştır. Toplantıda taraflar, iki devlet arasında ÜDİK'in kurulması yönünde bir bildiri hazırlamıştır. ÜDİK'in resmiyet kazanması ile KEK, ÜDİK öncesi bir hazırlık mekanizmasına dönüşerek Türk ve Rus liderlerin buluşmalarından önce gerekli teknik görüşmelerin yapıldığı bir platform rolü üstlenmiştir.

---

<sup>63</sup> 1-5 Kasım 1999 tarihli Dördüncü Türk-Rus Hükümetlerarası Karma Ekonomik Komisyon Toplantısı Protokolü

<sup>64</sup> Resmi Gazete, Sayı: 21293, 23 Temmuz 1992, (<http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/21293.pdf>) Erişim tarihi:23.01.2016

#### 1.2.4.Üst Düzey İşbirliği Konseyi (ÜDİK)

2000’li yıllarda ekonomik ilişkilerin ve mekik diplomasisinin güç kazanmasıyla ikili ilişkiler daha da derinleşmiştir. Taraflar Ortak Ekonomik Komisyon toplantısında ÜDİK’i kurmuşlardır. Konsey’in ilk toplantısı ise, Dmitri Medvedev’in Türkiye’ye ziyareti sırasında gerçekleşmiştir. Ziyaret sırasında Recep Tayyip Erdoğan ve Dmitri Medvedev 16 belge imzalamış ve ÜDİK resmen kurulmuştur. İki ülke arasında, işbirliği alanlarıyla beraber , Mersin Akkuyu’da nükleer santral kurulmasına ve vize serbestîsi uygulamasına ilişkin iki kritik anlaşma imzalanmıştır.<sup>65</sup>

ÜDİK, üçlü bir mekanizma yapısına sahip bir kurumdur. Mekanizmalar, diyalog ve çalışma kanalları olarak işlev görmektedir. KEK, bu mekanizmaların arasında en eskisiyken Ortak Stratejik Planlama Grubu (OSPG) ve Toplumsal Forum yeni mekanizmalardır.

Protokola göre taraflar yılda en az bir kez toplanmak durumundadır. İlk Ortak Stratejik Planlama Grubu toplantısı 20 Haziran 2011 tarihinde İstanbul’da gerçekleştirilmiştir.Toplantı sonucunda Türkiye ve Rusya, terörle mücadele, Avrupa güvenliği, nükleer silahsızlanma gibi konularda işbirliğini geliştirmesi anlaşmaya varmışlardır.Grubun ikinci toplantısı, 25 Haziran 2012’de Moskova’da gerçekleştirilmiştir. Bu toplantıda enerji, turizm ve bölgesel konular ele alınmıştır. Taraflar, 2013 ve 2015’te Rusya ve Türkiye’nin G20’ye başkanlık edeceğini gözeterek, bu zirvelerde işbirliği konusunda anlaşmaya varmışlardır.

---

<sup>65</sup> Murat Çemrek, “Rusya-Türkiye Gelişkileri”, Siyaseti, Ekonomisi, Güvenliği, Dış Politikaları ve Stratejik ilişkileriyle: Yeni Rusya, SDE Yayınları, Ankara, Haziran 2010, s. 96.

OSPG'nin üçüncü toplantısı, 17 Nisan 2013 tarihinde İstanbul'da gerçekleştirilmiştir. Bu toplantıda önemli konuların başında Suriye'deki kriz gelirken taraflar, enerji alanında işbirliği gibi konularda da, görüş alışverişinde bulunmuşlardır.

Ortak Stratejik Planlama Grubu'nun dördüncü Toplantısı 27 Mayıs 2014 tarihinde Moskova'da düzenlendi. Dışışleri Bakanı Ahmet Davutoğlu ile Rus mevkidaşı Sergey Lavrov'un başkanlığında gerçekleştirilen toplantıda, iki ülke ilişkilerinde mevcut durum ve yeni işbirliği olanakları ele alındı, ayrıca Ukrayna ve Suriye başta olmak üzere iki ülkenin ortak gündeminde yer alan bölgesel ve uluslararası gelişmelere ilişkin kapsamlı görüş alışverişinde bulunuldu.

Ortak Stratejik Planlama Grubu'nun (OSPG) beşinci toplantısı, Dışışleri Bakanı Feridun Sinirlioğlu ve Rusya Federasyonu Dışışleri Bakanı Sergey Lavrov'un başkanlıklarında 25 Kasım'da İstanbul'da düzenlenecek. OSPG Toplantısında, 15 Aralık 2015 tarihinde Rusya Federasyonu'nda gerçekleştirilmesi öngörülen VI. ÜDİK Toplantısı hazırlıkları gözden geçirilecekti.

Fakat 24 Kasım 2015, Moskova'nın Aralık ayı ortasında yapılması planlanan Türkiye-Rusya Üst Düzey İşbirliği Konseyi'nin (ÜDİK) toplantısını iptal etme kararı aldığını açıklanmıştır.

ÜDİK görüşmeleri her sene Rusya'da ve Türkiye'de olmak üzere düzenlenmektedir. 2015 senesinde gerçekleştirilmesi planlanan toplantı Uçak Krizi sonucu iptal edilmiştir. Türkiye ile Rusya kriz sonarsı ilişkilerin normalleşmesi sonucu görüşmelere yeniden devam edilmiştir. İlk toplantı

Mart 2017’de Moskova’da Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın katılımıyla yapılmıştır. Türk iş adamlarına yönelik vize rejiminin değişmesi, bazı tarım ürünlerine koyulan kısıtlamaların kaldırılması gibi kararların alındığı toplantı ticari ilişkilerin iyileşmesinde etkili olmuştur.

### **1.3.ENERJİ İLİŞKİLERİ**

#### **1.3.1.DOĞAL GAZ**

Türkiye ile Rusya arasındaki temel temel işbirliğinin başında enerji gelmektedir.

Birbirlerine olan coğrafi yakınlıkları, Türkiye’nin kısıtlı enerji kaynaklarına sahip olması Rusya’nın ise hidrokarbon rezervleri açısından zengin olması, 1980’ler sonrası ikili ilişkilerde enerjinin önemini artırmıştır. Öyle ki Rusya, dünyanın en büyük doğal gaz rezervlerine ve en büyük ikinci kömür rezervlerine sahip ülkesidir.<sup>66</sup> Aynı zamanda Rusya, petrol rezervlerinin büyüklüğü bakımından dünya dokuzuncusudur.Türkiye ise petrolde yüzde 93, doğalgazda yüzde 98 oranında dışa bağımlıdır. Türkiye’nin Rusya ile enerji sektöründeki işbirliği doğal gaz, petrol ve nükleer enerji çerçevesinde oluşmaktadır.

Türkiye ile Rusya arasında ilk doğalgaz anlaşması, henüz SSCB dağılmadan önce, imzalanmıştır.SSCB dağıldıktan sonra da ilişkiler ekonomik ve politik açıdan hızla gelişmeye başlamıştır.Türkiye yıldan yıla küçük oranla değişse de, kullandığı doğal gazın yüzden 60’ını Rusya’dan

---

<sup>66</sup> Energy Information Administration, Russia Report, 2012, (<http://www.eia.gov/countries/analysisbriefs/Russia/russia.pdf>).

ithal etmektedir.Türkiye ilk doğal gaz anlaşmasını 18 Eylül 1984’de Sovyetler Birliği ile yapmış ve 1987’den itibaren Rusya’dan doğalgaz almaya başlanmıştır. 1986’da imzalanan anlaşmaya göre, Türkiye doğalgaz bedelinin bir bölümünü mal ve hizmetle ödeyebilecekti.Fakat ilerleyen yıllarda Rusya’dan ithal ettiği doğalgaza karşılık bu ülkeye mal ihraç etmeyi sürdürememiş,bugüne dek Rusya pazarından yeterince yararlanamamıştır.Söz konusu hattan gaz akışı 1988 yılından itibaren sağlanmıştır.<sup>67</sup>

10 Aralık 1996’de Rusya ile ikinci büyük doğalgaz anlaşması imzalanmış ve 8 milyar metreküp gaz alımı anlaşmasının 23 yıl kuvvede kalması planlanmıştır.<sup>68</sup>

Mavi Akım Rusya ile Türkiye arasındaki üçüncü doğal gaz projesidir.15 Aralık 1997 tarihinde imzalanan anlaşmaya göre, Türkiye’ye yılda 16 milyar metreküp doğal gaz taşınması kararlaştırılmıştır. <sup>69</sup>Mavi Akım Projesi’nin en önemli özelliği Rusya ile yapılan iki anlaşmadan farklı olarak herhangi bir geçiş ülkesi ile muhatap olmaksızın, doğrudan Türkiye’ye Rus doğal gazının verilecek olmasıdır.

Proje 2005 yılından devreye girmiş, bununla da Türkiye’nin Rusya’ya olan enerji bağımlılığını 2005’ten beri arttırmıştır. Buna rağmen, iki ülke Mavi Akım’ın bir uzantısı olan “Mavi Akım-2” isimli ve Rus doğal gazını Karadeniz yoluyla İsrail, Lübnan, Suriye ve Kıbrıs’a ulaştıracak olan

---

<sup>67</sup> İşbirliği Enerji Odaklı”, Radikal, 11 Ocak 2005.

<sup>68</sup> Değişen ilişkilerin yeni doğasıüzerine bir çalışma için bkz. O. Tanrısever, “Turkey and the Russian Federation”; Yalçın Doğan, “Rusya ile Büyük Flört”, Milliyet, 30 Ağustos 1997.

<sup>69</sup> Resmi Gazete, Sayı: 18598, 7 Aralık 1984,(<http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/18598.pdf>) Erişim tarihi:23.01.2016



boru hattı projesinin yapımı konusunda 2010 yılında mutabakat sağlamışlardır<sup>70</sup>. Ancak “Mavi Akım- 2” projesi İsrail’in kendi kıta sahanlığında gaz bulması, İsrail’in Gazze’ye giden yardım gemisine saldırması sonucu Türkiye-İsrail ilişkilerinin gerilmesi ve çeşitli ekonomik nedenlerden dolayı rafa kaldırılmıştır. Türkiye ve Rusya arasında gerçekleştirilmesi düşünülen bir diğer enerji boru hattı projesi ise 11 milyar dolarlık “Güney Akım” doğal gaz boru hattı projesidir. Bu hat Karadeniz’in altından geçecek, Türkiye’nin denizaltı ekonomik bölgesini takip edecek, Bulgaristan sınırına ulaşacak ve buradan İtalya ve Avusturya’ya iki ayrı dal olarak kıvrılacaktır. Türkiye bu projeye Rusya ile 2011 yılının Aralık ayında imzaladığı anlaşmayla onay vermişti.

Fakat 1 Aralık 2014’te Türkiye’ye resmi bir ziyaret gerçekleştiren Rusya Federasyonu Başkanı Vladimir Putin tarafından, Güney Akım Boru Hattı Projesi’nin iptal edildiği, bunun yerine Karadeniz’den geçerek Trakya Bölgesine ulaşacak ve buradan da Türkiye-Yunanistan sınırına uzanacak bir doğal gaz boru hattı projesinin geliştirileceği açıklanmıştır.

Türkiye, Rus enerji devi Gazprom açısından en büyük ikinci pazardır. 2012 yılında Türkiye’nin tükettiği 45.2 milyar metreküp doğal gazın 27.02

---

<sup>70</sup> RUSSIA MAY EXCLUDE ISRAEL FROM BLUE STREAM-2 GAS PIPELINE PROJECT

<http://www.eurodialogue.org/energy-security/Russia-may-exclude-Israel-from-Blue-Stream-2-gas-pipeline-project>. (n.d.). *EUROPEAN DIALOGUE*.

milyar metreküp kadarını tedarik eden Rusya'nın Türkiye'deki pazar payı %59.8'dir.<sup>71</sup>

### 1.3.2.PETROL

2012 yılında Türkiye yaklaşık 19.5 milyon ton petrol ithal etmiştir ki, en çok petrol ithal ettiği ülkeler sırasıyla İran, Irak ve Suudi Arabistan'ı durmaktadır. 2012 yılı istatistiklerine göre, Türkiye'nin en büyük dördüncü petrol tedarikçisi ise 2.1 milyon ton ile Rusya'dır. Türkiye'nin toplam petrol ithalatında %11 civarı Rusya'nın payına düşmektedir.

Türkiye'den Çalık Enerji ile Rusya'dan Rosneft 2012 yılında gerçekleştirilen üçüncü ÜDİK ( Üst Düzey İşbirliği Konseyi ) toplantısında önemli bir işbirliği anlaşması imzalamıştır. Buna göre iki taraf da Akdeniz bölgesindeki petrol dağıtımı ve deniz araçlarına yakıt satışı konusunda işbirliğini derinleştirme konusunda işbirliği yapmaya karar vermiştir.<sup>72</sup>

Petrolle ilgili Türkiye Rusya arasındaki en önemli projelerden biri Samsun-Ceyhan Ham Petrol Boru hattı Projesidir.Bu projenin temel amacı. Rus petrolünü Samsun'dan Ceyhan'a taşımak, bu yolla boğazlardaki tanker trafiğini azaltmak ve Ege Denizi'ni bypass ederek doğrudan Akdeniz pazarına ulaşabilmektir.550 km'lik hatt ile günde 1,5 milyon varil petrol

---

<sup>71</sup> “Statistika Pastavok”, Gazprom Export, (<http://www.gazpromexport.ru/statistics/>); “Do - ğalgaz Tüketimi Tahminlerin Yüzde 7 Altında Geldi”, Enerji Enstitüsü, 29 Ocak 2013, (<http://enerjiensitusu.com/2013/01/29/gecen-sene-dogalgaz-tuketimi-tahminlerin-yuzde-7-altindagerceklesti/>); EPDK, Doğal Gaz Piyasası 2011 Yılı SektörRaporu, (Ankara, 2012), ([http://epdk.gov.tr/documents/dogalgaz/rapor\\_yayin/Dpd\\_Rapor\\_Yayin\\_Sektor\\_Rapo - ru\\_2011\\_YML4K810nps7.pdf](http://epdk.gov.tr/documents/dogalgaz/rapor_yayin/Dpd_Rapor_Yayin_Sektor_Rapo - ru_2011_YML4K810nps7.pdf)).

<sup>72</sup> Çalık Enerji ve Rosneft'ten Dev Ortaklık”, Sabah, 16 Aralık 2012, ([http://www.sabah.com.tr/Ekonomi/2010/12/16/calik\\_enerji\\_ve\\_rosneftten\\_dev\\_ortaklik\\_calik\\_holding\\_ahmet\\_calik\\_calik\\_enerji](http://www.sabah.com.tr/Ekonomi/2010/12/16/calik_enerji_ve_rosneftten_dev_ortaklik_calik_holding_ahmet_calik_calik_enerji)).

taşınması planlanmıştır.İtalyan ENI ve Türk Çalık Enerji şirketlerinin birlikte oluşturduğu konsorsyuma, 6 Ağustos 2009 tarihinde imzalanan hükümetlerarası anlaşma ile destek sağlanmıştır.19 Eylül 2009 tarihinde imzalanan anlaşma ile Transneft ve Rosneftde projeye ortak olmuştur.<sup>73</sup>Fakat,proje finansal zorluklardan dolayı henüz gerçekleştirilememiştir.

Türk ve Rus yetkililer arasında 10 Mart 2011’de enerji işbirliğini derinleştirecek bir protokol imzalanmıştır. Bu sayede taraflar, arama-tarama, rafinaj ve dağıtım konularında işbirliği kapasitelerini geliştirme konusunda bir irade beyanında bulunmuşlardır. Botaş’tan özel sektöre anlaşma devirleri ile Akdeniz havzasında Çalık ve Rosneft arasındaki işbirliği gibi önemli ilerlemeler de kaydedilmektedir.<sup>74</sup>

### 1.3.3.NÜKLEER ENERJİ

Türkiye ve Rusya, 2009 yılından nükleer enerjinin geliştirilmesi,aynı zamanda teknoloji paylaşımını içeren bir çok anlaşma imzalamıştır.<sup>75</sup>Türkiye ve Rusyarasında yapılması planlanan nükleer santralin kuruluşu ve işletilmesine yönelik hükümetlerarası anlaşma 12 Mayıs 2010 tarihinde ilk ÜDİK toplantısı sırasında imzalanmıştır.Mersin-Akkuyu Nükleer Santral projesine göre,her biri 1200 MW gücünde dört

---

<sup>73</sup> Resmi Gazete, Sayı: 25750, 9 Mart 2005, (<http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/25750.pdf> )Erişim tarihi:23.01.2016

<sup>74</sup> Resmi Gazete, Sayı: 28128, 30 Kasım 2011, (<http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/28128.pdf> ) Erişim tarihi:23.01.2016

<sup>75</sup> Resmi Gazete, Sayı: 27759, 14 Kasım 2010, (<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2010/11/20101114.htm>). Erişim tarihi:25.01.2016

adet santral kurulacaktır.Projeye yönelik araştırma çalışmaları 2011 yılından başlatılmıştır.<sup>76</sup>Projeyi Türkiye Enerji ve Tabii Bakanlığı ile Rus Rosatom şirketi koordine etmektedir.Santralin inşasına 2015 yılında başlanacak olup, 2020 yılında projenin hayata geçirilmesi planlanmaktadır.Santralin ömrü 60 yıl olarak planlanmaktadır.

Türkiye,ilk üniteden üretilecek elektiriğin %70'ini, üçüncü ve dördüncü üniteden üretilecek elektiriğin ise %30'unu,15 yıl boyunca, 12,35 dolar cent/kWh fiyat ile alma garantisi vermiştir.(usak 67 dipnot) Rosatom başlangıçda hisselerin %100'ne sahip olsa da,projenin %49'luk payını başka yatırımcılara transfer etmek isteğini de açıklamıştır.<sup>77</sup> Tamamlanmasının ardından santralin yıllık 35 milyar KWh elektrik enerjisi üretmesi planlanmaktadır. Santralin ömrü 60 yıl olarak planlanmıştır. Santralin yapımına 2014 yılında başlanması ve inşasının 2019'da tamamlanılması beklenmekteydi.Santralin A.Ş. Genel Müdürü Alexander Superfin'e göre 20 milyar dolara mal olması planlanan santralin ve 7.5 milyar dolarlık inşaat maliyetinin Türkiye'den tedarik edilecek hizmet ve ürünlere harcanması öngörülmektedir.<sup>78</sup>

Diğer taraftan projenin müteahhit firması Atomstroyexport 2012'de Mersin halkını bilgilendirmek amacıyla Kamu Bilgilendirme Merkezi'ni açmıştır. Nükleer enerji veya Akkuyu Nükleer Güç Santrali hakkında bilgi almak isteyen herkes bu merkeze ulaşabilmektedir. Akkuyu NGS A.Ş.aynı

---

<sup>76</sup> Resmi Gazete, Sayı: 27648, 21 Temmuz 2010, (<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2010/07/2010210706.htm>). Erişim tarihi:25.01.2016

<sup>77</sup> Resmi Gazete, Sayı: 27721, 6 Ekim 2010, (<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2010/10/20101006-6.htm>). Erişim tarihi:25.01.2016

<sup>78</sup> Akkuyu Nükleer Güç Santrali Elektrik Üretim A.Ş. Resmi Web Sitesi, (<http://www.akkunpp.com/>). Erişim tarihi:25.01.2016

zamanda farkındalığı artırmak ve gazetecileri, iş adamları ve diğer sivil toplum kuruluşlarını panel ve ziyaretler vasıtasıyla bilgilendirmekle sorumludur.<sup>79</sup>

Ankara,ülkede inşaa edilecek nükleer santrallerin sayını artırmak istemektedir.Bir diğer nükleer santral ,4500 MW kapasiteli Sinap'ta Japon ve Fransız konsorsiyumu tarafından inşa edilecektir.Rusya ile yapılan anlaşma,Türkiye'nin Sinop için yürüttüğü müzakirelerde önemli bir referans noktası olmuştur.

---

<sup>79</sup> Akkuyu Nükleer Güç Santrali Elektrik Üretim A.Ş. Resmi Web Sitesi, (<http://www.akkunpp.com/>).  
Erişim tarihi:25.01.2016

## İKİNCİ BÖLÜM

### 2.1.BÜTÜN BOYUTLARIYLA SURİYE KRIZI

#### 2.1.1.Suriye Krizinin ortaya çıkışı

Suriye, hem Orta Doğu'da , hem de Arap dünyasında stratejik bir konuma sahiptir. Suriye, hem Türkiye hem de İsrail'in güvenliği açısından önemli coğrafi konumda bulunmaktadır. Esed yönetimi Arap ülkelerindeki halk hareketlerinin ortaya çıktığı ilk dönemde bu değişim rüzgarının Suriye'yi etkileyeceğini hesap etmemiştir. Beşar Esed, 31 Ocak 2011 tarihinde Wall Street Journal gazetesine verdiği Arap yöneticilerin halkın siyasi ve ekonomik isteklerini yerine getirmek için daha fazlasını yapması gerekeceğini ifade etmiştir.<sup>80</sup> Esed iktidarına bağlı güvenlik güçleri silahsız kitle gösterilerini bastırmak için ateş açmıştır.Bu da olayları daha da büyötmüştür. Bu iç savaç dört başlıkta ele alına bilinir:

- 8 Mart 1963 yılından kalma olağanüstü halin kaldırılması,
- İçişleri Bakanlığı yanı sıra önemli kıdemelerde yer alanlarının yeniden tanımlanması, yargı organlarının yapılandırılması ve bağımsızlaşması,
- gelir dağılımında adaletli olması,

---

<sup>80</sup> Interview With Syrian President Bashar al-Assad, Wall Street Journal, <http://online.wsj.com/article/SB10001424052748703833204576114712441122894.html>, Erişim tarihi: 10.08.2017

- Siyasi partiler yasasının değiştirilmesi , Baas Partisi'nin reformu.<sup>81</sup>

Baas Partisi bu talepler sonrası reformlar yapmıştır. 29 Mart 2011 yılında hükümet istifa etmiştir. 14 Nisan 2011 yeni hükümet kurulmuştur.<sup>82</sup> Yeni hükümet, ülkede 1948 yıldan beri uygulanan “olağanüstü hal” durumu kaldırmıştır.<sup>83</sup> 300 bin Kürt kökenli Suriyeliye bu durumun kalkması sonucu kimlik verilmiştir.

Reformlara rağmen muhalifetin yürüyüşleri şiddetle devam etmiştir. Halk kitleleri, iktidarın silahlı saldırısı sonucu Esed'in iktidardan gitmesini talep etmiştir. Halk kitlelerine karşı silahın kullanılması iktidarla ile halk arasındaki ilişkileri daha da kötüleşmiştir. Sonuç olarak da Suriye halkı Beşar Esed'in devrilmesinin yanı sıra, Baas mensuplarının cezalandırılmasını da talep etmiştir.

Esed iktidarı halkın reform taleplerini dikkate almamış ve bu da sürecin seyrini değiştirmiştir. Muhalifet hareketinin karşısını almak için başlanan çatışmalar sonucu 10 binlerce Suriyeli hayatını kaybetmiş ve yaralanmıştır. Yüz binlerce ülkesini terk etmek zorunda kalmıştır.

Suriye krizi ulusal bölgesel ve küresel değerlendirilir. Ulusal düzeyde iç savaşa dönüşen bir çatışma olarak değerlendirilir. Bölgesel düzeyde, İran

---

<sup>81</sup> Cevad El-Beşiti, Suriye Yu-hadr el-Tadahurat Be-Mucab Elgah El-Tawary, (Suriye Gösterileri Olağanüstü Hali Kaldırarak Yasaklıyor), <http://www.middle-east-online.com/?id=108817>, Erişim tarihi: 25.06.2017

<sup>82</sup> Esed Yakbal Estekalet El-Hukuma El-Suriye We Alef Yeddaherun Damen Lahu (Esed Suriye Hükümetinin İstifasını Kabul Etti ve Binlerce Kişi Esed'e Destek İçin Gösteri Düzenledi), <http://www.alarabiya.net/articles/2011/03/29/143407.html>, Erişim tarihi: 12.07.2017

<sup>83</sup> 4 Beşar Esed'in 16.04.2011 tarihinde Yeni Hükümetin Kabine Toplantısında Yaptığı Konuşma Metni: [http://www.syria-news.com/readnews.php?sy\\_seq=131477](http://www.syria-news.com/readnews.php?sy_seq=131477)

hükümetinin Esed rejimini desteklemesi bunun aksine ise Arap ülkelerinin halkdan yana tavır sergilemesi söz konusudur.

Küresel düzeyde ise halkı destekleyen aktörlerle iktidarı destekleyen aktörler arasında mücadele söz konusu olmaktadır. . Rusya ve Çin gibi ülkeler devletlerin iç işlerine müdahaleye itiraz etmektedir. Batılı ülkeler ise devletlerin egemenlik ilkesini üstün tutmaktadır.

Kriz sonucu 400 bin kişi evini terk ederek Türkiye, Lübnan, Ürdün ve Irak'a göç etmek zorunda kalmıştır. Türkiye'ye giriş yapan sığınmacı sayısı 2012 Ekim ayında 100 bini geçmiştir. Bu artıma bağlı olarak Suriye'nin kuzeyinde tampon bölge oluşturulması önerilmiştir.

Kriz bu nedenle bölgesel ve küresel anlaşmazlıklara neden olmaktadır.

Suriye'deki halk hareket Arap ülkelerini de derinden etkilemiştir. Tunus ve Mısır'da iktidar devrilse de Suriye'de öz varlığını korumaktaydı.

Suriye'de nüfus homojen değil farklı kesimlerden oluşmaktaydı.İktidar büyük bölümünü Nusayri azınlığın oluşturuyordu. Batılı ülkeler Suriye krizinde Libya'dakinden farklı bir tutum sergilemiştir.Halk hareketini desteklemekte daha çekimser tavır sergilemiştir.

Esed rejiminin aldığı dış destek ayakta kalmasına önemli ölçekte etkide bulunmuştur.Rusya, Suriye'de rejim değişikliğine karşı çıkmıştır. BM'nin Esed rejimini kınayan kararlarını Çin ile birlikte veto etmiştir.Rusya Esed rejimini silahla techiz edilmesinde önemli rol



oynamıştır. 2011 yılında Suriye'ye 1 milyar dolar değerinde silah satışı gerçekleştirdiğini beyan etmiştir.<sup>84</sup>

Esed rejimini destekleyen bir diğer ülke ise İran'dandır. İran, Esed rejimini desteklemek amacıyla imkanlarını seferber etmiştir. Suriye krizinin Güvenlik Konseyi'ne taşınmasına itiraz etmiştir.

2015 itibari ile Esad konusu bölgesel ve küresel devletlerin dış politikalarında, ortaya çıkan krizlerle birlikte daha az yer edinmeye başladı.Öncelikle Suriye konusunda daha etkin olan Türkiyede Gezi protestoları, 17-25 Aralık operasyonları, seçimler, İŞİD krizi, Musul ve son olarakta Kobani olayları ile iç savaş boyunca uzun süre gündemden uzak kaldı.Şu an ise Türkiye halen paralel devlet ve haziran seçimleri sonrası için başkanlık tartışmalarını sürdürmektedir.2013-2014 yılı boyunca Ukrayna ve İŞİD krizi dünya gündemini tamamen Esedden yön çevirmesine sebep olmuştur.Son olarakta ABD dış politikasında İŞİD'e Esad'dan daha çok önem verebileceğini söylemesi, Esadın kısa vade de yine iktidarda kalacağını göstermiş oldu.

---

<sup>84</sup> "Russia Supplying Arms to Syria Under Old Contracts- Lavrov", Ahram Online, 5 Kasım 2012, <http://english.ahram.org.eg/NewsContent/2/8/57187/World/Region/Russia-supplyingarms-to-Syria-under-old-contracts.aspx>, Erişim tarihi: 08.06.2017

## 2.1.2.Suriye İç Savaşının Aktörleri

### 2.1.2.1.İktidar Yanlısı Kesim

**Beşar Esad:** Beşar Esad, Suriye Cumhuriyetinin devlet başkanı ve Baas Partisi genel başkanı ve kendinden önceki devlet başkanı Hafız Esad'ın oğludur.<sup>85</sup> Şam Üniversitesi tıp fakültesinden 1988 yılında mezun olmuş ve 1991 yılında eğitim amacıyla İngiltere'ye yerleşmiştir. Ancak 1994'te kardeşinin ölümü nedeniyle Suriye'ye geri dönmüştür. Hafız Esad Beşar'ı devlet yönetimi amacıyla eğitim alması için Suriye Ordusuna subay olarak göndermiştir. Beşar Esad babasının vefatı sonrası 11 Temmuz 2000'de Suriye Devlet Başkanı olmuştur.<sup>86</sup>

Esad'ın İngiltere'de eğitim almış olması, Batılı devletlerin ilk başta Esad'ı desteklemesine neden olmuştur. Esad Batıda eğitim almış kişileri devlet kademelerin de görevlendirse de daha sonra bu politikasından vazgeçerek Hafız Esad'ın döneminde etkin olan kişileri görevlendirmeye başlamıştır. Esad'ın seçtiği kişilerde daha çok Nusayriler olmuştur.<sup>87</sup>

Esad 2005 yılında yayımladığı Şam Bildirgesiyle rejim baskıyı arttırmış ve reform beklentileri hayal olmuştur. Dış ilişkilerde 2003 Irak Savaşında ABD ile arası açılmış ve 2005'te Lübnan ile ilişkiler iyice bozulmuştur. 2007 yılında referandum ile 7 yıl boyunca devlet başkanı seçilen Esad Arap Baharının patlak vermesiyle meşruiyeti sorgulanmaya başlanmıştır.<sup>88</sup>

---

<sup>85</sup> <http://www.ntvmsnbc.com/id/25019497/> Erişim tarihi:23.01.2017

<sup>86</sup> <http://www.biyografi.net/kisiayrinti.asp?kisiid=4669> Erişim tarihi:12/02/2016

<sup>87</sup> ULUTAŞ, Ufuk; BÖLME, Selin M. „Suriye’de Aktörler: Rejim, Muhalefet, Dini Yapı ve Medya, SETA Kim Kimdir?, s.12

<sup>88</sup> ULUTAŞ, Ufuk; BÖLME, Selin M., a.g.m. , s.13- 14

**Nusayriler:** Suriye nüfusunun yaklaşık olarak %10'luk kısmını oluşturmaktadırlar. Nusayriler siyaset ve orduda etkili güce sahiptir. Suriye'nin kıyı kesimlerinde yer alan Lazkiye, Banyas ve Tartus kentlerinde yaşamaktadırlar. 1970'te Hafız Esad'ın Suriye'de devlet başkanı olmasıyla etkileri artmıştır. Bu dönemde rejim destekçileri tek Nusayriler olmamış, Dürziler, Hristiyanlar ve rejime sadık Sünnilerde önemli görevlerde bulunmuşlardır.<sup>89</sup>

**Hizbullah:** İran ve Suriye desteğiyle İsrail'e karşı kurulan Lübnan Hizbullah'ı Esad tarafına destek vermektedir. Şii kökene sahip olan bu yapılanma Suriyeli Nusayrilere kendilerini korumak için silah eğitimi vererek, Esad yanlısı olan gruplardan savaşçı birimler oluşturmak ve mezhepsel ayrımı yapan provokasyonlarla Esad rejimine destek olmaktadır.<sup>90</sup>

### 2.1.3. SURİYE MUHALEFETİNİN YAPISI

Suriyeli muhalif grupları “Suriye Halkının Dostları” ismi ile uluslararası grupkurmuşlar. Grup, rejime karşı uluslararası kamuoyunu harekete geçirebilmek için kurulmuştu. Grubun ilk toplantısı 24 Şubat 2012 de Tunus'ta gerçekleştirilmiştir. Toplantı sonucu “İnsani Yardım Forumu” oluşturulması kararı çıkmıştır.

---

<sup>89</sup> ULUTAŞ, Ufuk; BÖLME, Selin M., a.g.m. , s.126

<sup>90</sup> BAKAER, Ali Hussein, Hizbullah'ın Suriye'deki Askeri Operasyonları ve Olası Yansımaları, USAK Analiz, s.22, 23

Grubun ikinci toplantısı 1 Nisan 2012’de İstanbul’da yapılmıştır. Grubun üçüncü toplantısı ise 19 Nisan 2012 tarihinde Paris’te gerçekleştirilmiştir.<sup>91</sup>

Suriye Halkının Dostları Grubunun toplantılarına Rusya ve Çin katılmamıştır. Dördüncü toplantı 6 Temmuz 2012’de Paris’te gerçekleşmiştir. Bu toplantıda ABD Dışışleri Bakanı Hillary Clinton, BM Güvenlik Konseyi’ne çağrı yapmış ve Suriye için yaptırım kararı alınmasını ireli sürmüştür. Aynı zamanda Esed rejimi destekleyen Rusya ve Çin’in üzerinde baskı kurulması ifadesinde bulunmuştur.

#### 2.1.3.1. Siyasi Yapılanma

1 Haziran 2011 tarihinde muhalefet Antalya’da bir araya gelmiştir. 23 Ağustos 2011 tarihinde **Suriye Ulusal Konseyi’nin (SUK)** İstanbul’da teşkil edilmiştir. Konsey Suriye halkının isteklerini yerine getirerek ve Esed rejimini devirmeyi hedeflemiştir. 2 Ekim 2011de Suriye muhalefeti Konsey’in kurulduğunu ilan etmiştir.

Konsey kurulsa da Suriye muhalefeti içindeki görüş ayrılıkları olmaktaydı. Konsey içindeki fikir ayrılıkları Esed iktidarını güçlendirmiştir. Muhalefet gruplar iktidarının devrilmesinde izlenecek yol konusunda anlaşmazlık yaşamıştı.<sup>92</sup>

---

<sup>91</sup> Baskı Artırılsın Çağrısı, Anadolu Ajansı, <http://www.aa.com.tr/tr/tag/62915---quot-suriyehalkinin-dostlari-quot-toplandi>

<sup>92</sup> ULUTAŞ, Ufuk; BÖLME, Selin M., a.g.m. , s. 50

Bu bölünmüşlük uluslararası toplumun Suriye krize karşı tavrında önemli etkide bulunmuştur. Ülke'ye yönelik askeri müdahale, insani yardım, tampon bölge oluşturma yönündeki kararsızlık muhalifetin bölünmüşlüyü sonucu ortaya çıkmıştır

SUK 11 Kasım 2012`de Devrimi ve Muhalefet Güçleri Ulusal Koalisyonu adı altında yeni bir muhalefet çatısı kurmuştur.

SMDK`nın başkanlığına Ahmed Miaz El-Hatib getirilmiştir. Koalisyon 400 üyeye ulaşmıştır.<sup>93</sup>

Koalisyon, kuruluşunun ardından bildiri yayımlamıştır. Muhalif gruplar arasında sağlanan uzlaşmayı dünya kamuoyuna duyurmuştur.

### 2.1.3.2. Askeri Yapılanma

**Özgür Suriye Ordusu ( ÖSO)-** Esed rejimine karşı silahsız ve reformcu bir halk kitlesi olarak başlamıştır. Halk “Özgür Suriye” sloganını atarak iktidarın reform yapması için sokaklara dökülmüştür.<sup>94</sup> Ancak , Esed rejimine bağlı güçlerinin şiddetine maruz kalınca gösterilerin durumu değişmiştir. Esed rejiminin sivil halka karşı şiddete baş vurması silahlı çatışma ortamı yaratmıştır. Neticede kriz iç savaş halini almıştır.

Suriye’de Esed rejimine karşı silahlı mücadele eden grup ortaya çıkmaya başlamıştır.

---

<sup>93</sup> Al-Watani Sury Ya-len Heykeliye El-Cedide (Suriye Ulusal Konseyi Yeni Teşkilatını İlan Etti), <http://www.aljazeera.net/news/pages/46fe127f-8c7c-433c-8ac4-46c2a2b5ab66> , Erişim tarihi: 10.11.2016

<sup>94</sup> ULUTAŞ, Ufuk; BÖLME, Selin M., a.g.m. , s. 50, 51

Özgür Suriye Ordusu (ÖSO) 29 Temmuz 2011 tarihinde kurulmuştur.<sup>95</sup> Ordu, Esed rejimini devirmek amacıyla kurulmuştur. 22 Eylül 2012 tarihinde karargahını Suriye'deki kurtarılmış bölgelere taşıdığını açıklamıştır. 2012 yılının sonlarında ÖSO daha profesyonel bir teşkilatlanma geliştirmeye başlamıştır. 8 Aralık 2012 tarihinde Tuğgeneral Selim İdris'i Genelkurmay Başkanı olarak seçmiştir.<sup>96</sup>

Suriye halkının barışçıl gösterilerinin uzun süre devam etmesi Esed rejiminin halka karşı şiddete başvurması, uluslararası toplumun tepkisini çekebilirdi. Ancak ÖSO'nun kuruluşu Suriye'deki süreci, iki taraf arasında silahlı çatışmanın cereyan ettiği bir iç savaşa dönüştürmüştür. Suriye'de ÖSO'nun kuruluşundan itibaren eşit olmasa da birbiriyle mücadele eden iki taraftan bahsedilebilir. Çatışmanın iç savaşa dönüşmesinin uluslararası insani müdahale imkanını zayıflattığı öne sürülebilir.

Ordu'nun erken kurulması ortak hareket etme konusunda zorluklara neden olmuştur. Güçlü silah sistemlerine sahip olmadığı için ele geçirdiği bölgeleri muhafaza etmekte güçlük çekmiştir.<sup>97</sup>

Suriye'nin çeşitli bölgelerinde etnik ve mezhepsel unsurlar ÖSO'dan bağımsız olarak farklı silahlı birlikler oluşturmuştur.<sup>98</sup> Bu birlikler ÖSO'ya bağlı olmadıklarını beyan etmişlerdir fakat Esed rejimine karşı ÖSO ile birlikte mücadele etmektedir.<sup>99</sup>

---

<sup>95</sup> El-Jeyshel Sury El-Hur (Özgür Suriye Ordusu), <http://ar.wikipedia.org> , Erişim tarihi: 15.07.2016

<sup>96</sup> Top Western-Backed Rebel in Syria Is Forced to Flee, Wall Street Journal, 11 Aralık 2013.

<sup>97</sup> Syria conflict: Rebels seize Turkey, Iraq border posts, BBC, 20 Temmuz 2012

<sup>98</sup> Suriye Türkmen Ordusu Halep'teki Türkmen Komutanları Birleştirmeleri, <http://www.youtube.com/watch?v=ON3zcwQUTeg> , Erişim tarihi: 25.09.2016

<sup>99</sup> Ahrar El-Şam Tugayları , <http://www.ahraralsham.com/?page=pages&id=3> , Erişim tarihi:15.09.2016

**El- Kaide:** Esad’a muhalif olanları destekleyen en önemli grupların başında Sünni El-Kaide<sup>100</sup> gelmektedir. El-Kaide Suriye’de kendisine bağlı bu örgütlerle hareket etmektedir:

**Al Nusra Cephesi (Jabhat al-Nusra):** Suriye’de Esad rejimine karşı silahlı mücadelede bulunan, El Kaide ile bağlantılı silahlı muhalefet grubudur. Liderliğini 2011 yılından itibaren Abu Muhammad al-Colani yapmaktadır. Al Nusra daha çok etkin olduğu bölgeler Şam ve Humus olduğu bilinmektedir. Esad güçlerine ait kontrol noktalarına saldırıları düzenlemektedir. Al Nusra’nın amaçları arasındadır; İslam toprakların Selefi İslam’ın hâkim olması, İslam devletinin ve halifelüğün tekrar kurulması, Kur’an Kerim ve Hz. Muhammed’in hadislerinin kaynak alınarak Şeriat hukukunun uygulanması vardır.<sup>101</sup>

**Irak-Şam İslam Devleti:** Nisan 2013’de El Kaide’nin Irak’taki koluna bağlı olmadıklarını ilan ettikten sonra kurulmuştur. Suriye dışında yabancı askerlere sahip olan örgüt, aynı zamanda Irak ve Suriye içerisinde ortak operasyonlar yürütmektedir. Örgüt merkezi Rakka’dır. Örgüt, Şeriat Devleti kurmak amacıyla hem Esad ile hem de muhalif örgütlerle mücadele etmektedir.<sup>102</sup>

---

<sup>100</sup> Daha sonra El-Kaide muhalifler ile de çatışacak ve muhalifler Esad ile ortak hareket etmeyi bile düşünecektir. Bknz. [http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2013/12/131203\\_suriye\\_muhafifler.shtml](http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2013/12/131203_suriye_muhafifler.shtml)

<sup>101</sup> <http://www.impr.org.tr/suriyede-silahl-arap-muhalefet-hareketleri-ideolojisi-yapisi-lider-kadrosu-ve-etki-alanlar/#.UqRG29JdXO4>; Erişim tarihi:04.08.2016

<sup>102</sup> <http://www.impr.org.tr/suriyede-silahl-arap-muhalefet-hareketleri-ideolojisi-yapisi-lider-kadrosu-ve-etki-alanlar/#.UqRG29JdXO4>; Erişim tarihi:04.08.2016

**Ahrar al-Şam (Ahrar al-Sham):** Örgüt Esad rejimine karşı silahlı cihat grubu olarak tanıtılmaktadır. Örgüt Halep ve Hama'da etkindir. Örgütün amacı Suriye yönetimine son verip, yerine Selefi İslam anlayışını benimseyen bir rejim kurmaktır. Ancak Ahrar al-Şam örgütü aynı zamanda küresel halifelik hedeflememektedir.<sup>103</sup>

## 2.2. KRİZİN BÖLGESEL ETKİLERİ

Kriz Türkiye'nin güvenliği i.in sorunlar yartmaktaydı. Aynı zamanda Körfez ülkeleri için İranı tehlikeli bir konuma getirmekteydi. İran için ise Arap dünyasındaki tek müttefikini kaybetme olasılığını artırıyordu. Esed rejiminin Türkiye'ye yönelik kaza olarak saldırıları ve PKK terör örgütüne hareketlenmesi Türkiye hükümetini tedirgin etmektedir. İran'ın Şii jeopolitiği yönünden krizde Esed rejimine destek vermesi Körfez ülkelerini rahatsız etmişti. Suriye'e İran için bölgede tek müttefik ülke olması ve Esed rejimini desteklemesi krizin bölgesel düzeyde anlaşılabilirliğine neden olmuştur .

### 2.2.1.İRAN`NIN SURİYE POLİTİKASI

Suriye krizinde Esed rejimi destekleyen bölgesel devletlerden biri İran'dır. İran siyasi, ekonomik ve askeri konularda rejime destek vermektedir.Tahran, Suriye'deki silahlı isyanı terörizm olarak nitelemekte

---

<sup>103</sup> <http://www.impr.org.tr/suriyede-silahlı-arap-muhalefet-hareketleri-ideolojisi-yapisi-lider-kadrosu-ve-etki-alanlar/#.UqRG29JdXO4>; Erişim tarihi:04.08.2016



ve muhalif unsurlara destek sağlayan devletleri tehdit etmektedir. Muhalefet hareketine destek sağlayan ölkelere yönelik örtölü mücadelelere yöneldiği , Esed rejimine daha güçlü destek verdiği gözlemlenmiştir. İran Türkiye'ye karşı PKK terör örgütünü tekrar destekleyerek Türkiye'yi tehdit etmiştir.

İran, Suriye'deki olayların çözümünü ve gerekli reformları Suriyelilerin yapması gerektiğini, dışarıdan müdahale olmamasının önemini vurgulamıştır.<sup>104</sup> Ahmedinejad, aynı ifadeleri BM genel sekreteriyle görüşmesinde de dile getirmiştir.<sup>105</sup> Buna karşılık Ahmedinejad, Beşşar Esad'la bir görüşmesi sırasında isyancılara karşı şiddet uygulanmasına son vermesini,askeri güçle hiçbir meselenin halledilemeyeceğini beyan etmiştir.<sup>106</sup> Ahmedinejad, bu gün gelindiği noktada, Suriye yönetimini ve halkını, ayaklanmaları iyi bir şekilde idare etmelerinden dolayı tebrik etmiş ve Batı'nın bir tuzağı olarak değerlendirdiği bu oyuna gelinmemesinin sevindirici olduğunu belirtmiştir.<sup>107</sup>

İran'ın Suriye krizine Esed rejimi yanında dahil olması, bölgede Şii jeopolitiği kurması isteği sonucu değerlendirile bilir.İran, Orta Doğu'daki Şii topluluklar üzerinde eğitim yoluyla etki sahibi olmaya çalışmıştır.<sup>108</sup>

Bir diğer kapsamda ise İran'ın rejimi desteklemesi İsrail'e karşı harekete geçireceği dinamiği elinde tutma hedefi gibi açıklana bilir..

---

<sup>104</sup> İran İslam Cumhuriyeti Resmi Devlet Sitesi [www.dolat.ir](http://www.dolat.ir)

<sup>105</sup> İran İslam Cumhuriyeti Resmi Devlet Sitesi [www.dolat.ir](http://www.dolat.ir)

<sup>106</sup> 8 Eylül 2011 tarihli Aftab News haber ajansının haberi.

<sup>107</sup> Suriye özel temsilcisi Faysal Mikdad ile Ahmedinejad'ın görüşmelerinden, Asr-ı İmruz Haber Ajansı, 28 Mart 2012

<sup>108</sup> Sinkaya, Bayram, Ortadoğu Analiz, Cilt: 3, Sayı: 33, s. 40, Eylül 2011, Ankara.

Aynı zamanda İran, Suriye krizinin aslında İran'ı yıpratılmaya çalışıldığı ve asıl hedefin İran olduğunu iddia etmektedir. Nükleer program uygulama nedeniyle uluslararası yaptırımlara maruz kalan İran, iktidar değişikliği sonucu bölgedeki önemli müteffikini itirmek istememektedir.

Orta Doğu'daki Hizbullah ve Irak'taki Maliki iktidarı Esed rejimine destek vermektedir. Hizbullah, İran'la birlikte Baas rejimine destek vermektedir.<sup>109</sup>

### **2.2.2.KÖRFEZ ÜLKELERİNİN SURİYE POLİTİKASI**

Suriye krizinin çözülmesine yönelik iki yaklaşım bulunmaktadır. Birinci yaklaşımı destekleyenler Körfez ülkeleri, Arap devletleri ve Türkiye halkı savunmaktadır. İkinci yaklaşımı destekleyenler ise farklı nedenlerle tercihe ederek Esed rejiminin devrilmesi taraftarlarıdır. Suudi Arabistan ve Katar, kriz sonrası rejime karşı bir tavır almıştır. Bu ülkeler Körfez İşbirliği Konseyi (KİK) aracılığıyla muhalefetin silahlı saldırısında önemli rol oynamıştır.

Körfez ülkelerinin krize yönelik tutumu iki aşamada değerlendirilmektedir. Birinci aşamada ülkeler iktidarı reform çağırmış, krizin çözümüne yönelik destekler vermiştir. Fakat Esed güçlerinin sivil

---

<sup>109</sup> United States Institute of Peace The Iran Primer'in resmi sitesinde yer alan <http://iranprimer.usip.org/resource/iran-and-syria> adresindeki Goodarzi, Jubing'in Iran and Syria

halka silahlı güç kullanması sonucu Körfez ülkeleri Esed'in iktidarı terk etmesi gerektiğini söylemeye başlamıştır.<sup>110</sup>

2011 yılının Ağustos'dan itibaren krize yaklaşım ikinci aşamaya girmiştir.İkinci aşamada Esed rejimine karşı ortak bir tavır geliştirilmeye başlamıştır.Arap ülkeleri krizin çözülmesi için mühalifete destek sağlanmasını savunmaya başlamıştır. BM Güvenlik Konseyi'nin karar taslağına Rusya ve Çin'nin veto koyması Katar'I , uluslararası topluma muhalifete silah destek verilmesine seslemeye sevk etmiştir.<sup>111</sup>

2 Kasım 2011 tarihinde ise Arap Birliği ve Suriye arasında anlaşma imzalanmıştır.Bu anlaşma ile Esed rejimi siyasi mahbusları serbest bırakacak ve ordusunu kentlerden çekecekti. Fakat Esed rejimi anlaşmanın şartlarına uymadı.Sonuç olarak da Arap Birliği, rejimine karşı siyasi ve ekonomik yaptırımlar uygulamaya başladı.

Kriz,İslam İşbirliği Teşkilatı'nın da gündemine gelmiştir. 15-16 Ağustos 2012 tarihlerinde Mekke'de düzenlenen 4. Olağanüstü Zirvesi'nde Suriye'nin teşkilata üyeliği askıya alınmıştır.

Körfez ülkelerinden Suudi Arabistan ve Katar krizde mühalifete destek vermektedir.

Mısır'ın krize yönelik diplomatik girişimlerde bulunmaktadır.Tahran'da düzenlenen 16. Bağlantısızlar Hareketi Zirvesi'ne

---

<sup>110</sup> Emir Katary Şeyh Hamed Le-Kanaty CBS Yaktarih İrsal Kuwat El-Arabiye İla Surye (Katar Emiri Şeyh Hamed, CBS Kanalında Arap Gücünün Suriye'ye Gönderilmesini Öneriyor), <http://www.jaridatak.com/ChildPages/Political/elnashra/Ar5324.htm>, Erişim tarihi: 24.02.2016

<sup>111</sup>El-Jamia EL-Arabiye Tadu Le-Muatemar Hiwar Beynel El-Nidam-UL Sury wel-Muarada Hilal 15 Yawum (Arap Birliği Suriye Rejimini ve Muhalefeti 15 Gün İçerisinde Diyaloga Çağırıldı), <http://www.radiosawa.com/content/article/21379.html> , Erişim tarihi: 15.03.2018

katılan Mısır Cumhurbaşkanı rejime karşı halka destek verilmesi yönünde çağrıda bulunmuştur. Bu çağrı Arap dünyasında büyük memnurlukla karşılanmıştır.

## **2.3. KRİZİN KÜRESEL ETKİLERİ**

### **2.3.1. AB ÜLKELERİNİN SURİYE POLİTİKASI**

AB Orta Doğu'daki gelişmelere birlik görüntüsü vermekten uzak olmuştur. Fransa, Almanya, İngiltere, İtalya kimi AB ülkeleri de krize yönelik önemli tepkilerde bulunmuştur. Tunus'ta bir gencin kendini yakması ile başlayan harekete Fransa “isyancıların bastırılması için Tunusa destek verme” açıklaması yapmıştır. Fakat olaylar kontrol edilmeyecek hale gelince başta Fransa olmak üzere bütün AB ülkeleri politikalarında değişiklikler yapmaya başladılar.

AB'nin önemli ülkeleri olan İngiltere, Fransa ve Almanya'nın Suriye politikalarında önemli yakınlaşmalar söz konusudur. İngiltere hükümeti rejimin halkına yönelik şiddetin sonlandırması çağrısında bulunmuştur. İngiltere hükümeti eğer Esed rejimi şiddete son vermezse rejime karşı yaptırım uygulanması taraftarıdır. İngiliz Dışişleri Bakanı William Hague, Tunus'taki Suriye'nin Dostları Toplantısı'nda muhalefete desteklerini dile getirmiştir.<sup>112</sup>

Suriye ile siyasi bağları olan Fransa ise rejime karşı çok sert tavr almaktadır. N. Sarkozy, açık bir biçimde Suriye Devlet Başkanı

---

<sup>112</sup> Erdoğan, M. Murat, “AB'nin Suriye Politikası”, Suriye Krizi'nde Bölgesel ve Küresel Aktörler (içinde), (Ed.) Birol Akgün, SDE Analiz

suçlayarak Esed'in de Humus'u yok etmek için çalıştığını yönünde açıklamada bulunmuştur.<sup>113</sup>

Suriye Krize yönelik Almanya'da diğer ülkelerle aynı tepkiyi vermektedir.

Arap Birliği'nin Suriye krizini 2012 yılında BM'ye taşınmıştır. 24 Şubat 2012 tarihinde BM Kofi Annan'ın BM-Arap Birliği özel temsilcisi olarak atandığı duyurulmuştur.

10 Mart 2012 tarihinde, Annan Esed ile görüşmüştür. Görüşme sonucu Annan 16 Mart 2012 yılında 6 maddelik bir barış planı sunmuştur. 12 Nisan 2012 'de ateşkes ilan edilmiştir. BM Güvenlik Konseyi, Suriye'ye ilk aşamda 16 Nisan'da 30 gözlemci gönderilmesini onaylamıştır. Annan tarafında ireli sürülen planda yer alan maddeler şunlardır.<sup>114</sup>

- Suriyeli halkın meşru taleplerine cevap vermek ve bu amaçla gerekirse bir temsilcinin atanmasına onay vermek.
- Saldırılara son vererek BM tarafından sağlanacak ateşkesin sağlanması
- İki saat sürecinde insani yardım için çatışmaların durdurmak.
- Keyfi olarak tutuklananları ve gözüaltına alınanları serbest bırakmak.<sup>115</sup>

---

<sup>113</sup> Fransa Suriye'ye Müdahale Şartını Açıkladı", Radikal, 18.11.2011, <http://www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=HaberYazdir&ArticleID=1069951>.

<sup>114</sup> <http://www.dunyabulteni.net/?aType=haber&ArticleID=205440> Erişim tarihi:18.05/2016

<sup>115</sup> "Müdahale Pahalı ve Riskli Bırakalım Suriye Bölünsün", <http://www.hurriyet.com.tr/planet/24091795.asp>, Erişim tarihi: 25.07.2016

- Gazetecilerin ülke içinde serbest dolaşımını sağlamak.
- Protesto hakkına saygı duymak.

Fakat Kofi Annan, 3 Ağustos 2012 tarihinde istifa ettiğini açıklamıştır. Yerine ise Cezayirli eski diplomat El-Ahdar İbrahimi atanmıştır.

AB üyesi ülkeler Kofi Annan planına destek vermişlerdir.

### **2.3.2.ABD Suriye Politikası**

ABD Suriye ilişkilerine tarih boyunca gergin seyir tanıklık etmiştir. Arap-İsrail çatışmalarında ABD'nin İsrail'i desteklemesi Suriye'yi ABD'nin düşmanı haline getirmiştir. Suriye Soğuk Savaş döneminde SSCB'nin Ortadoğuda en güçlü müttefikleri olmuştur. Aynı zamanda İran devrimi Suriye İran ilişkilerinin yakınlaşmasına neden olmuştur. Devrim sonrası Suriye İranın Ortadoğu'daki en önemli müttefikine çevrilmiştir.

ABD Suriye'de yaşanan gelişmeleri yakından izlemiş ve Esed yönetimine şiddet kullanmamasını önerisinde bulunmuştur. ABD, Suriye krizini bölgesel çıkarları için tehdit olarak gördüğü İran'a karşı önlemler alınmasını savunmuştur. 2011 ABD Esed yönetiminin gitmesi gerektiğini açıklamasında bulunmuş, 6 Şubat 2012 tarihi itibarıyla de diplomatlarını geri çekmiştir.<sup>116</sup>

---

<sup>116</sup> AKGÜN, Birol, ABD'nin Suriye Politikası, Suriye Krizinde Bölgesel ve Küresel Aktörler, SDE Analiz, s.12, 13

ABD Suriye’de muhalifleri desteklese de, El-Kaide’ye sıcak bakmamıştır. Bu doğrultuda El-Kaide ile bağlantısı olmakla suçlanan Al-Nusra’yı terör örgütü listesine dahil etmiş ve örgütün etkin kişilerine yaptırım uygulamıştır.<sup>117</sup> ABD’nin müttefiki İsrail’in en büyük endişesi, Esad’ın elindeki silahların bu gibi terör örgütlerinin eline geçmesi ve bu silahların kendilerine karşı kullanılmasıdır. Bunun bir sonucu olarak İsrail - kendi iddiasıyla- Suriye’den Lübnan’a silah taşıyan konvoyu vurmuştur.Suriyeliler bu saldırının askeri araştırma üssüne yönelik olduğunu açıklamıştır. Moskova bu hareketi kabul edilemez bulurken, Washington ise İsrail’in yanında yer almıştır.<sup>118</sup>

ABD, Orta Doğu’daki krizlere müdahale etmekten imtina etmiştir. Krize yönelik müdahilenin ise NATO tarafından yapılması duruşu sergilemiştir..

ABD’nin de desteklediği İstanbul toplantısında, SUK Suriye halkının meşru temsilcisi olarak tanınmıştır.Muhalifete ise silah yardımı dışında insani ve teknik yardım yapılması kararı alınmıştır.<sup>119</sup>

---

<sup>117</sup> <http://www.ajansafirat.com/news/dunya/abd-el-nusra-yy-teror-listesine-alay-yaptyrym-uygulady.htm>

Erişim tarihi:24.09.2016

<sup>118</sup> [http://95.6.27.9/worlds\\_index.php?news\\_code=1359624508&year=2013&month=01&day=31](http://95.6.27.9/worlds_index.php?news_code=1359624508&year=2013&month=01&day=31) Erişim tarihi:24.09.2016

<sup>119</sup> AKGÜN, Birol, a.g.m. , s.13, 14

### 2.3.3.Çin`nin Suriye politikası

Çin 21 Mart 2012`de Kofi Annan`ın sunduğu 6 maddelik öneriyi desteklemiştir.Çin bu öneriyle Suriye`nin egemenliğine, bağımsızlığına ve toprak bütünlüğüne destekte bulunmuştur. Çin 6 maddelik Annan planına destek vermiştir.Çin`in bu desteği uluslararası kamuoyunda olumlu karşılanmıştır..

Fakat Çin, BM Güvenlik Konseyi`nin 4 Ekim 2011, 4 Şubat 2012 ve 17 Şubat 2012 tarihlerinde Suriye`ye karşı sunulmuş yaptırım taslağına karşı çıkmıştır.1 Mart ve 23 Mart 2012 tarihlerinde BM İnsan Hakları Komisyonu`nda Suriye`deki insan hakları durumu ile ilgili karar taslağını da Çin tarafından veto koyularak rededilmiştir.

Çin BM Güvenlik Konseyi`nde Suriye egemenliğine ve toprak bütünlüğüne saygı gösterilmesi gerektiğini vurgulamıştır.

Çin`in Suriye`ye Beşar Esat rejimini desteklemesinin çeşitli nedenler vardır. Çin Suriye krizinde Rusya ile birlikte hareket ederek Esed rejimini desteklemektedir.Bunun nedenlerinden biri ABD`nin Asya-Pasifik stratejisine tepkisi dolayı ortaya çıkmaktadırBu nedenle Pekin, Pasifik stratejisine karşılık Rusya ile birlikte ABD`nin Orta Doğu`daki nüfuzunu dizginlemeye yönelik politika izlemekte, İran`dan ithal ettiği enerjide kesinti yaşanmamasını temin etmeye çalışmaktadır.

Çin , Suriye`ye yönelik Batılı ülkelerin askerî müdahalesinden endişelenmektedir. Fakat şu ana kadar bir askeri müdahale söz konusu değildir.



## ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

### 3.1.TÜRKİYE'NİN SURİYE POLİTİKASI

#### 3.1.Suriye Krizinin Türkiye'ye etkileri

Türkiye-Suriye ilişkileri daha çok Hatay meselesi ve su sorunu ile gündeme gelmektedir. 1990'lı yıllarda ikili ilişkilerde en önemli problem Esed rejiminin PKK terör örgütüne sağladığı destek olmuştur.

Türkiye-Suriye ilişkileri genel olarak 2002-2010 yılları dışında kötü olmuştur. 2002 yılı öncesi dönemde kötü olan ilişkiler bu tarihten itibaren iyileşmiştir. 2002-2010 yıllarında Suriye, Türkiye açısından Arap dünyasına açılan bir kapı haline gelirken, Türkiye de Suriye açısından batıya açılan bir kapı olarak görülmüştür. Serbest ticaret anlaşması imzalanması ve vizelerin kalkmasıyla iki ülke birbiri için önemli ekonomik pazar haline gelmiştir.2002-2010 yılları Türkiye-Suriye ilişkilerinin iyice geliştiği dönemi oluşturmuştur.

2002'de AKP'nin iktidara gelmesi ve 2004 yılında Beşar Esad'ın Türkiye'ye gerçekleştirdiği ziyaretle ilişkiler daha da iyi konuma gelmiştir..En uzun sınırının bu Suriye'yle olması ve sınırda yaşayan insanların akrabalık bağları Türkiye için bu ülkeyi önemli bir aktör haline getirmiştir. Ayrıca terör sorunundan dolayı sınır güvenliğinin sağlanması açısından da işbirliği içinde olan Türkiye-Suriye ilişkilerini 2011'e kadar geliştirmeye devam etmiştir. 2011'de çatışmaların başlamasıyla tavırlarda

bir değişiklik gözlenmiş ve daha sonra ise güvenlikçi politikalar ağırlık kazanmıştır.

İkili ilişkilerin siyası açıdan ırelilemesinin yanı sıra iki ülke arasındaki ticaret ilişkiler de istikrarlı şekilde ırelileme kaydetmekteydi.. 2010 yılına ükeler arasında olan ticari hacmi %30 artarak 2,5 milyar dolar kazanç sağlamıştır.<sup>120</sup> Bunun sonucu Türkiye'nin Suriye sınırındaki illerinde ekonomik canlanma sebep olmuştur.

Arap Süreci iki ülke arasındaki ilişkilerin iyi oluşu dönemde baş vermiştir..Suriye'deki krizin iç savaş halini gelmesi bölgesel anlamda Türkiye'yi derinden etkilemiştir. Kriz Türkiye'nin güvenliğini tehdit etmektedir.

Kriz sonrası ticaret hacim hızla düşmüş, Türkiye' ye mülteci sayısı ise hızla artmaya devam etmiştir.

2011 yılının Mart ayında Türkiye Suriye muhalifetinin reform çağrılarını kamuoyu önünde dile getirmiştir. 2011 yılında kriz dönemi Türkiye Esed rejimini reform yapması doğrultusunda cesaretlendirmiştir.

Türkiye'nin bu girişimleri Esed rejimi üzerinde pek de etkili olmamıştır. Baas iktidarı halka yönelik şiddet uygulamaya devam etmiştir. Bununla da Türkiye'ye rejime yönelik tutumunu değişmeye başlamıştır.

---

<sup>120</sup> Ali Semin, Suriye'deki Olaylar ve Esad'ın Reform Planı, 19 Nisan 2011, BİLGESAM, [http://www.bilgesam.org/tr/index.php?option=com\\_content&view=article&id=1021:suri\\_yedeki-olaylar-ve-esadn-reform-plan&catid=77:ortadogu-analizler&Itemid=150](http://www.bilgesam.org/tr/index.php?option=com_content&view=article&id=1021:suri_yedeki-olaylar-ve-esadn-reform-plan&catid=77:ortadogu-analizler&Itemid=150), Erişim tarihi: 25.11.2016

Diplomatik girişimler sonucu Türkiye, Şam yönetimiyle ilişkilerini askıya almak zorunda kalmıştır.

Arap Birliği aracılığıyla BM'ye taşınan Suriye krizinin küresel bir anlaşmazlığa dönüşmüştür. Kriz sürecinde Türkiye Beşar Esed'in iktidarı terk etmesi gerektiği yönünde açıklamalarına devam etmiştir. Esed iktidarı güvenlik güçlerine karşı yapılan saldırılarda Türkiye'yi de suçlamaya başlamıştır.

22 Haziran 2012 tarihinde Türk Hava Kuvvetleri'ne ait bir F-4 tipi savaş uçağı, Esed rejimine bağlı kuvvetler tarafından düşürülmüştür. Keşif amaçlı silahsız uçan uçağın düşürülmesi Türkiye'nin angajman kurallarını değişmesine neden olmuştur. Türkiye bu kurallar sonucu hava ve kara sahasına yaklaşan Suriyeli unsurları hedef alacağını bildirmiştir.

Türkiye ve Suriye arasındaki gerilim zaman geçtikçe tırmanmıştır. Sınır köylerine düşen bombalar, Türk uçağının düşürülmesi, buna karşılık angajman kurallarının değiştirilerek Suriye'ye ait uçak ve helikopterin düşürülmesi gibi olaylar Türkiye Suriye ilişkilerindeki gerilimi artırmıştır. Bu gelişmelere kısaca değinmek gerekirse;

1. Haziran 2012'de Malatya'dan havalanan Türk jeti Akdeniz'de uluslararası sulardayken, Suriye tarafından ihtarsız olarak düşürülmüştür. Uçak, Suriye'nin Lazkiye kentinin 8 mil açığına düştü.<sup>121</sup>
2. Özgür Suriye Ordusu ve rejim güçleri arasında süren çatışmalarda Türkiye tarafına mermiler ve havan topları düşmüş TSK gerekli karşılığı vermiştir.

---

<sup>121</sup> <http://www.cnnturk.com/2012/turkiye/06/22/turk.savas.ucagi.suriye.karasularinda.dustu/666139.0/index.html> Erişim tarihi:01.12.16

3. Türkiye kendisine yönelen saldırılara ilk etapta top atışlarıyla karşılık verdi. Türkiye Suriye'ye topçu birliklerle karşılık verdi. 34 Suriyeli asker öldürüldü.<sup>122</sup>
4. Türkiye, gerektiğinde kara operasyonu yapmak için meclisten tezkere almış,320'ye karşı 129 ret oyuyla kabul edilmiştir.
5. Rusya'dan Suriye'ye giden yolcu uçağı Ankara Esenboğa havalimanına indirildi.
6. 11 Mayıs 2013'te, Reyhanlı 'daki bomba yüklü araç patladı. Belediye önünde yaşanan patlama sırasında 52 insan öldü ve yüzlerle insan ise yaralandı.
7. 16 Eylül 2013'te, Suriye yörüngesinde olan M-17 helikopter sınır ihlali yapmasının ardından Türkiye tarafından düşürüldü.
8. 23 Mart 2014'te sınırı ihlal eden bir Suriye savaş uçağı düşürüldü.

Suriye sorunu Türkiye'yi bir çok farklı alanlarda etkilemektedir. Mülteci sorunu, ekonomik yükler, terörist faaliyetlerle karşı karşıya kalma gibi birçok alan zor duruma düşmesine neden olmaktadır.

Mülteci sorununun Türkiye'ye ekonomik ve güvenlik alanlarında etkileri olmuştur. Sosyal açıdan bakıldığında sığınmacılar sosyal uyum problemi yaşamakta,kültür çatışmasından dolayı kimi zamanlarda istenmeyen olaylar meydana gelmektedir. Öte yandan ucuz iş gücü adına Suriyeli çocukların çalıştırılması da ikinci büyük sorun olarak karşımıza çıkmaktadır.

---

<sup>122</sup> <http://www.hurriyet.com.tr/suriyeye-yine-karsilik-verildi-21633715> Erişim tarihi 01.12.16

Ekonomik açıdan fırsat ve risk iç içedir. 5 milyar doları aşan bir harcama söz konusuysa diğer yandan da iş gücü alanında ucuz iş gücüyle üretimin artırılması söz konusu olabilmektedir. Fakat işsizlik sorunu olan bir ülkede ucuz iş gücüyle üretimin artması işsizliği daha da arttırabilir bu da yeni krizlere yol açabilecek nitelik taşımaktadır. Aynı zamanda Suriyeli mültecilerin yoğunluk oluşturduğu şehirlerde kira fiyatları artmakta sosyal ve ekonomik açıdan Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarını etkilemektedir.

Güvenlik bağlamında konuyu üç açıdan incelemek mümkündür. İlk olarak sığınmacılarla halk arasında yaşanabilecek olaylar Suriyelilere karşı toplu tepkisi oluşabilir ve bu tepki ileri boyutlara taşınırsa ölümlerle sonuçlanabilir.

Güvenlik bağlamında ikinci sorun ise Suriye'den gelen sığınmacıların detaylı güvenlik soruşturmasının yapılmasının zorluğudur. Bölgede faaliyet gösteren olan birçok terör örgütü bulunmaktadır. Sınır güvenliği sağlanmış gibi görünse de istihbarat faaliyetlerine ağırlık verilerek meydana gelen terör olaylarının<sup>123</sup> bir daha yaşanmasının önüne geçilmelidir.

Güvenlik tehdidi açısından son konu da suç oranlarının artması konusudur. Sığınmacıların zor koşullar altında yaşıyor olmaları her türlü suç ve şiddet ortamının doğup gelişmesi açısından uygun şartlara yol açmaktadır.<sup>124</sup>

Son olarak Türkmenlerin durumundan bahsederek Türkiye soy birliğinden dolayı Türkmenlere karşı sürekli korumacı olmuştur. Türkiye, Türkmen bölgesine yönelik hava saldırıları karşısında tavrını net olarak ortaya koymuş ve bölgenin kesinlikle bir başka gücün egemenliği altına girmesine

---

<sup>123</sup> <http://www.sozcu.com.tr/2015/gunun-icinden/turkiyede-gerceklesen-en-kanli-bombali-saldirilar-956497/> Erişim tarihi:02.12.2016

<sup>124</sup> <http://www.arem.gov.tr/irak-ve-suriyedeki-gelismelerin-turkiyeye-etkileri> Erişim tarihi:02.12.2016

müsaade etmeyeceğini açıklamıştır. Ayrıca Türkiye için öncelikli konulardan biri sınır boyunda kurulacak bir Kürt devletine karşı bölgenin hayati bir önem arz etmesidir.

Suriye krizinde ön saflarda yer alan Türkiye, bu kaotik durumdan, hem uluslararası hem de ulusal düzeyde fazla zarar almadan çıkmayı amaçlamaktadır. İhtilafın sürmesi Kürt meselesini keskinleştirmesinin yanı sıra, ülkenin ekonomisini etkiliyor, bölge politikasını ve liderliğini zorluyor. Türkiye çabalarını Suriye'nin parçalanmasının karşısını almaya ve Kürt taleplerinin dizginlenmesi üzerinde yoğunlaştırıyor.

Türkiye'nin Suriye ile olan ticari, ekonomik ve kültürel ilişkileri sınır ötesi olma özelliğine sahiptir. Bu yüzden de Suriye, Türkiye için herhangi bir ülke değildir. Bu anlamda Suriye'deki etnik ve dini gruplar arasındaki etkileşimin dinamiği, Suriye'nin iç meselesi olmanın ötesindedir ve bölgesel sonuçlar yaratmaktadır. Böylesi bir senaryoda oluşabilecek herhangi bir olumsuz durum en başta Türkiye'nin zararına olacaktır. Aynı zamanda Türkiye, Suriye krizinde devletin kendi insanlarına karşı işlediği insan hakları ihlallerinin durulmasını da bir öncelik olarak görmektedir.

### **3.2.RUSYA`NIN SURİYE POLİTİKASI**

Birbirlerinden coğrafi olarak oldukça farklı bölgelerde bulunan bu iki devlet arasında geliştirilen ilişkiler ağı, herhangi bir coğrafi bölgeyi değerlendirmenin eksik kalacağını göstermektedir. Çünkü Rusya ve ABD gibi büyük devletlerin ulusal çıkarları için bu devletin coğrafi olarak kendilerine uzak bölgelere de olduğu görülmektedir.

Ortadoğu’da yaşanan her gelişme Suriye-Rusya ilişkilerini biraz daha yakınlaştırmış ve iki ülkeyi kader birliği yapmaya zorlamıştır<sup>125</sup>. Soğuk savaş öncesinde İsrail’in bölgedeki varlığı, İsrail ve ABD’den güvenlik tehdidi algılayan Suriye’nin SSCB’ye yaklaşmasına vesile oluyordu. İsrail’in varlığı da SSCB’nin Ortadoğu’daki aktörlüğünün devamını sağlıyordu. İki ülke arasında 1946 yılında başlayan diplomatik ilişkiler, Baas Partisinin Suriye’ye hakim olmasının ardından ekonomik ve askeri alanda hızla gelişmiş ve Suriye’ni SSCB’nin Ortadoğu’daki en önemli ortağı haline gelmiştir.<sup>126</sup>

Soğuk savaşın ardından iki ülke arasındaki ilişkiler Rusya’nın gücünün zayıflamasıyla askeri ve ekonomik anlamda güç kaybetmiştir. Gorbaçov döneminde, SSCB’nin Ortadoğu’daki tek müttefikinin Suriye olmadığı açıklaması da bu zayıflamayı işaret etmektedir. Ancak 1987 yılında ise SSCB, elindeki bütün imkanlarla Suriye’yi desteklemeye devam edeceğini de ifade etmiştir<sup>127</sup>. Öyle ki, kendi içinde hem ekonomik hem idari anlamda büyük zorluklar yaşayan ve bu nedenle de glasnost ve perestroyka politikalarını hayata geçiren SSCB buna rağmen Suriye’ye desteğini ifade etmekten de geri kalmamıştır. Ancak bu destek ve işbirliği SSCB’nin dağılmasının ardından daha sınırlı bir hal almıştır<sup>128</sup>.

---

<sup>125</sup> Bilal Karabulut, “Karadeniz’den Ortadoğu’ya Uzanan Bir Dış Politika: Geçmişten Günümüze Suriye-Rusya İlişkileri”, Karadeniz Araştırmaları, Sayı.15, Güz 2007, s.68 (67-88)

<sup>126</sup> Fatih Özbay, Rusya’nın Suriye Politikası ve Türkiye-Rusya İlişkileri, İstanbul Üniversitesi Avrasya Enstitüsü, [http://avasya.istanbul.edu.tr/?page\\_id=8008](http://avasya.istanbul.edu.tr/?page_id=8008) Erişim tarihi :20.12.2016

<sup>127</sup> <http://www.ladepeche.fr/article/2012/02/06/1279437-damas-moscou-les-dates-cles-depuis-1980.html> Erişim tarihi:17.12.2016

<sup>128</sup> Frédéric Pichon, La Syrie, quel enjeu pour la Russie au Moyen-Orient?, Politique Etrangere, Sayı.1, 2013, s.2

Soğuk savaş döneminde iki ülke arasındaki ilişkilerin seyri böyle iken, 1990 yılından itibaren Suriye'nin ABD'ye ve AB'ye gittikçe yaklaştığı görülür. Ancak, 2005 yılında Lübnan Başbakanı Refik Hariri'nin öldürülmesi ve suikastta El Muhaberat'ın şüpheli olarak bilinmesi nedeniyle Batı ile ilişkileri tekrar gerilmeye başlayan Suriye, Rusya ile olan bağlarını yeniden canlandırmaya girişmiştir. Bu girişimin öncesinde, Rusya'nın Arap dünyasındaki Amerikan karşıtlığının yükselişinden faydalanmak için eski Sovyet bağlarını yeniden etkinleştirme çabası da görülmektedir<sup>129</sup>.

1999 yılında Putin'in devlet başkanı seçilmesiyle Rusya eski SSCB gücüne ulaşmayı hedeflemiş, sadece yakın çevresine değil aynı zamanda Ortadoğu bölgesine yönelik de dış politikasını aktifleştirmiştir. Putin'in iktidarı döneminde "Moskova eski müttefikleriyle siyasi bağları yeniden kurdu; Suriye gibi İsrail'le de canlı bir diyalog sürecine girdi; Türkiye'yi bölgede anahtar (stratejik) bir ülke olarak grömeye devam etti ve en karmaşık ilişkisi olan İran ile de ilişkileri sürdürmeye devam etti."<sup>130</sup>

Yeni dönemde Rusya'nın Ortadoğu ülkeleriyle askeri işbirliğinin temel stratejileri şu şekildedir:<sup>131</sup>

-Eski Sovyet ekipmanlarının modernizasyonu ve mühimmatın yükseltilmesi, onarımı ve modernizasyonu hakkında teknik işbirliğinin geliştirilmesi.

---

<sup>129</sup> a.g.e. s.4

<sup>130</sup> Dmitri Trenin, "Russia's Policy in the Middle East: Prospects for Consensus and Conflict with the United States", A Century Foundation Report, Headquarters: 41 East 70th Street, Washington, D.C. 20005, s.3.

<sup>131</sup> "Russia's Military Involvement in the Middle East", MERIA Journal, Volume 05, Number 01 (Mar 2001).



- Rus askeri okullarında ve akademilerin de, Orta Doğu ordularına Rus askeri danışmanları ve eğitim subaylarının yanı sıra Rus yapımı ekipmanı çalıştırmak için eğitim uzmanları yetiştirmek,

-Rusya'nın üçüncü ülkelerdeki ekipmanlarının modernizasyonu için ortak projelerin geliştirilmesi.

-Rus donanımlarının üçüncü ülkelere ihracı için modernleştirilmesi dışında, yukarıdaki stratejilerin tümü Sovyetler Birliği tarafından da takip edilen stratejilere benzerlik göstermektedir

Rusya, Putin'in iktidara gelmesi ile tekrar Ortadoğu bölgesine ve Suriye ile ilişkilerine ağırlık vermiştir.10 Haziran 2000 yılında Hafız Esad'ın ölmesi nedeniyle yerine oğlu Beşar Esad geçmesi Suriye-Rusya ilişkilerinde yeni bir dönem başlamıştır.

Rusya 2011 yılında tüm Ortadoğu coğrafyasını etkileyen Arap Baharı sürecinde temkinli hareket etmiştir.<sup>132</sup> Rusya, Arap Baharının Ortadoğu bölgesinde önemli ilişkileri bulunan Suriye ve Libya'ya yansıması sonucunda daha aktif politika izlemeye başlamıştır. Rusya'nın Arap Baharı sürecinde Ortadoğu da birçok ülkeye yansıyan halk hareketlenmesinde tek bir politika izlemediği görülür. Rusya'nın özellikle bu tutumunda ekonomik ve siyasi çıkarları her zaman belirleyici olmuştur.

Rusya, Sovyet döneminde kendisi ile yakın ilişki içindeki devletlere Batılı güçlerin düzenlediği operasyonların bir benzerinin Suriye'ye de olmasını istememektedir. Bu nedenle bu ülkeye mümkün olan en fazla

---

<sup>132</sup> Ilya Bourtman, "Putin And Russia's Middle Eastern Policy", Middle East Review of International Affairs, Vol. 10, No. 2 (June 2006) s.5.

desteği vermekte ve buna uygun bir diplomasi sergilemektedir<sup>133</sup> . 2011 yılında Mısır ve Libya'da siyasi iktidarları değiştiren halk ayaklanmaları Rusya'nın bölgesel ilişkilerini alt üst etmiş ve Suriye'yi bölgedeki son müttefiki ve ana müşterisi haline getirmiştir<sup>134</sup> . Suriye'de rejimin tahminleri alt üst eden direnişi sadece Beşar Esad'ın elini güçlendirmemiş aynı zamanda Rusya'nın da konumunu kuvvetlendirmiştir<sup>135</sup>. Suriye rejiminin direnişi ve Rusya'nın desteği bölge ülkelerinin olduğu kadar ABD ve AB ülkelerinin de politikalarını değiştirmesine neden olmuştur. Rusya'nın uyguladığı politikalar sonucunda Suriye üzerindeki baskının artması ve silahlı güç kullanımına dönüşmesini engellemesi, Rusya'nın hem Suriye özelinde hem de Ortadoğu ve İran'da gücünü göstermesine imkan vermiştir.

### 3. Rusya'nın Suriye Politikasında Öncelikleri ve Suriye'ye Desteğinin Nedenleri

Rusya, Suriye sorununa ilişkin önceliklerini siyasi, ekonomik, jeopolitik,askeri ve uluslararası güç dengeleri çerçevesinde belirlemiştir. Suriye, Rusya için ülke ve deniz aşırı olarak etki ve çıkar sahası içinde bulunmaktadır<sup>136</sup>. Rusya için Suriye, müttefik olduğu kadar kendisi için askeri ve kültürel planda da stratejik bir konumda bulunması nedeniyle de önem arz etmekteydi.

---

<sup>133</sup> Hakan Aksay, Suriye krizinde Rusya'yı anlamak, 24.05.2013, <http://t24.com.tr/yazi/suriye-krizinde-rusyayi-anlamak/6753> (25.12.2013)

<sup>134</sup> 9 Lisa Romeo, Syrie et Russie : historique des relations de 1946 à 2012, Lez Clés du Moyen-Orient, 16.02.2012

<sup>135</sup> Barış Doster, Suriye'deki İstikrarsızlık ve Ülkelerin Değişen Siyasetleri, Ortadoğu Analiz, Temmuz 2013, Cilt.5, Sayı. 55 s.34. (33-40)

<sup>136</sup> Bülend Aydın Ertekin, Neo-Rusya'nın Akdeniz Rüyası:Neo-Rusya'nın Suriye Arap Baharı'ndaki Rolü, Bilge Strateji, Cilt.4, Sayı.7, Güz 2012

### 3.2.1.Askeri

Soğuk Savaş döneminde SSCB, sonrasında da Rusya ile güçlü ilişkileri olan Suriye, Rusya'nın Akdeniz'deki tek üssü olan Tartus limanı nedeniyle stratejik önem taşımaktadır. Bu liman, Suriye'yi, Rusya'nın Ortadoğu'ya açılan bir kapısı durumuna getirmektedir<sup>137</sup>. 2017 yılında kiralama sözleşmesi bitecek olan Ukrayna'nın Sivastopol limanına alternatif olarak Tartus'u gören Rusya, bu limanı askeri bir üs olmasının yanı sıra ticaret limanı haline getirmeyi de amaçlamaktadır. Bu bağlamda, Suriye, Rusya'ya verdiği askeri üs ve imzaladığı ikili askeri anlaşmalar ile lojistik destek veren bir ülke konumundadır.

Ekono-askeri çıkarlar açısından,Suriye rejiminin düşmesi aynı zamanda Moskova için büyük ekonomik kayıplar anlamına da gelecektir. 2006-2010 yılları arasındaki dönemde Rusya, Suriye'nin silah ithalatının %48'ini karşılamıştır <sup>138</sup>. 2010 yılında Rusya'nın toplam silah satışının 10,4 milyar dolar olduğu 15 göz önüne alınacak olursa 2010 yılında Suriye'ye satılan 529 milyon Euro tutarında silah ticaretinin toplam silah ihracatı içindeki yerinin önemi de daha iyi anlaşılabilir. İki ülke arasındaki askeri ticareti artıran bir başka gelişme de silah anlaşmasıdır. Bu anlaşma 2012 yılında imzalanmış ve Rusya Suriye'ye 550 milyon dolar tutarında 36 adet LAK-130 uçağının satışı gerçekleşmiştir<sup>139</sup>. Suriye açısından silah

---

<sup>137</sup> Taşkın Deniz, Suriye'nin Durumu, ABD-Rusya ve Türkiye'nin Tutumu, Marmara Coğrafya Dergisi, Sayı.27., Ocak 2013, s.314-332

<sup>138</sup> Pieter D. Wezeman, Arms Transfers to Syria, SIPRI YEARBOOK 2013, Armaments, Disarmament and International Security

<sup>139</sup> 5 [http://www.lemonde.fr/proche-orient/article/2012/06/15/syrie-les-exportations-d-armes-russes-inquietent\\_1719341\\_3218.html](http://www.lemonde.fr/proche-orient/article/2012/06/15/syrie-les-exportations-d-armes-russes-inquietent_1719341_3218.html) Erişim tarihi: 20.12.2016

ihtiyacının büyük bir kısmını Rusya kaynaklı silahlarla oluşturmuş olması askeri açıdan bu ülkeye bağımlı olmasına neden olmuştur.

### 3.2.2. Ekonomik

2010 yılında iki ülke arasında iletişim, havacılık, turizm, teknoloji, enerji ve çevre alanlarında ekonomik işbirliği yapılan anlaşmalarla genişletilmiştir. Kasım 2009'da Enerji cephesinde Rus Sroytransgaz şirketi Sovyet döneminden beri en iddialı projelerden biri olan ve Suriye elektrik endüstrisindeki gaz ihtiyacının yaklaşık yarısını karşılama kapasitesine sahip bir gaz işleme tesisinin inşaatına başladı<sup>140</sup>. Suriye için, Rusların enerji coğrafyası boyutunda da çok önemli bir pozisyonu vardır.

### 3.2.3. Jeo-Stratejik

Ortadoğu'da politikaları başarısızlığa uğrayacak bir ABD'nin güç kaybına uğrayacağını düşünen Rusya, yeniden güç kazanmak ve uluslararası platformlarda "Rusya olmadan Suriye sorunu çözülemez" düşüncesini kabul ettirmek istemektedir<sup>141</sup>. Yine bu noktada, ABD'nin Ortadoğu'daki varlık ve nüfuzunu azaltmasına paralel, Rusya'nın bölge ülkeleriyle imzaladığı yeni askeri anlaşmalar<sup>142</sup> ile ortaya çıkan jeopolitik boşluğu doldurmak isteyen aktörler arasında en önde geldiği

---

<sup>140</sup> <http://www.sroytransgaz.com/press-center/news/2011/11/09> Erişim tarihi: 28.12.2016

<sup>141</sup> Taşkın Deniz, a.g.e.

<sup>142</sup> Irak'a Silah Satışında Rusya İkinci Sırada,  
[http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2012/10/121009\\_russia\\_iraq\\_arms.shtml](http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2012/10/121009_russia_iraq_arms.shtml) Erişim tarihi:28.12.2016

görülmektedir<sup>143</sup> Bu yaklaşımı ile Suriye üzerinde Soğuk Savaş döneminden kalan alıçkanlıkla hamilik rolü oynamaya çalışmaktadır. Rusya bu politikasını Suriye rejimi ile rasyonel bir çıkar ilişkisi içinde yürütmektedir. Bunun yanı sıra Rusya'nın bu adımı ABD ve Batılı ülkelerle bir restleşmesi olarak da tanımlanabilir.<sup>144</sup> Ayrıca kapitalist dünyanın bir parçası olarak uluslararası system de etkin olmak isteyen Rusya, Putin'in 2007'de 43. Münih Güvenlik Konferansında dile getirdiği "Yeni Dünya Düzeni"nin tek kutuplu olmasının kabul edilemez olduğunu belirttiği deklarasyonu<sup>145</sup> ile uygulayacağı reel politika konseptini Suriye üzerinden gerçekleştirmektedir.

Rusya, Suriye'de dışarıdan müdahaleye tamamen karşı çıkmaktadır. Sorunu, bölgesel bir kriz düzeyinden deyerlendirmiş ve ülkelerin egemenlik haklarının zarar görmemesi ilkesi ile uluslararası düzenin nasıl olması gerektiğine yönelik söylem geliştirmiştir. Rusya, kimyasal silahların imhası konusunda ABD'yi ikna ederek krizin göreceli olarak çözümü yoluna girmesini sağlamakla elde ettiği itibarını sürecin ilerleyişini artırmaktadır.<sup>146</sup>

ABD'nin Ortadoğu'ya yerleşmesinden rahatsızlık duyan Rusya, Suriye'den sonra sıranın İran'a geleceğini, İran'ın da ABD ve AB çıkarları doğrultusunda dönüştürülmesinden endişe etmektedir. ABD'nin önceliğinin Asya-Pasifik bölgesine kayması Rusya'ya , ABD'yi Suriye vasıtasıyla engelleyebileceğini düşündürmektedir. Zira çevreleme politikasının

---

<sup>143</sup> Kerim Has, Erdoğan'ın Rusya Ziyareti: Türk-Rus Yakınlaşması ve Bölgesel Boyutları, Usak Analiz, Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu, Analiz No:25, Kasım 2013

<sup>144</sup> Bülend Aydın Ertekin, a. g.e

<sup>145</sup> <http://www.diplomatikgozlem.com/TR/belge/1-4904/putinin-43-munih-guvenlik-konferansi-konusmasi.html>, Erişim tarihi:28.12.2016

<sup>146</sup> Kerim Has, a.g.e.

gerçekleşmesi ancak Spykman'ın Rimland teorisine göre kenar kuşak bölgeye hakim olunması ile gerçekleşebilir<sup>147</sup>. Rusya stratejik alanda geçmişin aksine yeni bir yapılanma içerisine girmiş, jeopolitik güvenlik kavramını öne çıkarmaya başlamıştır. Bu çerçevede de bölgesel ilişkilerini, askeri ve ekonomik bağıntılarını gözden geçirmektedir<sup>148</sup>.

### 3.2.4. Jeopolitik

Uluslararası düzeyde Suriye rejimine bariz bir destek veren Rusya, Suriye'ye yönelik bir askeri müdahaleye açık bir şekilde karşı çıkmaktadır. 21 Eylül 2011 tarihinde Rusya Dışişleri Bakanı Lavrof, Şam'a yönelik bir ambargoya karşı olduklarını ifade etmiş ve Rusya'nın, Libya senaryosunun Şam üzerinde tekrarlanmasını istemediğini belirtmiştir<sup>149</sup>. Rusya Ortadoğu'da asıl mücadeleyi istikrar alanında vermektedir. Bölgede yayılacak istikrarsızlık ortamı İslami bir genişlemeyi beraberinde getirebilir. Rusya, Kafkasya'dan yayılacak Panislamcı cephenin oluşumundan da jeopolitik olarak endişelenmektedir. Afganistan'da ve Çeçenistan'da yaşadığı tecrübelerden sonra Rusya, Sünni güçlerin kendisine karşı harekete geçmesinden endişe etmektedir. Bu bağlamda Esad rejiminin reformu Rusya için gerçek bir sorun teşkil edecektir. Rusya Suriye'deki krizi uluslararası güvenliği tehdit edici boyutta görmemektedir.<sup>150</sup> Uluslararası

---

<sup>147</sup> Smail Hakkı İşcan, Uluslararası İlişkilerde Klasik Jeopolitik Teoriler ve Çağdaş Yansımaları, Uluslararası İlişkiler, Cilt 1, Sayı 2 (Yaz 2004), s. 47-79

<sup>148</sup> Senem Öztürk, Jeopolitiğin Rusya Federasyonu'na Etkilerinin Kuzey Kafkasya-Gürcistan-Güney Osetya Çerçevesinde incelenmesi, Güvenlik Stratejileri, Yıl:9, Sayı:17

<sup>149</sup> <http://turkish.trib.ir/haberler/dis-haberler/item/250480-rusyadan-suriyeye-ambargo-muhalefeti> Erişim tarihi: 28.12.2016

<sup>150</sup> Senem Öztürk, Jeopolitiğin Rusya Federasyonu'na Etkilerinin Kuzey Kafkasya-Gürcistan-Güney Osetya Çerçevesinde incelenmesi, Güvenlik Stratejileri, Yıl:9, Sayı:17

güvenlik tehdidi algısıyla yapılacak Batılı bir müdahalenin emperyalist bir müdahale olacağını düşünen Rusya, Suriye yönetimiyle arasındaki iyi ilişkileri bozabilecek riskler almak istememektedir.

### **3.2.5. İç Siyaset**

İç politik yaklaşımlar Rusya'nın Şam yönetimine destek vermesine neden olmaktadır. Moskova, Suriye'deki isyanı bir iç sorun olarak değerlendirmektedir.Çünkü kendi ülkesinde de benzer sorunlar uzun bir süredir devam etmektedir. Kafkasya'daki istikrarsız ortam buna örnek olarak olabilir. Bu anlamda Suriye'de gerçekleşebilecek bir çözülmenin kendisi için de benzer etkiler yaratacağından endişelenmektedir. Ayrıca, kendi içinde benzer sorunları baskımlarken başka bir ülkedeki muhalefeti desteklemesi kendi politikaları ile çelişmesine neden olacaktır.<sup>151</sup>

### **3.2.6. Din**

Dini bağlamda da, Hristiyanların savunulması çerçevesinde iki ülke arasında kuvvetli bir ilişki vardır. Suriye'deki 2 milyon civarında Hristiyan Ortodoks mezhebine dahildir ve Moskova Ortodoks Kilisesi ile sıkı bağları vardır. Rusya, Osmanlı döneminde Fransa'nın oynadığı Hristiyanların hamisi rolünün benzerini Suriye'de Ortodokslara yönelik olarak oynamak istemektedir.<sup>30</sup> Rus dışişleri bakanlığı tarafından yapılan bir açıklamada, 50 bin civarında Hristiyan Suriyelinin, bu ülkedeki şiddete karşı korunmak

---

<sup>151</sup> Muzaffer Ercan Yılmaz, Suriye: Süreklilik ve Değişimin Çatışması, Ortadoğu Analiz, Cilt:3, Sayı:30, Haziran 2011

amacıyla Rus uyruğuna geçmek istedikleri ifade edilmiştir<sup>152</sup>. Söz konusu açıklamada Rusya, diplomatik kanallarla kendilerine ulaştırılan bir mektuptan bahsetmiştir. Söz konusu mektupta bölgede yaşayan Hristiyanların Batı'nın desteklediği teröristlerin kendilerinin varlığına son vermek amacını güttüklerini, Rusya'nın Suriye'yi, Suriye halkını ve toprak bütünlüğünü koruyan politikalar izlediğini, bölge halkının çıkarlarını Rusya'dan iyi koruyabilecek kimsenin bulunmadığını ifade ettiklerini belirtmiştir. Ayrıca, 25 Kasım 2013 tarihinde Rusya Devlet Başkanı Putin ile Papa François'nın görüşmelerin de Rusya'nın bu ülkedeki Hristiyanların durumunu Suriye politikasına aldığını göstermektedir<sup>153</sup>. Bu buluşmada Moskova Patrikhanesinin adı geçmese de Katolik ve Ortodoks kiliselerinin bu bağlamda yakınlaştıkları değerlendirilmiştir. Bu yakınlaşmada, Sovyet döneminde kilisenin zayıflamasıyla bölgedeki Hristiyan toplulukların Vatikan'ın ve dolayısıyla batının etki alanında kalmasından rahatsız olan Putin'in bu durumu değiştirme planları da yer almaktadır. İlgi çekici bir nokta da Putin'in 2012'deki başkanlık seçimlerinde Hristiyanların korunması hususunu seçim kampanyasına almasıdır<sup>154</sup>.

Rusya'nın Esad rejimine hem sözlü hem de silah anlamında verdiği destek uluslararası çevrede iki kutuplu bir yaklaşım ortaya çıkarmıştır. Aynı zamanda Suriye,2008 yılında baş veren Rusya - Gürcistan savaşında Rusya'ya destek veren ülkelerden biri idi. Bu nedele,Suriye'de olası bir

---

<sup>152</sup> [http://www.lemonde.fr/proche-orient/article/2013/10/16/des-chretiens-de-syrie-demandent-la-nationalite-russe\\_3496754\\_3218.html](http://www.lemonde.fr/proche-orient/article/2013/10/16/des-chretiens-de-syrie-demandent-la-nationalite-russe_3496754_3218.html) Erişim tarihi:29.12.2016

<sup>153</sup> <http://www.rfi.fr/europe/20131125-pape-francois-poutine-syrie-situation-chretiens-orient-eglise-orthodoxe-catholique> Erişim tarihi:28.12.2016

<sup>154</sup> <http://www.lefigaro.fr/international/2012/02/08/01003-20120208ARTFIG00484-vladimir-poutine-trop-occupe-pour-debattre-avec-jirinovski.php> Erişim tarihi:27.12.2016



rejim değişikliği, Rusya'nın Ortadoğu'daki en önemli müttefiklerinden birini kaybetmesi anlamına gelmektedir.

Suriye'de protestoların ilk başladığı günden itibaren Türkiye ve Rusya'nın Suriye yaklaşımı farklı olsa da, iki tarafın başlıca hedefi ülkenin toprak bütünlüğünün korunması ve devlet otoritesinin ülkede yeniden tesis edilmesi olmuştur. Liderlerin “amacın aynı ancak araçların farklı” olduğunu belirtmesi Ankara ve Moskova'nın Suriye konusunda karşılıklı farklılıklarını kabul ettikleri anlamına gelmektedir.

### **3.3.TÜRKİYE-RUSYA'NIN KRİZE YÖNELİK ÇATIşTIğI ALANLAR**

Suriye İç Savaşı'nın başlaması Türkiye Rusya ilişkilerini olumsuz yönde etkiledi . Türkiye kriz esasında muhalifete destek vermektedir. Rusya ise Esad rejimine arka çıkıyordu. Krizin ilk başlarında politik destek verilse de sonradan bu kendisini ekonomik ve askeri boyutlara ulaştırmıştır<sup>155</sup>.

ABD'nin Irak devrimi sonrası Suriye'ye ambargo uygulaması<sup>156</sup> Suriye Rusya ilişkilerinin yakınlaşmasına sebep oldu. Rusya Lazkiye ve Tartus deniz üsleri, 2006'da yeni bir anlaşmayla Suriye'den kiralanmıştır. Rusya askeri üslerinden birisini kaybetme ihtimaline karşılık, yeni bir üs edinmeye girişmiştir. Moskova'nın bu üsleri istemesi, ABD'nin Polonya ve

---

<sup>155</sup> . GRI (2016), “How (and why) Russia and China are supporting Syria's devastated economy” <http://globalriskinsights.com/2016/09/russia-china-syria-devastated-economy/> Erişim tarihi: 31.12.2016

<sup>156</sup> SABAH (2004), “şam'a ekonomik ambargo başladı” <http://arsiv.sabah.com.tr/2004/05/13/dun104.html> Erişim tarihi: 30.05.16

Ukrayna'ya yerleştirmeyi planladığı füze kalkanı projesine bir cevap olarak algılanabilir<sup>157</sup>.

22 Haziran 2012 yılında Türk jetinin Suriye tarafından düşürülmesi,Rusya'nın Suriye politikasında bir değişikliğe neden olmamış,Rusya Suriye'nin yanında bir tavır sergilemiştir.

Rusya'nın Esat rejimine verdiği desteğe yanıt olarak Türkiye de muhalif güçlere verdiği desteğin artışıdır. 2012 yılında Moskovadan Şam'a giden sivil uçak, Türkiye tarafından inişe zorlanmıştır. Uçakta Rusya'nın Suriye'ye gönderdiği askeri malzemelerin olduğu ihbarı alındığı için inişe zorlandığı açıklandı<sup>158</sup>. Bu olay Türk-Rus İlişkilerinin gerginleşmesine neden olmuştur. Rusya Dışişleri bakanı Sergey Lavrov,olayla ilgili açıklama yaparken,Türkiye'nin Chicago Sözleşmesine dayanarak hareket etdiğini bildirmiştir.Bu açıklama iki ülke arasındaki gerginliği bir anlamda yatırmıştır.

Kasım 2012 yılında Türkiye NATO'dan Suriye sınırında güvenliği artırmak için Patriot füzeleri talep etdi.Rusya buna cevap olarak,Türkiye'nin bölgede tehlikeyi artırmak yerine Suriye'de diyalogun sağlanacağı bir ortam yaradılması için arabuluculuğ etmeği önermiştir.Rusya tarafından yapılan açıklamalar doğrultusunda, iki ülkenin de Suriye ve Patriotlarla ilgili konuda fikir ayrılıkları olsa da nihai amacın aynı olduğunu vurgulamıştır.

---

<sup>157</sup> TAWIL-KURI, M. (2010), “ L’adaptation de la politique de puissance de la Syrie à la lumière de ses rapports avec la Russie”, Etudes Internationales, Vol.41, No.2 : 171-203.

<sup>158</sup> AL JAZEERA (2012b), “F-16'lar Suriye uçağını indirdi” <http://www.aljazeera.com.tr/haber/f-16lar-suriye-ucagini-indirdi> Erişim tarihi: 31.05.16

Türkiye Türkmenler konusunda hassas olduğunu açıklamış fakat Rusya'nın Türkmenleri de hedef aldığını bildirilmiştir. Suriye'de bulunan PYD (Demokratik Birlik Partisi) gibi grupların, Rusya tarafından desteklenmesi de Türkiye tarafında ciddi tepkisine neden olmuştur. Suriye'nin geleceğinin belirlenmesi nedeniyle toplanmasına karar verilen Cenevre Görüşmelerinde, Rusya PYD'nin de görüşmelere çağrılması gerektiğini savunmuştur <sup>159</sup>. Türkiye ise bu görüşe karşı çıkmış ve PYD'nin IŞİD (Irak ve Şam İslam Devleti) gibi bir terör örgütü olduğunu savunmuştur <sup>160</sup>.

### 3.3.1.UÇAK KRİZİ

24 Kasım 2015 tarihinde, Türkiye ile Rusya arasında ikili ilişkileri derinden etkileyen bir kriz yaşandı. SU- 24 tipi bir Rus jeti, Türkiye hava sahasını ihlal ettiği ve uyarılara rağmen devam ettiği gerekçesiyle Türk F-16 jeti tarafından Suriye sınırı yakınlarında düşürüldü. Türk-Rus ilişkileri uçak krizi sonrası daha da gerginleşti. Rus savaş uçağının NATO üzv bir ülke tarafında düşürülmesi NATO açısından da önemli bir konu olmuştur. Türkiye, hava sahasının ihlal edilmesi sonucu ve uyarılardan sonra uçağı düşürdüğünü açıklamıştır. Rusya ise ‘‘sırtımızdan bıçaklandık’’ şeklinde bir açıklamada bulunmuştur. Türkiye uçağın milliyetinin bilinmeden vurulduğunu ve Rus uçağı olduğu anlaşılsaydı farklı bir tavır sergileyeceyi açıklamasında bulundu <sup>161</sup>. Fakat Rusya Türkiye'nin uçağın

---

<sup>159</sup> YENİÇAĞ (2016), ‘‘Rusya, PYD için BM'ye Çağrı Yaptı’’ <http://www.yenicaggazetesi.com.tr/rus-ya-pyd-icin-bmye-cagri-yapti-133086h.htm> Erişim tarihi: 31.05.2016

<sup>160</sup> TÜRKİYE CUMHURİYETİ DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI (2016), ‘‘Türkiye-Rusya Ekonomik Ve Ticari İlişkileri’’ [http://moskova.be.mfa.gov.tr/ShowInfo\\_Notes.aspx?ID=219659](http://moskova.be.mfa.gov.tr/ShowInfo_Notes.aspx?ID=219659) Erişim tarihi: 22.05.2016

<sup>161</sup> BBC (2015c), ‘‘Erdoğan: Rus uçağı olduğunu bilseydik farklı davranırdık’’ [http://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/11/151126\\_erdogan\\_rusya\\_suriye](http://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/11/151126_erdogan_rusya_suriye) Erişim tarihi: 31.05.16

milliyetini bilmeme ihtimalinin olmadığı karşılığını verdi <sup>162</sup>. İlerleyen zamanlarda Rusya “’özür diplomasisi” beklentisi içine girdi ve Rusya’nın düşürülen uçağı için özür ve tazminat talebi, Türkiye tarafından meşru hak kullanıldığı gerekçesiyle reddedildi. Ancak daha sonra diplomatik bir mektup ile özür dilendi<sup>163</sup>.

Rusya, Uçak Krizi sonrası Türkiye’ye ekonomik ve ticari yaptırımların uygulanması kararı vermiştir. Rusya, bölgedeki füze savunma sistemlerini kuvvetlendirme çalışmaları başlatmış ve Rus askeri kuvvetleri ile Türk Silahlı Kuvvetleri arasındaki tüm ilişkiler askıya alınmıştır.<sup>164</sup> Türkiye’nin desteklediği Suriye’deki muhalif gruplara, Rusya’nın hava saldırıları yoğunlaştırılmıştır<sup>165</sup>.

Aynı zamanda uçak krizi iki ülke arasındaki ticari ilişkileri de önemli boyutta etkilemiştir. Rusya Türkiye’ye karşı sert yaptırımlar uygulama yoluna gitmiştir. Türkiyede üretilen belirli ürünlerin Rusya’ya ihracatı sıkı kontrole tabi tutulmuş, Türkiye merkezli firmaların Rusya’daki faaliyetleri kısıtlanmıştır. Türkiye’nin Rusya’ya olan giyim ve gıda ürünleri, inşaat malzemeleri ihracatı önemli bir yer tutmaktadır. Fakat iki ülke arasında uçak krizi, her iki taraf için de ciddi zarar anlamına gelmiştir. Karşılıklı ekonomik çıkarlar iki ülke arasındaki ilişkilerde, kriz öncesine dönülmesini gerektirdiğini ortaya koymaktadır.

---

<sup>162</sup> ZETE(2015), “Türkiye’nin, uçağın Rus jeti olduğunu bilmemesi mümkün değil” <https://zete.com/turkiyeninucagin-rus-jeti-oldugunu-bilmemesimumkun-degil/> Erişim tarihi: 30.11.2016

<sup>163</sup> BBC (2016d), “Kremlin: Erdoğan özür diledi” [http://www.bbc.com/turkce/haberler/2016/06/160624\\_erdogan\\_rusya](http://www.bbc.com/turkce/haberler/2016/06/160624_erdogan_rusya) Erişim tarihi: 01.01.2017

<sup>164</sup> NTV (2015), “Rusya S-400 füzelerini Suriye’ye konuşlandırdı” <http://www.ntv.com.tr/dunya/rusya-s-400-fuzelerini-suriyeyekonulandirdi,q4xvFUui7E2LAwVB1b CDgQ> Erişim tarihi: 01.06.2016

<sup>165</sup> TGRT (2016), “Hulusi Akar:Rusya ılımlı muhalifleri vuruyor” <http://www.tgrthaber.com.tr/fotogaleri/hulusi-akar-rusya-ilmli-muhalliflerivuruyor-6832> Erişim tarihi: 01.01.2017

Diğer bir yaptırım sahası ise Türkiye için önem arz eden turizm olmuştur. Turizm sektörü Türkiye açısından önemli bir gelir kalemidir. Ülkeye ciddi miktarda Rus turisti gelmektedir. Rusya, Türkiye'nin Rus turistler için güvenli olmadığı uyarısını yapmış ve turizm şirketleri Türkiye tatil paketlerini iptal etmiştir <sup>166</sup>.

Kriz dönemlerinde devletlerarası ilişkilerin bozulması halkların da aralarındaki etkileşimi etkiler. Rusya'da halk arasında yapılan bir anketin sonucuna göre Türkiye'yi dost olmayan ülkeler arasında görme eğiliminde ciddi bir artış görülmektedir<sup>167</sup>. İki ülke arasındaki ilişkilerin önemli derecede zarar gördüğünü halktan yansıyan geri dönüşler doğrulamak mümkündür. Bu da Uçak Krizi'nin doğurduğu en ciddi sonuçlarından biridir.

---

<sup>166</sup> BBC (2015e), "Rusya Devlet Başkanı Putin, Türkiye'ye yönelik ekonomik yaptırımları imzaladı" [http://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/11/151128\\_rusya\\_turkiye\\_yaptiriml](http://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/11/151128_rusya_turkiye_yaptiriml) ar Erişim tarihi: 01.06.2016

<sup>167</sup> AB HABER(2016), "Rusya'dan Türkiye'ye karşı Güney Akım doğalgaz hamlesi!" <http://www.abhaber.com/rusyadan-turkiyeye-karsi-guney-akimdogalgaz-hamlesi/> Erişim tarihi: 01.06.2016

## SONUÇ

Türk – Rus ilişkileri, hem ikili ilişkiler, hem de bölgesel ve küresel güvenlik açısından oldukça önemli bir yapıya sahiptir. Rusya, Türkiye'nin 2003'ten beri Rusya lehine ortaya koyduğu tavırları, özellikle Ukrayna krizi nedeniyle Rusya'ya karşı uygulanan yaptırımlara katılmayıp, Türk Akımı ve Akkuyu Santrali gibi ciddi projelerde Rusya ile işbirliğine gittiğini ikili ilişkiler açısından önem arzetmektedir. Dış politikadaki görüş farklılıkları, ülkeler arasındaki işbirliğinin önüne geçememiştir.

Fakat Suriye'de Esad rejimi Türkiye ve Rusya'yı karşı karşıya getirmiştir. Rusya için Suriye Ortadoğu'ya açılan bir kapı rolünü oynamaktadır ve Esad rejiminin varlığı da bu politikasının devamı için önemlidir. Arap Baharı öncesinde Türkiye ile yakın ilişkileri olan Esad rejiminin bu süreçte antidemokratik eylemleri Türkiye ile olumlu ilişkilerinin kötüleşmesine neden olmuştur. Türkiye için Suriye'de yaşanan gelişmeler hem sınır güvenliği hem de mülteci sorunu nedeniyle oldukça önemlidir. Rusya Suriye'de Beşar Esad'lı bir geçişin olmasında ısrarcı olurken Türkiye'nin bu geçiş sürecinde Esad'ın muhatap alınabileceğini açıklaması ve Moskova Deklarasyonun imzalanması bölgede barış sürecinin tesis edilmesi hususunda çok önemli bir adım olmuştur. Uçak krizinin ardından hem Türkiye hem de Rusya'nın, normalleşmeye başlayan ilişkileri Esad rejimi nedeniyle gerilmesine izin vermemeye dikkat etmektedir. Bunun yanı sıra Türkiye ve Rusya'nın Suriye konusunda uzlaşmaya varması hem iki ülke arasındaki stratejik ortaklığın devamı açısından hem de Suriye'deki iç savaşın çözülmesi açısından önemlidir.

Rusya, Ortadoğu'daki yegane askeri üslerini kaybetmek istemiyorsa, Türkiye de sınıra sahip olduğu bu ülkede ulusal güvenliğine tehdit oluşturacak gelişimlere karşı duyarlı davranmaktadır. Bunların bilincinde iki ülkenin gerekirse karşılıklı bazı teminat ve tavizlerle birbirlerinin çıkarlarına saygılı şekilde bir uzlaşmaya varmaları bölgesel ve küresel açısından önemlidir.

Türk-Rus İlişkilerinin genel olarak rekabetçi yapıya sahip olmuştur. Fakat ekonomik ilişkiler ikili ilişkilerde rekabetin önüne geçmiştir.Suriyede başlayan kriz iki ülke arasındaki ilişkileri de etkilemiştir.Krize yönelik iki ülkenin de farklı politika izlemesi ilişkilerdeki fikir ayrılıklarını artırmıştır.Aynı zamanda 2015'in kasım ayında Suriye'de sınır ihlali yapan bir Rus uçağının Türk jeti tarafından düşürülmesi ilişkileri kırılgan noktasına gelmiştir. İlişkilerde barış dönemi ise ekonomik ve enerji işbirliği çerçevesinde gerçekleşmiştir.

Fakat ülkeler arasındaki stratejik ortaklığın önünde ciddi engeller bulunmaktadır. Rusya ve Türkiye'nin takip ettiği dış politika Kafkasya ve Orta Doğu'nu ciddi şekilde etkilemektedir.Bu nedenle de iki ülkenin de siyasi bir işbirliği içinde olması söz konusu değildir.İkili ilişkilerin en iyi olduğu alan ekonomik, ticari ve enerji alanlardaki işbirlikleridir. Ekonomik ilişkile kuvvetlenmesi karşılıklı bağımlılığı artıracaktır.Bağımlılığın artması sonucu siyasi alanlardaki anlaşmazlıklar minimuma indirilecektir.

Rusya takip ettiği genel politika itibariyle, komşuları ile iyi ilişkiler içinde olabilmeyi amaçlamaktadır.Aynı zamanda Rusya'nın son dönem takip ettiği değişimci politika, komşu ülkelerde tehdit algısı yaratmaktadır.

Türk-Rus İlişkilerini realist çerçivede değerlendirdirsek ilişkilerin sürekli iyi ilişkiler içinde olamayacağı dikkate alınmalıdır.

İki ülkeni bir birinden uzaklaştıran faktörler ise ilişkilerin kuruluşu gereği ortaya çıkmıştır. Yakın coğrafyalarında ülkelerin çıkar çatışmasına girmesine neden olmaktadır. Bu da ilişkilerin seyrini ciddi ölçekte etkilemektedir. İki ülke yakın politik ilişkileinde sorunlu alanlar daha çok bulunmaktadır. Bu yüzden de ikili ilişkiler ekonomik, ticari ve enerji alanları üzerindeki işbirliği üzerinden yürütülmektedir.



## KAYNAKLAR

### *Kitaplar*

AKGÜN, Birol, a.g.m. , s.13, 14

ATATÜRK Şener, “Turkish-Russian Relations after the Cold War (1992-2002)”, Turkish Studies, Cilt: 7, Sayı: 3, s. 340.

BÜYÜKAKINCI Erhan, “Türk–Rus İlişkilerinin Değerlendirilmesi: Güvenlik Sorunsalından Çok Boyutlu Derinliğe Geçiş”, s. 824.

Çelikpala, “1990”lardan Günümüze..., s. 282-283

Çelikpala, a.g.m., s. 280.

ÇEMREK Murat, “Rusya-Türkiye ilişkileri”, Siyaseti, Ekonomisi, Güvenliği, Dış Politikaları ve Stratejik İlişkileriyle: , Ankara, Haziran 2010, s. 96.

ÇEMREK Murat, “Rusya-Türkiye ilişkileri”, Siyaseti, Ekonomisi, Güvenliği, Dış Politikaları ve Stratejik ilişkileriyle: , Ankara, Haziran 2010, s. 96.

İŞYAR Ömer Göksel, “Rusya Federasyonu ile İlişkiler,” Türk Dış Politikası (1919- 2008), ed. Haydar Çakmak (Ankara: Barış Platin Kitap, 2008), 807

KAMALOV, İlyas, Komşuluktan Stratejik işbirliğine: Türk-Rus İlişkileri, ORSAM, Rapor No: 18, Mayıs 2016

KOLOBOV, O. A., KORNGLOV, A. A., ÖZBAY Fatih, Çağdaş Türk-Rus ilişkileri: Sorunlar ve i.birliği Alanları (1992-2005), TASAM Yayınları, İstanbul, 2006

KINIKLIOĞLU Suat, “Türk-Rus ilişkilerinin Anatomisi”, Avrasya Dosyası, Türk Dünyası- Çin, Sayı 1, 2006, s. 101.

ÖZTÜRK Osman Metin, Rusya Federasyonu Askerî Doktrini, Ankara, ASAM, 2000; Cengiz Erişen, “Rusya Federasyonu’nda Ulusal Güvenlik Yaklaşımı ve Askerî Doktrinler”, Erhan Büyükkakıncı (der.), Değişen Dünyada Rusya ve Ukrayna, Ankara, Phoenix, 2004, ss. 165–194.

ULUTAŞ, Ufuk; BÖLME, , s. 50

ULUTAŞ, Ufuk; BÖLME, , s.126

ULUTAŞ, Ufuk; BÖLME, . , s.13- 14

ULUTAŞ, Ufuk; BÖLME, Selin M., a.g.m. , s. 50, 51

YEREMEYEV, D. Y., Turtsiya Na Rubeje XX i XXI Vekov (1991-2007).  
Moskva, Gumanitariy, 2007

### ***Mekaleler***

AKGÜN, Birol, ABD'nin Suriye Politikası, Suriye Krizinde Bölgesel ve  
Küresel Aktörler, SDE Analiz, s.12, 13

Andrey Kortunov, USAK-IOS “Turkey-Russia Relations” Çalıştayı, 19  
Şubat 2013

BAKAER, Ali Hussein, Hizbullah'ın Suriye'deki Askeri Operasyonları ve  
Olası Yansımaları, USAK Analiz, s.22, 23

Bilal Karabulut, “Karadeniz'den Ortadoğu'ya Uzanan Bir Dış Politika:  
Geçmişten Günümüze Suriye-Rusya İlişkileri”, Karadeniz Araştırmaları,  
Sayı.15, Güz 2007, s.68 (67-88)

BOURTMAN Ilya, ‘‘Putin And Russia's Middle Eastern Policy’’, Middle  
East Review of International Affairs, Vol. 10, No. 2 (June 2006) s.5

.

BÜYÜKAKINCI, Erhan (2004). “Soğuk Savaş Sonrasında Türkiye-Rusya İlişkileri”. Faruk Sönmezoğlu (der.), Türk Dış Politikası Analizi, 3. Baskı, İstanbul: Der Yayınları. Erişim tarihi:15.06.2016

CAN Acun ve Ömer Özkızıllık, “Aleppo’s fall and the Role of Russian, Iranian, and YPG forces”, New Turkey, 14 Aralık 2016

CAN Acun, Irak’ta İsyanın Haritası: Silahlı Gruplar, SETA Perspektif, sayı: 55, 27 Haziran 2014.

CEFERSOY Nazim,Türkiye-Rusya Federasyonu Avrasya Stratejik Diyalog Toplantısı, 20-22 Ocak 2003, Ankara, der. (Ankara: Avrasya-Bir Vakfı, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi, 2003), 45

Chernishev Calls for Mutual Confidence Between Turkey & Russia: ‘Neither Side Should Play Ethnic Cards’”, TDN, 17 Mart 1994.

DENİZ Taşkın, Suriye’nin Durumu, ABD-Rusya ve Türkiye’nin Tutumu, Marmara Coğrafya Dergisi, Sayı.27., Ocak 2013, s.314-332

DOSTER Barış, Suriye’deki İstikrarsızlık ve Ülkelerin Değişen Siyasetleri, Ortadoğu Analiz, Temmuz 2013, Cilt.5, Sayı. 55 s.34. (33-40)

Erdoğan, M. Murat, “AB’nin Suriye Politikası”, Suriye Krizi’nde Bölgesel ve Küresel Aktörler (içinde), (Ed.) Birol Akgün, SDE Analiz

ERTEKİN Bülend Aydın, Neo-Rusya'nın Akdeniz Rüyası:Neo-Rusya'nın Suriye Arap Baharı'ndaki Rolü, Bilge Strateji, Cilt.4, Sayı.7, Güz 2012  
Frédéric Pichon, La Syrie, quel enjeu pour la Russie au Moyen-Orient?, Politique Etrangere, Sayı.1, 2013, s.2

HAS Kerim, Erdoğan'ın Rusya Ziyareti: Türk-Rus Yakınlaşması ve Bölgesel Boyutları, Usak Analiz, Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu, Analiz No:25, Kasım 2013

İLTER Turan, USAK-İOS "Turkey-Russia Relations" Çalıştayı, 19 Şubat 2013

İŞCAN İsmail Hakkı , Uluslararası İlişkilerde Klasik Jeopolitik Teoriler ve Çağdaş Yansımaları, Uluslararası İlişkiler, Cilt 1, Sayı 2 (Yaz 2004), s. 47-79

Kamalov, İlyas. Komşuluktan Stratejik İşbirliğine: Türk-Rus İlişkileri. Rapor No: 18. ORSAM, Mayıs Erişim tarihi:09.11.2016

KOHEN Sami, "Rusya ile Ortaklık", Milliyet, 26.10.2000; Hikmet Bila, "TürkiyeRusya", Cumhuriyet, 25.10.2000

Fikret Bila, "Kasyanov'un Ziyareti", Milliyet, 26.10.2000; Mehmet Ali Birand, "Competition and Cooperation With Russia", Turkish Daily News, 26.10.2000.

Kolobov, Kornilov, Özbay, Çağdaş Türk, 218-254; Fatih Özbay, Ermeni Diasporası ve Türkiye-Rusya İlişkileri, Stratejik Rapor No:5 (İstanbul: TASAM Yayınları, Nisan 2005); Mitat Çelikpala, “Türkiye’de Kafkas Diasporası ve Türk Dış Politikasına Etkileri,” Uluslararası İlişkiler Cilt 2 No 5 (Bahar 2005): 71-108.

Lawson, “BTC Pipeline Completed, Ready to Move New Crude Supplies”, Oil & Gas Journal, Cilt 103, No.24, 2005, s.61–6

N. Pamir, Bakü-Ceyhan Boru Hattı: Orta Asya ve Kafkasya’da Bitmeyen Oyun, Ankara, ASAM, 1999; E. Karagiannis, Energy and Security in the Caucasus, Londra, Routledge Curzon, 2002

LUKYANOV Fyodor, USAK-İOS “Turkey-Russia Relations” Çalıştayı, 19 Şubat 2013.Erişim tarihi:23.04.2016

MOBAYAD Sami, “Syria’s One True Friend-Iran,” Asia Times, 12 Temmuz 2006.

ÖZTÜRK Senem, Jeopolitiğin Rusya Federasyonu’na Etkilerinin Kuzey Kafkasya-Gürcistan-Güney Osetya Çerçevesinde incelenmesi, Güvenlik Stratejileri, Yıl:9, Sayı:17

Pieter D. Wezeman, Arms Transfers to Syria, SIPRI YEARBOOK 2013, Armaments, Disarmament and International Security

Resmî Gazete, 23 Mayıs 1997. Sedat Sertoğlu, “2’nci Rusya Seferi”, Sabah, 18 Aralık 1996; “Turkey and Russia Underline Respect for Territorial Integrity”, TDN, 19 Aralık 1996. Semih İdiz, “Russian Ambassador Kuznetsov: Ties with Turkey Are ‘Stable’ Despite Problems Which Need to be Controlled”, TDN, 13 Aralık 1996.

Sinkaya, Bayram, Ortadoğu Analiz, Cilt: 3, Sayı: 33, s. 40, Eylül 2011, Ankara.

SÖNMEZOĞLU, Faruk (2006). Türk Dış Politikası, İstanbul: Der Yayınları  
Erişim tarihi:04.03.2017

Suriye Krizi’nde Bölgesel ve Küresel Aktörler (Perspektifler, Sorunlar ve Çözüm Önerileri), Stratejik Düşünce Enstitüsü, Analiz Türk Dış Politikasında Suriye Dönüşümü: Güvenliğe Geri Dönüş s: 62.

TANRISEVER O, “Turkey and the Russian Federation”; Yalçın Doğan, “Rusya ile Büyük Flört”, Milliyet, 30 Ağustos 1997.

TANRISEVER Oktay Fırat, USAK-İOS “Turkey-Russia Relations” Çalıştayı, 19 Şubat 2013

TAWIL-KURI, M. (2010), ‘ ‘ L’adaptation de la politique de puissance de la Syrie à la lumière de ses rapports avec la Russie’ ’, Etudes Internationales, Vol.41, No.2 : 171-203.

TRENİN Dmitri, ‘‘Russia’s Policy in the Middle East: Prospects for Consensus and Conflict with the United States’’, A Century Foundation Report, Headquarters: 41 East 70th Street, Washington, D.C. 20005, s.3.

TUNÇER, İdil (1998). ‘‘Rusya Federasyonu’nun Yeni Güvenlik Doktrini: Yakın Çevre ve Türkiye’’, İstanbul: Boyut Yayınları.

ULUTAŞ, Ufuk; BÖLME, Selin M. ,Suriye’de Aktörler: Rejim, Muhalefet, Dini Yapı ve Medya, SETA Kim Kimdir?, s.12

YILMAZ Muzaffer Ercan, Suriye: Süreklilik ve Değişimin Çatışması, Ortadoğu Analiz, Cilt:3, Sayı:30, Haziran 2011

YILMAZ, Muzaffer Ercan (2005). ‘‘UN Peacekeeping in the Post-Cold War Era’’, International Journal on World Peace, 12 (2): 15-18.

### ***İnternet kaynakları***

[http://www.shodb.gov.tr/Kanunlar/kanun\\_den\\_trafi](http://www.shodb.gov.tr/Kanunlar/kanun_den_trafi)

Erişim

tarihi:19.01.2016

<http://www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/5193.htm>. Erişim tarihi:13.02.2016

[http://www.bbc.co.uk/turkish/europe/story/2005/11/051117\\_bluestream\\_pipeline.shtml](http://www.bbc.co.uk/turkish/europe/story/2005/11/051117_bluestream_pipeline.shtml). Erişim tarihi: 18.05.2016



<http://www.stroytransgaz.com/press-center/news/2011/11/09> Erişim tarihi:  
28.12.2016

<http://www.diplomatikgozlem.com/TR/belge/1-4904/putinin-43-munih-guvenlik-konferansi-konusmasi.html>, Erişim tarihi:28.12.2016

<http://turkish.irib.ir/haberler/dis-haberler/item/250480-rusyadan-suriyeye-ambargo-muhalefeti> Erişim tarihi: 28.12.2016

<http://www.ladepeche.fr/article/2012/02/06/1279437-damas-moscou-les-dates-cles-depuis-1980.html> Erişim tarihi:17.12.2016

<http://www.radikal.com.tr/turkiye/hatayda-buyuk-patlama-1120938/> Erişim  
tarihi:01.12.16

<http://www.arem.gov.tr/irak-ve-suriyedeki-gelismelerin-turkiyeye-etkileri>  
Erişim tarihi:02.12.2016

<http://www.sozcu.com.tr/2015/gunun-icinden/turkiyede-gerceklesen-en-kanli-bombali-saldirilar-956497/> Erişim tarihi:02.12.2016

<http://www.arem.gov.tr/irak-ve-suriyedeki-gelismelerin-turkiyeye-etkileri>  
Erişim tarihi:02.12.2016

<http://www.ajansafirat.com/news/dunya/abd-el-nusra-yy-teror-listesine-aldy-yaptyrym-uygulady.htm> Erişim tarihi:24.09.2016

[http://95.6.27.9/worlds\\_index.php?news\\_code=1359624508&year=2013&month=01&day=31](http://95.6.27.9/worlds_index.php?news_code=1359624508&year=2013&month=01&day=31) Erişim tarihi:24.09.2016

<http://www.cnnturk.com/2012/turkiye/06/22/turk.savas.ucagi.suriye.karasul-arinda.dustu/666139.0/index.html> Erişim tarihi:01.12.16

<http://www.hurriyet.com.tr/suriyeye-yine-karsilik-verildi-21633715> Erişim tarihi 01.12.16

<http://www.impr.org.tr/suriyede-silahli-arap-muhalefet-hareketleri-ideolojisi-yapisi-lider-kadrosu-ve-etki-alanlar/#.UqRG29JdXO4;> Erişim tarihi:04.08.2016

<http://www.impr.org.tr/suriyede-silahli-arap-muhalefet-hareketleri-ideolojisi-yapisi-lider-kadrosu-ve-etki-alanlar/#.UqRG29JdXO4;> Erişim tarihi:04.08.2016

<http://www.impr.org.tr/suriyede-silahli-arap-muhalefet-hareketleri-ideolojisi-yapisi-lider-kadrosu-ve-etki-alanlar/#.UqRG29JdXO4;> Erişim tarihi:04.08.2016

[http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2013/12/131203\\_suriye\\_muhalifler.shtml](http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2013/12/131203_suriye_muhalifler.shtml) Erişim tarihi:04.08.2016

<http://www.ntvmsnbc.com/id/25019497/> Erişim tarihi:23.01.2017

<http://www.biyografi.net/kisiayrinti.asp?kisiid=4669>

Erişim

tarihi:12/02/2016

<http://dunya.bugun.com.tr/olaganustu-hal-kaldiriliyor-haberi/148193>

Erişim

tarihi:16.05.2016

<http://dunya.bugun.com.tr/olaganustu-hal-kaldiriliyor-haberi/148193>

Erişim

tarihi:16.05.2016

([http://epdk.gov.tr/documents/dogalgaz/rapor\\_yayin/Dpd\\_Rapor\\_Yayin\\_Sektor\\_Rapo - ru\\_2011\\_YML4K810nps7.pdf](http://epdk.gov.tr/documents/dogalgaz/rapor_yayin/Dpd_Rapor_Yayin_Sektor_Rapo_-_ru_2011_YML4K810nps7.pdf)). Erişim tarihi:16.05.2016

[http://www.turkey.mid.ru/relat\\_2\\_t.html](http://www.turkey.mid.ru/relat_2_t.html). Erişim tarihi:15.05.2017

<http://www.tuik.gov.tr/> Erişim tarihi:18/03/2016

Resmi Gazete, Sayı: 15407, 9 Kasım  
1975, (<http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/15407.pdf>). Erişim  
tarihi:23.01.2016

Resmi Gazete, Sayı: 15407, 9 Kasım  
1975, (<http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/15407.pdf>). Erişim  
tarihi:23.01.2016

Resmi Gazete, Sayı: 20372, 14 Aralık 1989, (<http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/20372.pdf>) Erişim tarihi:23.01.2016

Resmi Gazete, Sayı: 20887, 31 Mayıs 1991, (<http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/20887.pdf>). Erişim tarih:23.01.2016

Energy Information Administration, Russia Report, 2012, (<http://www.eia.gov/countries/analysisbriefs/Russia/russia.pdf>).

Resmi Gazete, Sayı: 18598, 7 Aralık 1984, (<http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/18598.pdf>) Erişim tarihi:23.01.2016

Çalık Enerji ve Rosneft'ten Dev Ortaklık", Sabah, 16 Aralık 2012, ([http://www.sabah.com.tr/Ekonomi/2010/12/16/calik\\_enerji\\_ve\\_rosneftten\\_dev\\_ortaklik\\_calik\\_holding\\_ahmet\\_calik\\_calik\\_enerji](http://www.sabah.com.tr/Ekonomi/2010/12/16/calik_enerji_ve_rosneftten_dev_ortaklik_calik_holding_ahmet_calik_calik_enerji)).

Resmi Gazete, Sayı: 25750, 9 Mart 2005, (<http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/25750.pdf>) Erişim tarihi:23.01.2016

Resmi Gazete, Sayı: 28128, 30 Kasım 2011, (<http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/28128.pdf>) Erişim tarihi:23.01.2016

Resmi Gazete, Sayı: 27759, 14 Kasım 2010,  
(<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2010/11/20101114.htm>). Erişim  
tarihi:25.01.2016

Resmi Gazete, Sayı: 27648, 21 Temmuz 2010,  
(<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2010/07/2010210706.htm>). Erişim  
tarihi:25.01.2016

Resmi Gazete, Sayı: 27721, 6 Ekim 2010,  
(<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2010/10/20101006-6.htm>). Erişim  
tarihi:25.01.2016

Akkuyu Nükleer Güç Santrali Elektrik Üretim A.Ş. Resmi Web Sitesi,  
(<http://www.akkunpp.com/>). Erişim tarihi:25.01.2016

Akkuyu Nükleer Güç Santrali Elektrik Üretim A.Ş. Resmi Web Sitesi,  
(<http://www.akkunpp.com/>). Erişim tarihi:25.01.2016

Interview With Syrian President Bashar al-Assad, Wall Street Journal,  
<http://online.wsj.com/article/SB10001424052748703833204576114712441122894.html>,  
Erişim tarihi: 10.08.2017

Interview With Syrian President Bashar al-Assad, Wall Street Journal,  
<http://online.wsj.com>

com/article/SB10001424052748703833204576114712441122894.html,

Erişim tarihi: 10.08.2017

“Russia Supplying Arms to Syria Under Old Contracts- Lavrov”, Ahram Online, 5 Kasım 2012,

<http://english.ahram.org.eg/NewsContent/2/8/57187/World/Region/Russia-supplyingarms-to-Syria-under-old-contracts.aspx> , Erişim tarihi: 08.06.2017

“‘Shamiah Front’ unites leading Aleppo opposition groups”, The Daily Star, 27 Aralık 2014. <http://www.dailystar.com.lb/News/Middle-East/2014/Dec-27/282343-shamiah-front-unites-leadingaleppo-opposition-groups.ashx> Erişim tarihi: 21.03. 2016

“US-backed Hazm Movement disbands after al Nusrah attack”, Long War Journal, 2 Mart 2015. <http://www.longwarjournal.org/archives/2015/03/us-backed-hazm-movement-disbands-after-alnusrah-attack.php>

Baskı Artırılın Çağrısı, Anadolu Ajansı, <http://www.aa.com.tr/tr/tag/62915---quot-suriyehalkinin-dostlari-quot--toplandi>

Al-Watani Sury Ya-len Heykeliye El-Cedide (Suriye Ulusal Konseyi Yeni Teşkilatını İlan Etti), <http://www.aljazeera.net/news/pages/46fe127f-8c7c-433c-8ac4-46c2a2b5ab66> , Erişim tarihi: 10.11.2016

Top Western-Backed Rebel in Syria Is Forced to Flee, Wall Street Journal, 11 Aralık 2013.

Syria conflict: Rebels seize Turkey, Iraq border posts, BBC, 20 Temmuz 2016 Suriye Türkmen Ordusu Halep'teki Türkmen Komutanları Birleştirmeleri, <http://www.youtube.com/watch?v=ON3zcwQUTEg> , Erişim tarihi: 25.05.2017

Ahrar El-Şam Tugayları , <http://www.ahraralsham.com/?page=pages&id=3> , Erişim tarihi:15.09.2016

Tanklar Hama'ya Girdi, <http://video.cnnturk.com/2011/haber/7/31/tanklar-hamaya-girdi> , Erişim tarihi: 10.10.2015

Emir Katary Şeyh Hamed Le-Kanat CBS Yaktarih İrsal Kuwat El-Arabiye İla Surye (Katar Emiri Şeyh Hamed, CBS Kanalında Arap Gücünün Suriye'ye Gönderilmesini Öneriyor), <http://www.jaridatak.com/ChildPages/Political/elnashra/Ar5324.htm>, Erişim tarihi: 24.02.2016

İran İslam Cumhuriyeti Resmi Devlet Sitesi [www.dolat.ir](http://www.dolat.ir)

İran İslam Cumhuriyeti Resmi Devlet Sitesi [www.dolat.ir](http://www.dolat.ir)

Emir Katary Şeyh Hamed Le-Kanat CBS Yaktarih İrsal Kuwat El-Arabiye İla Surye (Katar Emiri Şeyh Hamed, CBS Kanalında Arap Gücünün Suriye'ye Gönderilmesini Öneriyor),

<http://www.jaridatak.com/ChildPages/Political/el-nashra/Ar5324.htm>,  
Erişim tarihi: 24.02.2016

El-Jamia EL-Arabiye Tadu Le-Muatemar Hiwar Beynel El-Nidam-UL  
Sury wel-Muarada Hilal 15 Yawum (Arap Birliği Suriye Rejimini ve  
Muhalefeti 15 Gün İçerisinde Diyaloga çağırdı),  
<http://www.radiosawa.com/content/article/21379.html> , Erişim tarihi:  
15.03.2018

Suriyeli Muhaliflere 45 Milyon Dolar Yardım,  
<http://www.ntvmsnbc.com/id/25386004/> , Erişim tarihi: 29.09.2016

Fransa Suriye'ye Müdahale şartını Açıkladı", Radikal, 18.11.2011,  
[http://www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=HaberYazdir&ArticleI  
D=1069951](http://www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=HaberYazdir&ArticleID=1069951)

<http://www.dunyabulteni.net/?aType=haber&ArticleID=205440> Erişim  
tarihi:18.05/2016

"Müdahale Pahalı ve Riskli Bırakalım Suriye Bölünsün",  
[http://www.hurriyet.com.tr/ planet/24091795.asp](http://www.hurriyet.com.tr/planet/24091795.asp), Erişim tarihi: 25.07.2016

Suriye-Türkiye İlişkileri, [http://tr.wikipedia.org/wiki/Suriye-  
T%C3%BCrkiye\\_ ili%C5%9Fkileri](http://tr.wikipedia.org/wiki/Suriye-T%C3%BCrkiye_ili%C5%9Fkileri) , Erişim tarihi: 11.08.2016

Türkiye-Suriye YDSİK 1. Toplantısı Ortak Bildirisi, 22-23 Aralık, şam  
[http://www.mfa. gov.tr/turkiye---suriye-ydsik-1\\_-toplantisi-ortak-bildirisi\\_-  
22-23- aralik\\_-sam.tr.mfa](http://www.mfa.gov.tr/turkiye---suriye-ydsik-1_toplantisi-ortak-bildirisi_-22-23-aralik_-sam.tr.mfa) , Erişim tarihi: 11.11.2016



Fatih Özbay, Rusya'nın Suriye Politikası ve Türkiye-Rusya İlişkileri, İstanbul Üniversitesi Avrasya Enstitüsü, [http://avrasya.istanbul.edu.tr/?page\\_id=8008](http://avrasya.istanbul.edu.tr/?page_id=8008) Erişim tarihi :20.12.2016

[http://www.lemonde.fr/proche-orient/article/2012/06/15/syrie-les-exportations-d-armes-russes-inquietent\\_1719341\\_3218.html](http://www.lemonde.fr/proche-orient/article/2012/06/15/syrie-les-exportations-d-armes-russes-inquietent_1719341_3218.html) Erişim tarihi: 20.12.2016

[http://www.lemonde.fr/proche-orient/article/2013/10/16/des-chretiens-de-syrie-demandent-la-nationalite-russe\\_3496754\\_3218.html](http://www.lemonde.fr/proche-orient/article/2013/10/16/des-chretiens-de-syrie-demandent-la-nationalite-russe_3496754_3218.html) Erişim tarihi:29.12.2016

<http://www.rfi.fr/europe/20131125-pape-francois-poutine-syrie-situation-chretiens-orient-eglise-orthodoxe-catholique> Erişim tarihi:28.12.2016

<http://www.lefigaro.fr/international/2012/02/08/01003-20120208ARTFIG00484-vladimir-poutine-trop-occupe-pour-debattre-avec-jirinovski.php> Erişim tarihi:27.12.2016

AL JAZEERA (2012b), ‘‘F-16'lar Suriye uçağını indirdi’’ <http://www.aljazeera.com.tr/haber/f-16lar-suriye-ucagini-indirdi> Erişim tarihi: 31.05.16

AL JAZEERA (2016a), ‘’Putin Dönemi Türk-Rus İlişkileri’’  
<http://www.aljazeera.com.tr/al-jazeeraozel/putin-donemi-turk-rus-iliskileri>  
Erişim tarihi:31.12.2016

BBC (2015c), ‘’Erdoğan: Rus uçağı olduğunu bilseydik farklı davranırdık’’  
[http://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/11/151126\\_erdogan\\_rusya\\_suriye](http://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/11/151126_erdogan_rusya_suriye) Erişim tarihi: 31.05.16

ZETE(2015), ‘’Türkiye’nin, uçağın Rus jeti olduğunu bilmemesi mümkün değil’’  
<https://zete.com/turkiyeninucagin-rus-jeti-oldugunu-bilmemesimumkun-degil/> Erişim tarihi: 30.11.2016

BBC (2016d), ‘’Kremlin: Erdoğan özür diledi’’  
[http://www.bbc.com/turkce/haberler/2016/06/160624\\_erdogan\\_rusya](http://www.bbc.com/turkce/haberler/2016/06/160624_erdogan_rusya)  
Erişim tarihi: 01.01.2017

NTV (2015), ‘’Rusya S-400 füzelerini Suriye'ye konuşlandırdı’’  
<http://www.ntv.com.tr/dunya/rusya-s-400-fuzelerini-suriyeyekonuslandirdi,q4xvFUui7E2LAWVB1bCDgQ> Erişim tarihi: 01.06.2016

TGRT (2016), ‘’Hulusi Akar:Rusya ılımlı muhalifleri vuruyor’’  
<http://www.tgrthaber.com.tr/fotogaleri/hulusi-akar-rusya-ilimli-muhaliflerivuruyor-6832> Erişim tarihi: 01.01.2017

BBC (2015e), ‘‘Rusya Devlet Başkanı Putin, Türkiye'ye yönelik ekonomik yaptırımları imzaladı’’ [http://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/11/151128\\_rusya\\_turkiye\\_yaptiriml](http://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/11/151128_rusya_turkiye_yaptiriml) ar Erişim tarihi: 01.06.2016

MİLLİYET (2016b), ‘‘Rusya'dan küstah açıklama: Karabağ krizinde Türkiye faktörü olabilir’’ <http://www.milliyet.com.tr/rusya-dankustah-aciklamakarabag/dunya/detay/2224194/default.htm> Erişim tarihi: 29.05.2016

TAŞPINAR, S. (2016), ‘‘Üç ayda ne değişti? Rusya'da gündem Türkiye’’, [http://www.bbc.com/turkce/haberler/2016/02/160229\\_rusya\\_turkiye\\_anket](http://www.bbc.com/turkce/haberler/2016/02/160229_rusya_turkiye_anket) (Ziyaret: 20.05.2016)

AB HABER(2016), ‘‘Rusya’ dan Türkiye’ ye karşı Güney Akım doğalgaz hamlesi!’’ <http://www.abhaber.com/rusyadan-turkiyeye-karsi-guney-akimdogalgaz-hamlesi/> Erişim tarihi: 01.06.2016

TPAO Resmî İnternet Sayfası, <http://www.tpao.gov.tr> ve S. Bölükbaşı, ‘‘The Controversy Over the Caspian Sea Mineral Resources: Conflicting Perceptions, Clashing Interests’’, Europe-Asia Studies, Cilt 50, No.3, 1998, ss.397–414; R. G.

Duygu Sezer & Vitaly Naumkin, ‘‘Turkey and Russia: Regional Rivals’’, Policywatch 268, The Washington Institute for Near East Policy, 30 Eylül

1997, (<http://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/turkey-and-russia-regional-rivals>)

Türkiye Cumhuriyeti ile Rusya Federasyonu Arasında Avrasya’da İşbirliği Eylem Planı: İkili İşbirliğinden Çok Boyutlu Ortaklığa, 16 Kasım 2001, [http://www.turkey.mid.ru/relat\\_2\\_t.html](http://www.turkey.mid.ru/relat_2_t.html). Erişim tarihi:14.06.2016

Amanda Paul, “Turkey-Russia Relations: A Very Pragmatic Affair”, Today’s Zamanı, 11 Aralık 2012, (<http://www.todayszaman.com/columnist-300874-turkey-russia-relations-a-verypragmatic-affair.html>).

Fiona Hill & Omer Taspinar, “Rassiya i Turtsiya na Kavkaze”, Politika, 20 Kasım 2011, (<http://www.politika-magazine.ru/78/245-rossiya-i-turtsiya-na-kavkaze.html>). Erişim tarihi:15.05.2017

USAK Gürcistan Krizi Değerlendirme Raporu, No: 08-03, (<http://www.usak.org.tr/dosyalar/rapor/tAN1vx8M96fa0KRSuxTSIHF9aC4HvU.pdf>). Erişim tarihi:12.08.2017

Amanda Paul, “Turkey-Russia Relations: A Very Pragmatic Affair”, Today’s Zamanı, 11 Aralık 2012, (<http://www.todayszaman.com/columnist-300874-turkey-russia-relations-a-verypragmatic-affair.html>). Erişim tarihi:15.06.2017

“Pasol Rassii v Ankare atvetil na vaprosı o predstoyashem visite V. Putina v Turtsiyu”, RusOrient, 30 Kasım 2012, (<http://rusorient.ru/page.php?vrub=rm&vparid=24&vid=5843>). Erişim tarihi:15.06.2017

ASKEROĞLU, S. (2016), ‘‘Türk-Rus İlişkilerinin Krizi: Jeopolitik Rekabetin Sonucu’’, 21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü, <http://www.21yyte.org/tr/arastirma/rus-ya-slav-arastirmalarimerkezi/2016/04/27/8442/turk-rusiliskilerinin-krizi-jeopolitik-rekabetinsonucu> Erişim tarihi:30.12.2016

Dimitar Bechev, “Putin’s Visit Rekindles the Russia-Turkey Affair”, 4 Aralık 2012, (<http://globalpublicsquare.blogs.cnn.com/2012/12/04/putins-visit-rekindles-the-russia-turkey-affair/>). Erişim tarihi:05.01.2016

Seçin Nükleer Santral İçin Türkiye’ye gidiyor”, Haberrus, 18 Şubat 2010, (<http://haberrus.com/yasam/2069-Secin-nukleer-santral-icin-Turkiyeye-gidiyor.html>). Erişim tarihi:18.08.2016

“İşbirliği Enerji Odaklı”, Radikal, 11 Ocak 2005  
Rakamlar, bilgiler ve karşılaştırma için bkz. T.C. Moskova Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği Resmî İnternet Sayfası, “Rusya Federasyonu’nun Genel Ekonomik Durumu ve Türkiye ile Ekonomik ve Ticari İlişkileri”, Temmuz 2006, [http://www.dtmos.ru/pic/files\\_6/file\\_11.pdf](http://www.dtmos.ru/pic/files_6/file_11.pdf). Erişim tarihi:21.07.2016

“Rusya - Türkiye Gümrük Sorunları ve Basitleştirilmiş Gümrük Hattı (BGH)”, T.C. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, (<http://eski.gumruk.gov.tr/tr-TR/abdisiliskiler/Sayfalar/RusyaBGH.aspx>).

“Rusya’ya İhracat Hızlanacak”, Zaman, 20 Kasım 2012, ([http://www.zaman.com.tr/ekonomi\\_rusyaya-ihracat-hizlanacak\\_2018079.html](http://www.zaman.com.tr/ekonomi_rusyaya-ihracat-hizlanacak_2018079.html)). Erişim tarihi: 29.09.2016

BBC (2015e), “Rusya Devlet Başkanı Putin, Türkiye’ye yönelik ekonomik yaptırımları imzaladı” [http://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/11/151128\\_rusya\\_turkiye\\_yaptirimlari](http://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/11/151128_rusya_turkiye_yaptirimlari) Erişim tarihi: 01.06.2016

BBC (2016d), “Kremlin: Erdoğan özür diledi” [http://www.bbc.com/turkce/haberler/2016/06/160624\\_erdogan\\_rusya](http://www.bbc.com/turkce/haberler/2016/06/160624_erdogan_rusya) Erişim tarihi: 01.01.2017

2012 Yılı Sınır Giriş-Çıkış İstatistikleri”, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü, “Turizm İstatistikleri Revize Sonuçları, 2001-2012”, Haber Bülteni, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), 14 Şubat 2013, (<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=15845>)

“İnşaat Sektörü Analizi”, Türkiye Müteahhitler Birliği, Ocak 2013, ss. 19-20, ([http://www.tmb.org.tr/arastirma\\_yayinlar/tmb\\_bulten\\_ocak2013.pdf](http://www.tmb.org.tr/arastirma_yayinlar/tmb_bulten_ocak2013.pdf) ). "Türkiye-Rusya uçak krizi: 10 günde neler yaşandı?" BBC Türkçe, 4 Aralık 2015,

[http://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/12/151204\\_rusya\\_krizin\\_10\\_gunu](http://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/12/151204_rusya_krizin_10_gunu) Eri.im tarihi:08.02.2016

1-5 Kasım 1999 tarihli Dördüncü Türk-Rus Hükümetlerarası Karma Ekonomik Komisyon Toplantısı Protokolü

Resmi Gazete, Sayı: 21293, 23 Temmuz 1992, (<http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/21293.pdf>) Erişim tarihi:23.01.2016  
İşbirliği Enerji Odaklı”, Radikal, 11 Ocak 2005.

Dr. Dilek Yiğit, “Avrupa Birliği’nin Suriye’deki Olaylara Karşı Tutumu”  
<http://www.sde.org.tr/tr/haberler/1611/avrupa-birliginin-suriyedeki-olaylara-karsi-tutumu.aspx>

SABAH (2004), “Şam’a ekonomik ambargo başladı” <http://arsiv.sabah.com.tr/2004/05/13/dun104.html> Erişim tarihi: 30.05.16

GRI (2016), “How (and why) Russia and China are supporting Syria’s devastated economy” <http://globalriskinsights.com/2016/09/russia-china-syria-devastated-economy/> Erişim tarihi: 31.12.2016

GUARDIAN (2011), “Russia and China veto UN resolution against Syrian regime” <https://www.theguardian.com/world/2011/oct/05/russia-china-veto-syriaresolution> Erişim tarihi: 31.12.2016